

Zelden Zo Populair: het zzp-schap

Zelfstandigen zonder personeel in de
literatuur

drs. S.J.A. Hessels

drs. P.J.M. Vroonhof

Zoetermeer, september 2003

Onderzoek in opdracht van de Raad voor Werk en Inkomen.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij EIM. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van EIM. EIM aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with EIM. Quoting of numbers and/or text as an explanation or support in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of EIM. EIM does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

	Samenvatting	5
1	Inleiding	15
2	Definities	17
2.1	Inleiding	17
2.2	Juridische definities	17
2.3	Recente en toekomstige ontwikkelingen	22
2.4	Definities van zzp'ers in de literatuur	25
2.5	Definitie van zzp'ers in dit onderzoek	26
2.6	Praktische invulling definitie	27
2.7	Samenvatting en discussie	28
3	Aantal zzp'ers	29
3.1	Inleiding	29
3.2	Opleving ondernemerschap	29
3.3	Aantal zzp'ers en ontwikkeling daarvan	30
3.4	Aantal zzp'ers per branche en ontwikkeling daarvan	32
3.5	Samenvatting en discussie	35
4	Achtergrond opkomst zzp-schap	37
4.1	Inleiding	37
4.2	Oorzaken opkomst zzp'ers	37
4.3	Motieven van zzp'ers	42
4.4	Profiel zzp'ers	45
4.5	Verdringing, verschuiving, of uitbreiding?	50
4.6	Samenvatting en discussie	52
5	Kenmerken zzp'ers	55
5.1	Inleiding	55
5.2	Persoonskenmerken	55
5.3	Huishouden	57
5.4	Starten en opheffen	57
5.5	Vormgeving onderneming	58
5.6	Gewerkte uren	59
5.7	Opdrachtgevers	60
5.8	Bedrijfsresultaten	62
5.9	Personeel	63
5.10	Belangenorganisaties	64
5.11	Samenvatting en discussie	64
6	Sociale zekerheid, verzekeringen en pensioenen	67
6.1	Inleiding	67
6.2	Ziekte en arbeidsongeschiktheid	67
6.3	Werkloosheid, faillissement e.d.	72

6.4	Pensioenen	76
6.5	Behoeftte aan extra bescherming	80
6.6	Draagvlak sociale zekerheid	80
6.7	Samenvatting en discussie	82
7	Concurrentie op regelgeving en tarieven	85
7.1	Inleiding	85
7.2	Arbo	85
7.3	Tarieven en concurrentiepositie	88
7.4	Samenvatting en discussie	90
8	Zzp-schap als reïntegratiemiddel?	93
8.1	Inleiding	93
8.2	Bijstandbesluit zelfstandigen en Besluit starterskrediet arbeidsgehandicapten	94
8.3	Ervaringen arbeidsgehandicapten in de praktijk	95
8.4	Samenvatting en discussie	97
	Literatuurlijst	99
	Bijlagen	
I	Kring van verzekerden WAZ	103
II	Beschrijving belangrijkste bronnen literatuur	109
III	Kwantitatieve resultaten	117

Samenvatting

Definitie en aantal

De afgelopen jaren is in Nederland sprake geweest van een opleving van het ondernemerschap, wat onder meer blijkt uit de toename van het aantal zzp'ers. Er bestaan verschillende visies op wat nu precies een zzp'er is. Bij zzp'ers gaat het om een groep die zowel werknemers- als werkgeverskarakteristieken vertoont. In dit onderzoek wordt uitgegaan van de volgende definitie.

Een zzp'er heeft meerdere van de volgende kenmerken:

- Heeft geen werknemers in dienst.
- Werkt voor één of verschillende opdrachtgevers waarbij één opdrachtgever overheerst.
- Verricht werk dat normaliter overwegend onder een arbeidsovereenkomst wordt verricht.
- Beperkt zich veelal tot het inbrengen van kennis en vaardigheden op eigen vakgebied.
- Verricht de werkzaamheden niet op eigen initiatief, alleen na opdrachtverstrekking.
- Houdt zich niet of nauwelijks bezig met klantenwerving en investeert niet of nauwelijks in gebouwen, grond, kapitaalgoederen e.d.
- Bezit geen of in zeer beperkte vorm eigen bedrijfsruimte.
- Draagt verantwoording voor eigen werkzaamheden.
- Krijgt per opdracht betaald (geen vast dienstverband/salaris).
- Is afhankelijk van externe economische infrastructuur.

De schattingen over het aantal zzp'ers lopen sterk uiteen. De cijfers die zijn geschat op basis van bovenstaande definitie komen voor 2001 uit op ongeveer 140.000 à 200.000 zzp'ers.

Juridische status

De juridische status van zzp'ers is niet altijd duidelijk. De begrippen ondernemer en zelfstandige zijn niet concreet geformuleerd in wetgeving. Daarnaast gaan twee instanties over de beoordeling van de status (zelfstandigheid) van zzp'ers, namelijk de Belastingdienst en UWV. De Belastingdienst bepaalt of iemand ondernemer is voor de inkomstenbelasting en voor de BTW. UWV beoordeelt of iemand werknemer is voor de sociale zekerheid. Beide instanties hanteren bij deze beoordeling verschillende criteria. Zo is voor de Belastingdienst de persoon uitgangspunt bij de beoordeling of sprake is van ondernemerschap, terwijl UWV bij de beoordeling of sprake is van werknemerschap de arbeidsrelatie centraal stelt. Hierdoor kan het voorkomen dat de beoordeling van beide instanties niet overeenkomt.

Onduidelijkheid (vooraf) op dit punt kan leiden tot onzekerheid over het al dan niet af moeten dragen van premies werknemersverzekeringen. Opdrachtgevers kunnen daardoor besluiten de zzp'er geen opdracht te verlenen.

Er is de afgelopen jaren gewerkt aan duidelijkheid op dit terrein. Recent is de Verklaring Arbeidsrelatie (VAR) geïntroduceerd. Deze verschaft meer duidelijkheid aan zelfstandigen en hun opdrachtgevers. Ook is gewerkt aan een gemeenschappelijke invulling van het begrip privaatrechtelijke dienstbetrekking door de Belastingdienst en UWV. Hiertoe zijn beleidsregels geformuleerd die enige helderheid verschaffen. Een definitieve oplos-

sing van alle problemen is nog niet in zicht. Dit hangt samen met problemen met het opstellen van concrete selectiecriteria. Een verregaande omvorming van het socialezekerheidsstelsel, waarbij in sterke mate sprake is van een basisverzekering voor iedereen, of van opting in- en opting out-mogelijkheden, lijkt noodzakelijk om dat te kunnen bereiken.

De invloed van faciliterende en intermediaire bureaus op de positie van zelfstandigen

Intermediaire organisaties staan tussen opdrachtnemers en opdrachtgevers. De exacte invulling van hun rol loopt in de praktijk echter sterk uiteen. Het komt voor dat zij weinig meer doen dan wat administratieve werkzaamheden, bijvoorbeeld debiteurenbeheer. Het kan echter ook zo zijn dat zij een actieve rol hebben in de verwerving van opdrachten, en het selecteren en plaatsen van opdrachtnemers. Het komt dan ook voor dat UWV oordeelt dat de opdrachtnemers feitelijk een (fictieve) dienstbetrekking hebben bij de intermediaire organisatie. Uit de literatuur komt niet erg duidelijk naar voren wat het belang is van werken via een intermediair, en in welke mate hierdoor problemen optreden.

Branches waarin zzp'ers werkzaam zijn

Zzp'ers zijn werkzaam in verschillende branches en uiteenlopende beroepsgroepen. De term zzp'er wordt veelal niet gebruikt voor zogenaamde traditionele zelfstandigen; een groep zelfstandigen die van oudsher vaak zonder personeel werkt. Hierbij gaat het met name om zelfstandigen in de detailhandel, de agrarische sector en de horeca. Deze zelfstandigen zullen vaak niet onder de definitie van dit onderzoek vallen, omdat ze bijvoorbeeld over eigen bedrijfsruimte beschikken, niet alleen eigen arbeid verkopen en veel opdrachtgevers hebben.

Sectoren waarin zzp'ers werkzaam zijn kennen een arbeidsintensief karakter, een grote vraag naar arbeid, lage toetredingsdrempels en een sterke behoefte aan flexibiliteit. Gedacht kan worden aan de bouw, het transport en de zorg. Zzp'ers zijn ook te vinden in de zakelijke en overige dienstverlening, de industrie en de tussen- en groothandel. Sinds 1993 is het aantal zzp'ers in deze sectoren sterk gestegen. De meeste zzp'ers zijn te vinden in de zakelijke en overige dienstverlening.

Kenmerken van zzp'ers en hun onderneming

Het merendeel van de zzp'ers is man en hun gemiddelde opleidingsniveau is hoog. Dit lijkt met name het gevolg te zijn van de verdeling van zzp'ers over de verschillende sectoren. Verder zijn zzp'ers met een gemiddelde leeftijd die ligt rond de 45 jaar relatief oud. De meeste zzp'ers zijn getrouwd of samenwonend.

Een ruime meerderheid van de zzp'ers heeft de eenmanszaak als rechtsvorm. Aanzienlijk minder zzp'ers kiezen voor een VOF en nog minder voor een maatschap, een BV, een CV of NV. Op dit punt bestaan geen grote verschillen tussen sectoren.

De meerderheid van de zzp'ers heeft een groot aantal opdrachtgevers. Toch werkt ruim de helft van de zelfstandigen vaak voor één en dezelfde opdrachtgever.

De gemiddelde werkweek van zzp'ers komt uit op 52 uur. Over het algemeen hebben zzp'ers niet de intentie om personeel aan te nemen.

Ontstaanscontext van zzp'ers

De opkomst van het ondernemerschap in het algemeen en het zzp-schap in het bijzonder hangt samen met verschillende ontwikkelingen. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan structurele veranderingen in de economie, zoals verschuiving van werkgelegenheid van de primaire en secundaire naar de tertiaire en quartaire sector en de opkomst van nieuwe vormen van dienstverlening. Ook veranderingen in de bedrijven zelf, zoals flexibilisering van productieprocessen en concentratie op kernactiviteiten spelen een rol. Verder is van belang dat in het beleid van de overheid meer nadruk is komen te liggen op het bevorderen van ondernemerschap en dat het imago van ondernemerschap aanzienlijk verbeterd is.

De trend naar individualisering en flexibilisering

Het zzp-schap past in de trend naar individualisering en flexibilisering. Flexibilisering heeft op verschillende manieren bijgedragen aan de opkomst van zzp'ers. Zo is arbeid steeds flexibeler geworden en besteden bedrijven nevenactiviteiten vaker uit, wat mogelijkheden biedt voor zzp'ers. Daarnaast zijn de wensen van de consument steeds meer aan verandering onderhevig. Ook dit biedt mogelijkheden voor zzp'ers, omdat deze bij uitstek een flexibel productieproces hebben, maatwerk kunnen leveren en per opdracht betaald worden.

Het zzp-schap past in de trend van individualisering, omdat veel mensen de wens hebben om flexibel om te kunnen gaan met arbeid. Mensen willen meer en meer de vrijheid om arbeid zelf in te delen en te combineren met privé-zaken zoals zorg. Een eigen bedrijf biedt daarvoor vaak meer mogelijkheden dan een baan in loondienst.

Hoog- en laagconjunctuur

De invloed van hoog- en laagconjunctuur op aanbod van en vraag naar zzp'ers is niet a priori vast te stellen. De opleving van het ondernemerschap in Nederland wordt geassocieerd met het gunstige economische klimaat, omdat de kans op succes en overleven van een eigen bedrijf in tijden van hoogconjunctuur groot zou zijn. Wanneer het economisch tij verslechtert zou dit minder kansen kunnen bieden voor zzp'ers, omdat werkgevers dan mogelijk eerder afzien van de inschakeling van zzp'ers. In een dergelijke periode is het ook voorstelbaar dat zzp'ers door onzekerheid kiezen voor een baan in loondienst.

Het is echter ook mogelijk dat mensen in een periode van laagconjunctuur door toenemende werkloosheid en afnemende kansen op een baan in loondienst aangezet worden om de overstap naar zzp'er te maken of dat werkgevers hun werknemers eerder onder druk zetten om zzp'er te worden. In sommige branches zullen zzp'ers meer gevoelig zijn voor conjunctuurschommelingen dan in andere.

Conjunctuurgevoelig versus structureel

Het is moeilijk om vast te stellen of de opkomst van het zzp-schap een tijdelijk of structureel verschijnsel is. Bevindingen uit de literatuur suggereren dat het fenomeen zzp'er een conjunctuurgevoelig fenomeen is. Andere bevindingen wijzen meer op het structurele karakter van zzp'ers. Wanneer gekeken wordt naar verschillende trends en achtergronden die ten grondslag liggen aan de toename van het aantal zzp'ers, zoals flexibilisering en individualisering, en het structurele karakter daarvan, lijkt het waarschijnlijk dat het gaat om een trend die zich voortzet en waar dus substantieel rekening mee gehouden dient te worden bij de vormgeving van het arbeidsmarktbeleid.

Startmotieven van zzp'ers

Zzp'ers hebben met name positief georiënteerde motieven bij de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap. Voor het grootste gedeelte betreft het pull-factoren zoals eigen baas kunnen zijn, de vrijheid hebben om naar eigen inzicht te kunnen handelen, de mogelijkheid hebben om zelf de tijd in te delen en het tot uiting brengen van vakmanschap. Financiële motieven lijken een geringe rol te spelen bij de keuze voor het zzp-schap.

Het is moeilijk om aan te geven in welke mate er sprake is van een rationele keuze. Uit motieven die zzp'ers noemen om als zelfstandige te beginnen blijkt dat het bijna niet voorkomt dat uit nood gekozen wordt voor het ondernemerschap. Aangezien de meerderheid van de zzp'ers aangeeft op basis van positieve factoren voor het ondernemerschap gekozen te hebben, lijkt het erop dat de grootste groep zzp'ers uit mensen bestaat die bewust kiezen voor het ondernemerschap.

Zzp'ers hebben over het algemeen een vrij hoog netto huishoudinkomen (waarbij geldt dat zij zelf veelal een aanzienlijk deel van het huishoudinkomen inbrengen) en hun economische prestaties zijn goed. Het lijkt er dus op dat het gaat om een groep met een sterke positie op de arbeidsmarkt.

'Soorten' of 'profielen' van zzp'ers

De volgende 'soorten' of 'profielen' van zzp'ers worden aangetroffen (geen uitsluitende categorieën):

- Bewust zelfstandigen: zzp'ers die bewust kiezen voor zelfstandigheid en de verantwoordelijkheid hiervoor zelf willen dragen. Het lijkt erop dat de meerderheid van de zzp'ers bewust kiest voor het ondernemerschap; de meerderheid van de zzp'ers geeft immers aan op basis van positieve factoren gekozen te hebben voor het ondernemerschap.
- Gedwongen zelfstandigen: werknemers die door hun oude werkgever gedwongen worden om zzp'er te worden, bijvoorbeeld omdat de werkgever wil besparen op werknemerspremies of bepaalde activiteiten wil afstoten. Het lijkt niet aannemelijk dat het in de praktijk vaak voorkomt dat zzp'ers gedwongen zelfstandig zijn. Gedwongen zelfstandigen komen waarschijnlijk voor in sectoren met relatief machtige werkgevers en met een aanbodoverschot op de arbeidsmarkt.
- Goudzoekers: deze groep heeft als doel om in korte tijd veel geld te verdienen met veelal een tijdelijk perspectief. Aangezien financiële motieven over het algemeen geen grote rol spelen bij de keuze voor het zzp-schap gaat het hier waarschijnlijk niet om een groot aantal.
- Voltijdzelfstandigen: nog steeds is een grote meerderheid van de zzp'ers fulltime actief in de onderneming. Er zijn wel duidelijke verschillen tussen sectoren.
- Deeltijdzelfstandigen: personen die geen volledige werkweek besteden aan het drijven van een onderneming en in de resterende tijd geen betaalde arbeid verrichten. Dit biedt bijvoorbeeld mogelijkheden voor het combineren van arbeid en zorgtaken. Via deeltijdondernemerschap kunnen personen op de arbeidsmarkt actief zijn die niet of moeilijk in aanmerking komen voor een 'normale' baan. Het kan een instrument zijn tegen sociale uitsluiting en voor het aanboren van stille reserves op de arbeidsmarkt. Ongeveer een kwart van de zzp'ers is deeltijdzelfstandige.
- Hybride ondernemers: hybride ondernemerschap kan in diverse verschijningsvormen optreden. Het ondernemerschap kan gecombineerd worden met het werkne-
merschap. Ook komen combinaties van ondernemerschap met een uitkering, zorg-
taken of pensioen voor. Het blijkt dat een kleine groep zelfstandigen het onderne-
merschap combineert met een baan in loondienst (ongeveer 15%). Op dit punt be-

staan verschillen tussen sectoren. In de bouw en het transport komt dit bijna niet voor. Verhoudingsgewijs komt het werken in loondienst vaak voor bij zelfstandigen in vrije, niet-medische beroepen. Ook in de zakelijke dienstverlening is het aandeel van ondernemers met een baan in loondienst relatief hoog. Een kleine groep zelfstandigen ontvangt een uitkering. Het is niet bekend hoe groot de groep is die het ondernemerschap combineert met zorgtaken of pensioen.

- Schijnzelfstandigen: deze groep werkt gedurende langere periode voor slechts één opdrachtgever, waardoor het lijkt alsof zij werknemer van die opdrachtgever/onderneming zijn. Het is niet duidelijk hoe groot de groep schijnzelfstandigen is. Mogelijk komt het voor in een beperkt aantal sectoren zoals de transport- en de zorgsector.

Knelpunten op het gebied van sociale zekerheid en pensioenen

Het grootste knelpunt voor het merendeel van de zzp'ers is de al beschreven statusproblematiek.

Een ander knelpunt is dat zzp'ers niet zoals werknemers door allerlei regelingen beschermd worden en hierdoor geconfronteerd kunnen worden met verschillende inkomensrisico's als gevolg van ziekte en arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ouderdom.

Uit de literatuur is een en ander bekend over de wijze waarop zzp'ers met deze inkomensrisico's omgaan. Zo blijkt dat een redelijk grote groep zzp'ers (ruwweg de helft) niet aanvullend verzekerd is tegen inkomensderving door ziekte en/of langerdurende arbeidsongeschiktheid. De meest genoemde reden hiervoor is dat dit te duur is. Van de zelfstandigen die zich wel bijverzekeren is de overgrote meerderheid verzekerd bij een particuliere verzekeringsmaatschappij en slechts een klein deel bij UWV.

Een groter aantal zelfstandigen heeft een pensioenvoorziening getroffen. Als belangrijkste reden voor het niet treffen van een pensioenvoorziening wordt genoemd dat het te duur is.

Het lijkt erop dat zzp'ers werkloosheid niet als een groot inkomensrisico inschatten. Hierbij valt op dat het gebruikmaken van inkomensondersteuning door de gemeente zelden als optie wordt genoemd ter overbrugging van een periode waarin zelfstandigen geen inkomsten hebben.

Gevolgen voor het draagvlak onder het stelsel van sociale zekerheid

De groei van het aantal zzp'ers ten opzichte van het aantal werkenden kan gevolgen hebben voor het draagvlak en het gebruik van het stelsel van sociale zekerheid. Het draagvlak voor werknemersverzekeringen bestaat uit het aantal mensen dat premie betaalt voor deze voorziening. Het draagvlak voor de werknemersverzekeringen neemt af, wanneer het relatieve aandeel zzp'ers in de beroepsbevolking toeneemt.

Wanneer een bedrijf niet levensvatbaar blijkt te zijn kan dit voor de zelfstandige tot gevolg hebben dat deze terug zal vallen op de bijstand (Besluit bijstandverlening zelfstandigen, Bbz). Terwijl werknemers vaak eerst een lange tijd een WW-uitkering ontvangen, komen zelfstandigen direct ten laste van algemene middelen.

Het blijkt dat slechts een klein aantal zelfstandigen overweegt om (direct) een beroep te doen op een bijstandsuitkering als zij geconfronteerd worden met een periode zonder

inkomsten. Het is niet duidelijk hoe lang het duurt voordat de overige groep zelfstandigen in een dergelijke situatie een uitkering aanvraagt.

De beschikbare onderzoeken leveren geen eensluidend oordeel over de vraag of het aantal zzp'ers toeneemt of gelijk blijft (relatief). Dit is sterk afhankelijk van de gehanteerde definitie. Inclusief traditionele zelfstandigen, bijvoorbeeld in de detailhandel, blijft het aantal zzp'ers relatief gelijk. Het draagvlak voor de sociale zekerheid blijft dat dan ook. Als de definitie beperkt blijft tot nieuwe zzp'ers, bijvoorbeeld in de persoonlijke verzorging, neemt het aantal zzp'ers toe, en het draagvlak dus af.

Er kan ook sprake zijn van versmalling van het draagvlak voor werknemersverzekeringen door risicoselectie. Er is sprake van risicoselectie wanneer specifieke groepen werknemers (met name jongeren) zich vestigen als zelfstandige, en de oudere en zwakkere werknemers in de verplichte verzekering bij de werkgever achterblijven.

De gemiddelde leeftijd van zzp'ers kan hoog genoemd worden. Dit komt niet overeen met het idee dat met name jonge, gezonde werknemers kiezen voor het zzp-schap. In die zin lijkt er geen sprake te zijn van risicoselectie in het kader van de sociale zekerheid. Op basis van deze gegevens kunnen echter geen conclusies getrokken worden, omdat ook andere aspecten dan leeftijd hierbij van belang zijn.

Al met al is het niet duidelijk in welke mate bewust calculerend gedrag voorkomt en of mensen kiezen voor een baan in loondienst in geval van dreiging van ziekte.

Arborisico's

Over de arborisico's waarmee zelfstandigen te maken hebben is het volgende bekend. Werkdruk komt op de eerste plaats van arborisico's voor zelfstandigen en komt in alle branches in ongeveer gelijke mate voor. Andere arborisico's die relatief vaak genoemd worden zijn dat het werk lichamelijk zwaar is en dat er sprake is van gezondheidsrisico's (lawaai, stof en andere belastende arbeidsomstandigheden). Werk dat lichamelijk zwaar is komt duidelijk vaker voor in de bouw, in de horeca en in de agrarische sector. Gezondheidsrisico's worden vaker gemeld door zelfstandigen in de industrie, de bouw en de agrarische sector. Iets meer dan een kwart geeft aan dat het werk emotioneel zwaar is. Een minderheid van de zelfstandigen werkt met chemische stoffen, agressief gedrag van klanten of eentonig werk, wat te maken heeft met de verdeling van zelfstandigen over de sectoren.

Hoewel deze arborisico's onderkend worden, geldt slechts voor een kleine minderheid van de zelfstandigen dat de werkbelasting hun zorgen baart.

Het lijkt erop dat zelfstandigen pragmatisch omgaan met hun arbeidsomstandigheden. Zelfstandigen in sectoren waar veel arborisico's voorkomen nemen sneller maatregelen als zij te maken krijgen met bezwarende omstandigheden. Dit ligt voor de hand, want als zelfstandigen iets overkomt betekent dit dat er niet gewerkt kan worden en veelal ook dat er op dat moment geen inkomsten zijn.

Behoeftte aan introductie van extra regelgeving?

Met betrekking tot de vraag of zelfstandigen behoefte hebben aan extra bescherming door de overheid spreken onderzoeken elkaar tegen. Of een zzp'er behoefte heeft aan extra bescherming kan gekoppeld worden aan het type zzp'er. Zo is het bijvoorbeeld kenmerkend voor de groep 'bewust zelfstandigen' dat behoefte aan bescherming door de overheid zeer laag is. Ook 'goudzoekers' hebben waarschijnlijk weinig behoefte aan

introductie van extra regelgeving. 'Gedwongen zelfstandigen' hebben mogelijk wel behoefte aan meer bescherming door de overheid. Verder geldt dat het ontbreken van inkomenszekerheid en sociale zekerheid voor hybride starters waarschijnlijk een grotere drempel zal vormen bij het maken van een overstap naar het zelfstandig ondernemerschap dan voor directe starters. Voor meer duidelijkheid op dit punt is vervolgonderzoek noodzakelijk.

Voordelen voor zzp'ers en bedrijven

Er zijn financiële en andere belangen die van invloed kunnen zijn op de keuze voor het zzp-schap of die een werkgever kunnen stimuleren om de arbeidsrelatie vorm te geven als een zzp-relatie.

Zo gelden een aantal voordelen voor zzp'ers ten opzichte van werknemers. Een zzp'er hoeft bijvoorbeeld geen premies af te dragen en kan profiteren van fiscale faciliteiten en andere regelingen gericht op zelfstandigen.

Werkgevers kunnen verschillende financiële belangen hebben bij het inschakelen van zzp'ers. De opdrachtgever wordt bijvoorbeeld niet geconfronteerd met een loondoorbetalingsplicht bij ziekte en hoeft geen premies op grond van de WAO, WW, ZW en pensioenregelingen af te dragen. De opdrachtgever loopt geen financiële risico's bij ziekte en arbeidsongeschiktheid en is niet verplicht maatregelen te treffen op het gebied van preventie en reïntegratie. Verder geldt dat de opdrachtgever in mindere mate dan de werkgever verantwoordelijk is voor de arbeidsomstandigheden van de zzp'er en hiervoor dus minder kosten zal hebben. Ook geldt als voordeel voor de opdrachtgever dat flexibeler gewerkt kan worden, deels omdat de zzp-relatie minder 'gehinderd' wordt door beperkingen die de Arbeidstijdenwet oplegt.

Zzp-schap als mogelijkheid om het functioneren van de arbeidsmarkt te verbeteren

Het zzp-schap biedt mogelijkheden om het functioneren van de arbeidsmarkt te verbeteren. Zo voegt het zzp-schap flexibiliteit toe op het niveau van opdrachtgevers en op individueel niveau.

Het zzp-schap kan, meer dan het werknemerschap, de deur naar de arbeidsmarkt openen voor personen die vanwege hun specifieke eisen of wensen niet of moeilijk als werknemer aan de slag zouden komen. Zo biedt het zzp-schap mogelijkheden voor het combineren van arbeid en zorg. Dit biedt kansen voor bijvoorbeeld herintredende ouders om terug te keren op de arbeidsmarkt. Ook kan het zzp-schap mogelijkheden bieden voor mensen met een bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. De overheid heeft ondersteuningsmaatregelen ingesteld om te stimuleren dat personen vanuit een uitkering kiezen voor het zelfstandig ondernemerschap, te weten het Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz) en het Besluit starterskrediet arbeidsgehandicapten (Bsa). Het lijkt erop dat niet vaak van dergelijke regelingen gebruikgemaakt wordt.

In de literatuur die aandacht besteedt aan mogelijkheden om vanuit een uitkering zzp'er te worden ligt sterk de nadruk op arbeidsgehandicapten. Het zzp-schap kan voor deze groep nieuw perspectief op werk en maatschappelijke integratie bieden. Arbeidsgehandicapten die gebruik hebben gemaakt van het starterskrediet oordelen positief over het bestaan van de regeling. Er worden wel praktische problemen met de regeling genoemd. Zo blijkt reïntegratie in ondernemerschap een tijdsintensieve en bewerkelijke procedure te zijn en kennen arbeidsdeskundigen weinig prioriteit toe aan dit soort reïntegratieactiviteiten.

Als voordelen voor arbeidsgehandicapten kan gewezen worden op de flexibiliteit die het ondernemerschap biedt. Het gaat dan met name om het combineren van beperkingen en mogelijkheden. Gedacht kan worden aan planning, rustmomenten, beperkte arbeidstijden etc.

Verschuiving, verdringing of uitbreiding?

Met betrekking tot de door zzp'ers verrichte arbeid kan de vraag gesteld worden in welke mate deze een bijdrage levert aan de groei van de werkgelegenheid. Hierbij kunnen de volgende mogelijkheden onderscheiden worden.

Ten eerste kan er sprake zijn van *uitbreiding door additionele vraag naar arbeid*. Hierbij geldt dat de arbeid van de zzp'er een markt vraag uit de maatschappij vervult waar voorheen niet aan voldaan werd. Een voorbeeld van uitbreiding door additionele vraag naar arbeid door invulling van een latente vraag zijn de hondenuitlaatbedrijven en strijkservices. Een vraag die wel bestond is bijvoorbeeld de vraag naar hulp bij het klussen in huis. Veel mensen vinden het te duur deze (relatief) eenvoudige maar veelzijdige werkzaamheden te laten uitvoeren door een aannemer. Klusbedrijven werken goedkoper en springen daarmee in op deze vraag.

Ten tweede is het mogelijk dat er sprake is van *uitbreiding van werkgelegenheid door additioneel aanbod van arbeid*. In zo'n geval gaat het om stille reserves of voorheen inactieven zoals herintreders of mensen die vanuit een uitkering zzp'er worden. Personen die niet snel voor een vaste baan in aanmerking zullen komen omdat ze bijvoorbeeld maar twee dagdelen beschikbaar zijn, kunnen op deze manier aan de slag. Ook kan gedacht worden aan mensen met een vermoeidheidsziekte, die zeer sterk afhankelijk zijn van een naar behoeven ad hoc in te richten werkdag. In een vaste baan bestaat die mogelijkheid vaak niet.

Het is echter ook mogelijk dat er geen sprake is van creatie van additionele werkgelegenheid, maar van verschuiving of verdringing van arbeid. *Verschuiving van arbeid* doet zich voor als een persoon arbeid verricht als werknemer, en vervolgens dezelfde arbeid verricht als zzp'er. Zijn arbeidsplaats (als werknemer) verdwijnt en er wordt geen additionele werkgelegenheid gecreëerd. Vaak zal in deze gevallen de voormalige werkgever (in het begin) een belangrijke opdrachtgever zijn. Bij verschuiving van arbeid is ten dele sprake van 'gedwongen' ondernemerschap. In sommige gevallen is hiervan sprake in de thuiszorg. Daarnaast komt het in de bouw en de transportsector voor dat op deze manier werknemers als zelfstandige voor hun voormalige werkgever aan de slag gaan.

Verdringing van arbeid doet zich voor wanneer een zzp'er arbeid verricht die ook door (andere) werknemers verricht wordt. Als de totale markt vraag niet toeneemt, en al volledig vervuld werd, neemt ook de in totaal verrichte arbeid niet toe. Verdringing van arbeid kan in elk marktsegment voorkomen dat aan de beschreven kenmerken voldoet. Consultants en IT-specialisten zijn een voorbeeld, zeker nu de vraag naar IT- en consultancydiensten vermindert.

Het is niet mogelijk om cijfermatig te ondersteunen in hoeverre verschuiving of verdringing van arbeid, of uitbreiding van werkgelegenheid zich voordoet.

(Oneigenlijke) concurrentie op regelgeving

Soms worden zzp'ers gezien als een bedreiging voor andere categorieën MKB-bedrijven en hun werknemers, daar zij zouden kunnen concurreren op regelgeving en op tarieven. De redenering achter oneerlijke concurrentie op basis van regelgeving is dat zzp'ers

minder aan regels gebonden zijn en hierdoor kunnen concurreren met ondernemers met personeel door het niet of beperkt toepassen van de Arbowet.

In de praktijk lijkt het er niet op dat zzp'ers bewust inzetten op het niet naleven van regelgeving teneinde concurrentievoordeel te behalen. Wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar de motieven van zelfstandigen, blijkt dat het vooral de kenmerken van het ondernemerschap zijn die motiveren tot het zzp-schap. Verder blijkt dat de meerderheid van de zzp'ers de regelgeving wat betreft arbeidsomstandigheden normaal naleeft. Daarnaast geldt dat de Arbowet en de Arbeidstijdenwet (rijtijdenbesluit) door de overheid dusdanig zijn aangepast dat in sectoren waar verschillen tussen ondernemers met personeel en zzp'ers tot grote kostenverschillen zouden kunnen leiden, zzp'ers zich ook aan deze wet moeten houden.

Voor zover er sprake is van oneerlijke concurrentie op het terrein van de arbowetgeving lijkt dit meer gerelateerd te zijn aan de naleving dan aan de wetgeving zelf. Het is namelijk te verwachten dat door de arbeidsinspectie meer wordt gecontroleerd op grotere bouwplaatsen, en dus minder bij zzp'ers.

Concurrentie op tarieven

Er wordt wel gesuggereerd dat een zzp'er zich voor een lager tarief aan kan bieden dan het tarief dat een ondernemer met werknemers binnen dezelfde branche vraagt. Het idee is dat een zzp'er dit kan doen, omdat hij minder geld kwijt is aan premies, in vergelijking met een ondernemer met personeel die immers werknemerspremies af moet dragen.

Wanneer gekeken wordt naar de kostenverschillen tussen werknemers en zzp'ers, dan spelen de verzekeringspremies voor aanvullende verzekeringen tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid een grote rol. Als een zzp'er geen aanvullende verzekering afsluit kan hij zich, uitgaande van hetzelfde netto-inkomen, goedkoper aanbieden dan een werknemer. Sluit hij wel aanvullende verzekeringen af, dan wordt hij duurder dan de werknemer. Men kan zich afvragen of beide situaties wenselijk zijn.

Op basis van de resultaten lijkt het niet waarschijnlijk dat er sprake is van bewuste concurrentie op tarieven. Zo blijkt dat weinig zzp'ers een lager tarief vragen, dat er geen verband bestaat tussen het niet verzekerd zijn en de hoogte van het tarief, dat concurrentie geen prominente rol speelt voor zzp'ers en dat niet-financiële motieven overheersen bij de keuze voor het zzp-schap. Dat het in principe mogelijk is voor zzp'ers die niet aanvullend verzekerd zijn tegen inkomensrisico's om te concurreren op tarieven wil dus niet zeggen dat dit ook gericht gebeurt. Mochten er concurrentievoordelen bestaan ten opzichte van andere MKB-ondernemers en hun werknemers, dan lijkt het er niet op dat dit het gevolg is van bewust en calculerend gedrag.

Zzp'er: ondernemer of ondernemende werknemer?

De vraag of een zzp'er primair als ondernemer of als werknemer moet worden beschouwd is moeilijk eenduidig te beantwoorden. Voor de grote meerderheid van de zzp'ers lijkt te gelden dat het gewone ondernemers zijn. In de ogen van zzp'ers is dit zeker het geval en meestal wordt ook zo door instanties geoordeeld. Uit de startmotieven van zzp'ers blijkt dat zzp'ers veelal bewust kiezen voor het zzp-schap vanwege elementen die met het ondernemerschap te maken hebben. Ook gegeven de definitie die in dit onderzoek gehanteerd wordt is een zzp'er een ondernemer. De 'nieuwe' zzp'ers hebben echter wel vaak werknemerskenmerken, bijvoorbeeld in de zin dat ze (tijdelijk) ingepast worden in de organisatie van de opdrachtgever.

1 Inleiding

Aanleiding voor dit onderzoek

Het aantal zelfstandige ondernemers in Nederland is in de afgelopen jaren sterk toegenomen. Met deze groei is tevens een groep zelfstandigen ontstaan van wie de status niet altijd duidelijk is: de 'zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers)'.

Ondanks diverse publicaties over deze groep zelfstandigen, is de kennis over zzp'ers nog beperkt. Bovendien spreken deze publicaties elkaar op punten tegen. Voor de Raad voor Werk en Inkomen (RWI) is het van belang om goed zicht te hebben op de ontwikkelingen rondom zzp'ers en de betekenis hiervan voor de arbeidsmarkt en het sociale-zekerheidsstelsel. Deze kennis heeft de RWI nodig bij de advisering aan het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Doelstelling onderzoek

De RWI heeft in het licht hiervan aangegeven behoefte te hebben aan een overzicht van de bestaande kennis over zzp'ers, gebaseerd op een inventariserende en integrerende analyse van beschikbare studies. EIM is gevraagd dit overzicht op te stellen.

Uitvoeringsaspecten

Het voorliggende rapport is voornamelijk gebaseerd op de beschikbare literatuur. Hoewel dit een omvangrijke stapel is, bleek de hoeveelheid harde, kwantitatieve informatie over zzp'ers beperkt. Enerzijds bestaan veel publicaties voornamelijk uit kwalitatieve informatie, soms van belangenvertegenwoordigers. Anderzijds worden in de publicaties die wel kwantitatieve informatie bevatten soms niet-representatieve steekproeven gebruikt. Bovendien worden zeer uiteenlopende definities voor het begrip zzp'er gehanteerd.

In overleg met de RWI heeft EIM daarom de onderzoeksdoelstelling in de praktijk iets verbreed. Naast inventarisatie en integratie heeft ook interpretatie een grote rol gespeeld bij de totstandkoming van dit rapport. Concreet wil dat zeggen dat de beschikbare informatie naar vermogen op waarde is geschat, en dat op basis van kennis en ervaring resultaten worden toegelicht en binnen een breder kader worden geplaatst. Waar de indruk bestaat dat resultaten of analyses zeer onzeker zijn, wordt dit in het vervolg nadrukkelijk vermeld.

Opbouw rapport

De indeling van het rapport is als volgt. In het tweede hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de definitie van zzp'ers, en aan de wettelijke kaders waarbinnen mogelijke definities geplaatst moeten worden.

Om inzicht te krijgen in de omvang en de groei van het aantal zzp'ers zal in hoofdstuk 3 het aantal zzp'ers centraal staan. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de (theoretische en praktische) achtergrond van de opkomst van zzp'ers. Daarbij komen onder meer de oorzaken van deze opkomst, de startmotieven van zzp'ers en het profiel van zzp'ers aan bod.

Verskillende kenmerken van zzp'ers en hun onderneming worden besproken in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 wordt aandacht besteed aan vraagstukken op het gebied van sociale zekerheid, verzekeringen en pensioenen.

Hoofdstuk 7 gaat vervolgens in op de mogelijkheid van zzp'ers om te concurreren op regelgeving en tarieven en op de mate waarin dit in de praktijk voorkomt. Het rapport wordt afgesloten met hoofdstuk 8, waarin het zzp-schap als reïntegratiemiddel aan bod komt.

2 Definities

2.1 Inleiding

Het is niet altijd duidelijk of in het geval van zzp'ers sprake is van zelfstandig ondernemerschap. Dit probleem speelt omdat zzp'ers op sommige punten kenmerken hebben die vaak meer verbonden worden aan werknemers. Zzp'ers verrichten bijvoorbeeld vaak dezelfde soort arbeid als normaliter door werknemers onder een arbeidsovereenkomst verricht wordt. Zzp'ers werken echter niet onder een arbeidsovereenkomst, maar onder een commercieel contract.¹

Daarnaast zijn er verschillen tussen zzp'ers en ondernemers die in een onderneming met inschakeling van anderen producten maken of diensten leveren. In sommige gevallen gelden bijvoorbeeld afwijkende regels voor zzp'ers op gebieden als sociale zekerheid, belastingen, arbeidsomstandigheden en oudedagsvoorziening ten opzichte van ondernemers met personeel in dienst.

De onduidelijke positie van zzp'ers wordt verder bemoeilijkt, doordat verschillende wetgevingsterreinen een verschillende invulling geven aan de begrippen 'ondernemer' en 'werknemer' en doordat er twee instanties zijn die gaan over de beoordeling van de zelfstandigheid van zzp'ers, te weten de Belastingdienst en het Uitvoeringsorgaan Werknemersverzekeringen (UWV).

De Belastingdienst bepaalt of iemand ondernemer is voor de inkomstenbelasting en voor de BTW. UWV beoordeelt of iemand werknemer is voor de sociale zekerheid. Doordat de Belastingdienst en UWV verschillende criteria hanteren bij de beoordeling van zelfstandigheid komen zij niet altijd tot hetzelfde oordeel. Het komt soms voor dat iemand voor de inkomstenbelasting als ondernemer wordt aangemerkt en voor de sociale zekerheidswetgeving als werknemer.

In dit hoofdstuk volgt een bespreking van de juridische definities van een ondernemer en een werknemer in het Burgerlijk Wetboek, in de Wet op de inkomstenbelasting, de Wet op de omzetbelasting en in de Socialeverzekeringswetgeving. Hierbij komt tevens de beoordeling van zelfstandigheid door de Belastingdienst en UWV aan bod. Ook zal aandacht besteed worden aan recente ontwikkelingen. Vervolgens komen de definities van zzp'ers in de literatuur aan de orde. Tot slot volgt de definitie van zzp'ers die in dit onderzoek gehanteerd wordt en een bespreking van het punt van operationalisering.

2.2 Juridische definities

2.2.1 *Burgerlijk Wetboek*

In het civiele recht bestaan geen voorwaarden met betrekking tot ondernemerschap. Wel is vastgelegd wanneer sprake is van een arbeidsovereenkomst (privaatrechtelijke dienstbetrekking) bij een werkgever.

¹ Onder een commercieel contract wordt verstaan: een overeenkomst tot aanneming van werk of een overeenkomst van opdracht.

Er is sprake van een arbeidsovereenkomst indien de ene partij, de werknemer, zich verbindt in dienst van de andere partij, de werkgever, tegen loon gedurende zekere tijd arbeid te verrichten.

Concreet betekent dit dat aan drie eisen voldaan moet worden wil er sprake zijn van een arbeidsovereenkomst (privaatrechtelijke dienstbetrekking):

- 1 er bestaat een gezagsverhouding;
- 2 er wordt verplicht loon uitbetaald;
- 3 er wordt gedurende zekere tijd arbeid verricht.

Alleen indien aan al deze voorwaarden wordt voldaan, is sprake van een privaatrechtelijke dienstbetrekking.

Op een dergelijke dienstbetrekking is het arbeidsrecht (CAO-regels, ontslagbescherming, etc.) uit het Burgerlijk Wetboek van toepassing. Daarnaast is nog een aantal wetten alleen van toepassing indien een dergelijke dienstbetrekking bestaat, zoals de Arbouwetgeving, de Wet op het Minimum Loon en de Wet op de OR.

Een aantal bijzondere arbeidsverhoudingen wordt in de wet tot fictieve dienstbetrekking bestempeld. Enkele voorbeelden daarvan zijn aannemers van (stoffelijk) werk, uitzendkrachten, artiesten, pseudo-werknemers, en commissarissen van lichamen. In de meeste gevallen is bij een fictief dienstverband heffing van de premies werknemersverzekeringen verplicht (zie ook 2.3.2).

2.2.2 *Inkomstenbelasting*

Uitgangspunt bij de beoordeling of sprake is van ondernemerschap voor de inkomstenbelasting is de persoon. Er dient te worden beoordeeld of sprake is van een zogenaamde objectieve onderneming.

Onder een onderneming wordt verstaan een duurzame organisatie die erop gericht is om met behulp van kapitaal en arbeid deel te nemen aan het economische verkeer met het oogmerk winst te behalen, waarbij deze winst ook redelijkerwijs moet zijn te verwachten. Of sprake is van een onderneming hangt niet af van de wil van de belanghebbende, maar van de relevante feiten en omstandigheden. Deze vraag wordt daarmee objectief beantwoord. Daarom wordt ook wel gesproken van een objectieve onderneming, waaronder mede wordt verstaan het zelfstandig uitgeoefende beroep.¹

Indien is vastgesteld dat er sprake is van een objectieve onderneming, rijst de vraag wie winst uit deze objectieve onderneming geniet. Een ieder die de objectieve onderneming voor zijn rekening drijft, wordt beschouwd als ondernemer. Daaronder wordt tevens verstaan degene die, anders dan als aandeelhouder, medegerechtigd is tot het vermogen van de objectieve onderneming. Er kunnen ten aanzien van één objectieve onderneming meerdere ondernemers worden onderscheiden. Ook kan één ondernemer meer dan één objectieve onderneming drijven.²

¹ *Besluit ondernemerschap in de inkomstenbelasting; Besluit van de staatssecretaris van Financiën van 12 april 1999 (DB99-1140).*

² *Idem.*

Praktische criteria ondernemerschap

De Belastingdienst bepaalt of iemand ondernemer is voor de inkomstenbelasting en hanteert hierbij een aantal praktische criteria. Hierbij geldt dat de grens tussen het 'drijven van een onderneming' en 'het verrichten van nevenwerkzaamheden' niet scherp is te trekken. Bij het bepalen hiervan hanteert de Belastingdienst de volgende factoren:

- het aantal klanten of opdrachtgevers;
- de duurzaamheid en omvang van de werkzaamheden;
- de grootte van de omzet;
- de omvang van de investeringen;
- de bekendheid naar buiten (hoeveelheid reclame, eigen briefpapier, inschrijving in telefoonboek of Gouden Gids, etc.);
- het lopen van debiteurenrisico;
- het spraakgebruik.

Het gewicht van deze factoren is wisselend. De afweging vindt van geval tot geval plaats door de belastinginspecteur en kan sterk uiteenlopen in verschillende sectoren. Daarnaast wordt de definitie van ondernemerschap op specifieke punten verscherpt door een aantal arresten.

2.2.3 *Omzetbelasting*

Ieder die een bedrijf of beroep zelfstandig uitoefent, is ondernemer voor de omzetbelasting.

In deze definitie worden met 'ieder' zowel natuurlijke als rechtspersonen bedoeld. 'Bedrijf en beroep' duidt voornamelijk op deelname aan het economisch verkeer. Bij de bepaling van de 'zelfstandigheid' is niet zozeer de formele verhouding tussen opdrachtgever en opdrachtnemer beslissend, als wel het maatschappelijke karakter van de relatie. Bij het beoordelen hiervan spelen de volgende factoren een rol:

- de juridische vorm van de relatie;
- de werkomstandigheden (mate van benodigd initiatief);
- het geven van instructies door de opdrachtgever;
- de duur van de relatie;
- de aard van de werkzaamheden;
- het financiële risico;
- het optreden tegenover derden (wie);
- het aantal opdrachtgevers;
- de aard van vroegere werkzaamheden;
- het gebruik van eigen bedrijfsmiddelen;
- de verplichting tot persoonlijke arbeid;
- de vrijheid tot indeling van de werktijd;
- de mate van toezicht.

Het ondernemersbegrip is hier aanzienlijk ruimer dan voor de inkomsten- en vennootschapsbelasting. Iemand die voor deze wetten geen ondernemer is, bijvoorbeeld omdat het winstoogmerk ontbreekt (alhoewel 'gratis prestaties' geen recht verschaffen op aftrek van voorbelasting), omdat sprake is van andere opbrengsten uit arbeid of omdat sprake is van opbrengsten uit vermogensbeheer, kan voor de omzetbelasting toch ondernemer zijn.

2.2.4 *Werknemersverzekeringen*

Binnen de socialezekerheidswetgeving bestaan geen definities voor ondernemer of zelfstandige. Uitgangspunt bij de beoordeling of sprake is van werknemerschap voor de

sociale zekerheid is de arbeidsrelatie, waarbij de feitelijke arbeidsverhouding centraal staat. Per arbeidsrelatie wordt getoetst of er sprake is van een privaatrechtelijke dienstbetrekking.

Wanneer sprake is van een dienstbetrekking wordt men in het socialeverzekeringsrecht als werknemer beschouwd. Voor het bepalen van het al dan niet bestaan van een dienstbetrekking heeft de Sociale Verzekeringsraad een lijst met criteria opgesteld:

- gaat het om een arbeidsrelatie met een incidenteel karakter?
- is de mate waarin arbeid wordt verricht (vooraf) bepaald?
- wat is de wijze van bepalen van de beloning?
- wat is de mate van zelfstandigheid van degene die arbeid verricht ten aanzien van invulling en uitvoering van de bedongen arbeid?
- wordt loon doorbetaald bij ziekte en verlof?
- is er sprake van vrijheid van indeling van het werk?
- is er sprake van aanwezigheid van eventuele andere werkzaamheden?
- in welke mate draagt degene die arbeid verricht ondernemersrisico?

Indien er geen sprake is van een dienstbetrekking wordt getoetst of er sprake is van zelfstandigheid. Hiertoe heeft de Sociale Verzekeringsraad een vragenlijst ontwikkeld. Deze is onderverdeeld in drie categorieën: kapitaal, risico en andere kenmerken.

Kapitaal

- beschikt de betrokkene over bedrijfskapitaal?
- zijn er investeringen gedaan?
- beschikt de betrokkene over eigen of zelf gehuurde bedrijfsruimte?
- beschikt de betrokkene over eigen of zelf gehuurde bedrijfsmiddelen?
- heeft de betrokkene personeel in dienst?
- is er (opgenomen) bedrijfskrediet?
- zijn er debiteuren?
- zijn er crediteuren?

Risico

- loopt de betrokkene ondernemersrisico?
- is er sprake van continuïteit in de bedrijfsvoering (orderportefeuille)?
- is betrokkene in economisch opzicht van ieder van zijn afnemers en/of opdrachtgevers onafhankelijk?
- zijn de inkomsten van betrokkene uit bedrijf variabel?
- kan en mag betrokkene de voor uitvoering van zijn bedrijf of beroep benodigde goederen van meerdere leveranciers betrekken?
- kan en mag de betrokkene de in zijn bedrijf vervaardigde goederen aan meerdere afnemers leveren?

Andere kenmerken

- werkt betrokkene zonder toezicht of controle op de voortgang van het werk en de wijze waarop dit tot stand komt?
- wordt de hoogte van het inkomen in belangrijke mate bepaald door specifieke persoonlijke deskundigheden en/of eigenschappen van betrokkene?
- is het inkomen uit bedrijf of beroep opgebouwd uit betalingen van velen?
- handelt betrokkene onder eigen bedrijfs- of handelsnaam?
- ondervindt en beoefent betrokkene concurrentie?
- maakt betrokkene reclame?

- staat betrokkene ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel (KvK)?
- voert betrokkene een boekhouding?
- is betrokkene ondernemer voor de omzetbelasting?
- heeft betrokkene particuliere verzekeringen afgesloten?

Indien op basis van deze criteria beoordeeld wordt dat er geen sprake is van zelfstandigheid, dan is sprake van een fictieve dienstbetrekking. In dat geval dienen premies afgedragen te worden en kan aanspraak gemaakt worden op desbetreffende uitkeringen.

Het voormalige Lisv (Landelijk instituut sociale verzekeringen; tegenwoordig UWV) heeft in het verleden convenanten afgesloten met diverse beroepsgroepen omtrent de vraag hoe zij de leden van die beroepsgroep zouden beoordelen. In deze convenanten gaf het Lisv van tevoren duidelijk aan welke grenzen men zou hanteren (aantal gewerkte uren, jaarlijks geïnvesteerd bedrag etc.) bij de afweging of iemand wel of niet als verplicht verzekerde zou worden aangemerkt. Op aanvraag werd op basis van de convenanten door het Lisv een zelfstandigheidsverklaring afgegeven. De convenanten zijn bij invoering van de Verklaring Arbeidsrelatie (VAR) in 2002 ongeldig geworden. Verderop in dit hoofdstuk zal nader ingegaan worden op de totstandkoming van de VAR.

2.2.5 *Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen*

De definitie van 'zelfstandige' binnen de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering Zelfstandigen (WAZ) is in wezen meer een fiscaal begrip dan een socialezekerheidsbegrip. Dit komt het duidelijkst naar voren door het feit dat de WAZ sterker gerelateerd is aan de persoon (de ondernemer) dan aan de arbeidsrelatie.

De WAZ is een verplichte verzekering. De premiebetaling kent een franchise en een maximum. De Belastingdienst verzorgt de aanslagen en int de premies. De uitkering is gemaximeerd op 70 procent van het minimumloon.

Binnen de kring van verzekerden kunnen vier groepen onderscheiden worden¹:

- 1 Zelfstandigen, gedefinieerd als personen die winst uit onderneming genieten.
- 2 Beroepsbeoefenaren - resultaatgenieters, personen die inkomsten genieten uit tegenwoordige arbeid, niet uit dienstbetrekking.
- 3 Beroepsbeoefenaren - directeuren-groootaandeelhouders (dga's), personen die arbeid verrichten voor een onderneming waarin zij een aanmerkelijk belang hebben.
- 4 Meewerkende echtgenoten.

Recentelijk (zie ook verder) is besloten dat de WAZ en de WAO elkaar uitsluiten. De inkomsten uit een arbeidsrelatie zijn óf verzekerd via de WAZ óf verzekerd via de WAO.

¹ De onderstaande definitie/beschrijving betreft een licht vereenvoudigde samenvatting. In bijlage I is, ook vanwege het belang dat de WAZ-definitie sinds 2001 heeft, de volledige wettekst van de onderdelen 'algemene bepalingen' en 'kring van verzekerden' opgenomen.

2.3 Recente en toekomstige ontwikkelingen

2.3.1 MDW-werkgroep 'harmonisatie ondernemers- en zelfstandigenbegrip'

Naar aanleiding van de verschillende juridische definities is in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken een werkgroep opgericht om te bekijken hoe meer duidelijkheid kan worden verkregen. In het kader van de operatie Marktwerking, Deregulering en Wetgevingskwaliteit (MDW) is in maart 1999 het project 'Harmonisatie Ondernemers- en Zelfstandigenbegrip' van start gegaan. Begin mei 2000 is in een rapport advies uitgebracht over de mogelijkheden om de gehanteerde begrippen te harmoniseren.

Een belangrijke taak van de werkgroep was het in kaart brengen van begrippenaanduidingen voor werknemers, ondernemers en zelfstandigen, die in wetgeving worden gehanteerd. Doel van deze inventarisatie was het inzichtelijk maken van gehanteerde begrippen, de doelstellingen die aan de huidige vormgeving van de begrippen ten grondslag liggen en de effecten van deze incongruente begripshantering.

Naast deze inventarisatie staan in het eindrapport van de werkgroep een aantal aanbevelingen voor wetwijzigingen en een implementatieplan daarbij. De belangrijkste aanbevelingen zijn dat gekomen moet worden tot één eenduidig ondernemersbegrip, een gemeenschappelijk aanvraagformulier en één loket, en duidelijkheid vooraf. Hierbij is uitgegaan van het fiscale ondernemersbegrip zoals dit in het kader van de belastingstelselherziening is ingevoerd.

Om een einde te maken aan de vaak onduidelijke status van zelfstandigen betreft één van de aanbevelingen de invoering van een zogenoemde 'zelfstandigenverklaring'. Hiermee kunnen opdrachtnemers op verzoek vooraf duidelijkheid verkrijgen over hun juridische status voor de werknemersverzekeringen, de WAZ en de loon- en inkomstenbelasting. UWV en de Belastingdienst krijgen hiertoe de verplichting om op verzoek vooraf beschikkingen over zelfstandigheid in de fiscale sfeer en de verzekeringsplicht in de zin van de WAZ (en daarmee de werknemersverzekeringen) af te geven. De inzet is dat genoemde instanties tot een eenduidig oordeel moeten komen.

Het kabinet-Kok heeft met de aanbevelingen van de werkgroep ingestemd. Tevens heeft dit kabinet ingestemd met het voorstel om de aanbevelingen gefaseerd in te voeren. De werkgroep gaat uit van vier fasen, die in totaal circa vijf jaar in beslag nemen. Het kabinet-Kok wilde echter versnelling van dit tijdpad door harmonisatie van de regelgeving gelijktijdig aan te vatten met harmonisatie van de uitvoeringsstructuur.

2.3.2 Verklaring Arbeidsrelatie

Er is wetgeving tot stand gekomen rond de zelfstandigheidsverklaring. Vanaf 1 januari 2001 geeft de Belastingdienst op verzoek van een zzp'er een beschikking af over diens status als zelfstandige. In deze beschikking verklaart de Belastingdienst welke status de aanvrager fiscaal gezien heeft. Deze verklaring heeft een geldigheidsduur van 24 maanden. De zzp'er betaalt premie voor de WAZ en valt onder de voor ondernemers geldende belastingregimes.

De zelfstandigheidsverklaring is een Verklaring Arbeidsrelatie (VAR). Iedereen kan bij de Belastingdienst een VAR aanvragen. Dat kan zowel door opdrachtnemer/werknemer als door opdrachtgever/werkgever gedaan worden. Er zijn vier types:

- Zelfstandige (de VAR winst uit onderneming, of VAR-wuo).
- Directeur-groootaandeelhouder.
- Resultaat uit overige werkzaamheden (VAR-row).
- Dienstbetrekking.

Sinds 2002 is het oordeel van de Belastingdienst in sommige gevallen ook geldig voor de werknemersverzekeringen. De bestaande convenanten zijn echter met ingang van de nieuwe wetgeving ongeldig verklaard. Het is alleen mogelijk om vergelijkbare regels te stellen als de wetgever dit toestaat.

De waarde van de VAR voor de werknemersverzekeringen is beperkt. De VAR geeft een oordeel over de zelfstandigheid. Dit houdt in dat er ondanks de VAR-wuo toch later geoordeeld kan worden door UWV dat er sprake is van een echte dienstbetrekking.

Volledige duidelijkheid omtrent de status voor de werknemersverzekeringen is binnen het kader van de huidige sociale wetgeving onmogelijk. Van rechtswege mag UWV voorafgaand aan de dienstbetrekking geen uitsluitel geven over de vraag of er wel of geen premies moeten worden afgedragen. De werk- c.q. opdrachtgever moet dat zelf bepalen. UWV kan alleen achteraf controleren en vaststellen of de werkgever de juiste afweging heeft gemaakt. Het definitieve eindoordeel is dus per definitie altijd achteraf.

UWV hanteert op basis van de wetgeving en de relevante jurisprudentie, sterk vereenvoudigd de volgende systematiek om af te wegen of iemand wel of niet behoort tot de kring van verzekerden van de werknemersverzekeringen.

Schema 1 Beslissingsboom verzekeringsplicht werknemersverzekeringen

<i>Echte dienstbetrekking</i>	<i>Fictieve dienstbetrekking</i>			
Verricht men arbeid?	nee →	men is niet verzekerd		
ja ↓				
Ontvangt men loon voor de werkzaamheden?	nee →	men is niet verzekerd		
ja ↓				
Is daarbij sprake van een gezagsverhouding?	nee →	Verricht men de werkzaamheden op ten minste 2 dagen per week?	nee →	men is niet verzekerd
ja ↓		ja ↓		
Men is wel verzekerd		Ontvangt men daarvoor ten minste 2/5 van het minimumloon?	nee →	men is niet verzekerd
		ja ↓		
		Vinden de werkzaamheden plaats gedurende ten minste 1 maand?	nee →	men is niet verzekerd
		ja ↓		
		Wordt men ingevolge de WAZ als zelfstandige gezien en/of heeft men een zelfstandigheidsverklaring (VAR)?	ja →	men is niet verzekerd
		nee ↓		
		Men is wel verzekerd		

Uit dit schema volgt dat een zelfstandigheidsverklaring (VAR waarin ondernemers worden aangemerkt als winstgenieter of als directeur-groootaandeelhouder) alleen vrijwaring van premienaheffing biedt, wanneer sprake zou zijn van een 'fictieve dienstbetrekking'. Een zelfstandigheidsverklaring biedt geen vrijwaring van premienaheffing wan-

neer sprake is van een 'echte dienstbetrekking' (van rechtswege). Cruciaal daarbij is het bestaan (of niet) van een gezagsverhouding.

In de praktijk is het echter vaak moeilijk te bepalen is of er sprake is van een gezagsverhouding. Een gezagsverhouding doet zich voor wanneer de werkgever het recht heeft om aan zijn werknemer instructies over de uitvoering van de werkzaamheden te geven en de werknemer deze moet opvolgen. Het is echter steeds vaker de vraag of de werkgever die zeggenschap feitelijk nog wel uitoefent. Werknemers maken veelal steeds meer zelf uit hoe zij hun werk uitvoeren. Vaak zal de werkgever ook niet in staat zijn om instructies te geven, wat onder meer een gevolg is van de toenemende professionalisering.

Indien achteraf blijkt dat een ondernemer die een zelfstandigheidsverklaring van de Belastingdienst heeft verkregen wel degelijk in echte dienstbetrekking was, dan zijn alsnog met terugwerkende kracht premies verschuldigd voor de werknemersverzekeringen. Een belangrijk verschil sinds 1 januari 2002 is echter wel dat de premienaheffing niet meer zal plaatsvinden bij de opdrachtgever, maar bij de opdrachtnemer (tenzij de opdrachtgever redelijkerwijs kon weten dat sprake was van een 'echte dienstbetrekking').

2.3.3 *Knelpunten*

Op basis van wetgeving is het niet altijd duidelijk tot welke groep - ondernemer of werknemer - een zzp'er gerekend moet worden. Door onduidelijkheid over de status van de zzp'er is het niet altijd duidelijk in hoeverre de richtlijnen van de Arbowet van toepassing zijn en of socialezekerheidspremies moeten worden betaald door de zzp'er. Deze onduidelijkheid kan ook leiden tot het niet gebruiken van voorzieningen of tot het onbedoeld gebruiken van voorzieningen door schijnondernemers.

In de huidige situatie geeft de fiscus vooraf zekerheid over de status (door middel van de VAR). Het is echter nog steeds mogelijk dat achteraf door UWV geoordeeld wordt dat er geen sprake is van ondernemerschap. Het probleem van de criteria die pas achteraf toetsbaar zijn, te weten het urencriterium en aantal opdrachten en opdrachtgevers, blijft bestaan.¹

Verder is veranderd dat, indien UWV achteraf oordeelt dat er geen sprake is van ondernemerschap, de opdrachtgever niet meer geconfronteerd kan worden met de kosten van premienaheffing. De kosten komen in een dergelijke situatie voor rekening van de zzp'er, behalve wanneer de opdrachtgever dit redelijkerwijs had kunnen weten (bij het beoordelen daarvan speelt de VAR weer een grote rol). Dit betekent dat de zzp'er, ondanks het hebben van een VAR-wuo, grote financiële risico's kan lopen. Het is daarnaast niet duidelijk hoe er gehandeld wordt als er veranderingen zijn ten opzichte van de verwachte situatie op basis waarvan de VAR verstrekt is.

¹ P.J.M. Vroonhof, P.C.A. Meijer en C.A.C. de Waard (2001), 'Ondernemer of niet?', *ESB*, 26 januari 2001.

Tot slot is het wenselijk dat er in dit verband meer duidelijkheid komt over de situaties waarin gebruikgemaakt wordt van intermediaire organisaties.¹ Intermediaire organisaties staan tussen opdrachtnemers en opdrachtgevers. De exacte invulling van hun rol loopt in de praktijk echter sterk uiteen. Het komt voor dat zij weinig meer doen dan wat administratieve werkzaamheden, bijvoorbeeld debiteurenbeheer. Het kan echter ook zo zijn dat zij een actieve rol hebben in de verwerving van opdrachten, en het selecteren en plaatsen van opdrachtnemers. Het komt dan ook voor dat UWV oordeelt dat de opdrachtnemers feitelijk een (fictieve) dienstbetrekking hebben bij de intermediaire organisatie. Uit de literatuur komt niet erg duidelijk naar voren wat het belang is van werken via een intermediair, en in welke mate hierdoor problemen optreden.

Uit onderzoek² blijkt dat waarschijnlijk slechts een klein deel van de zzp'ers mogelijk niet als zzp'er wordt aangemerkt door de Belastingdienst en UWV, omdat zij aangeven geen of slechts één opdrachtgever te hebben gehad in de laatste 12 maanden. Daarmee is overigens niet bij voorbaat gezegd dat zij niet als ondernemer worden aangemerkt.

In een toespraak voor het Platform Zelfstandige Ondernemers op 24 september 2002 kondigde Minister de Geus van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan dat de Belastingdienst en UWV aan een gezamenlijk besluit werkten dat duidelijk zou maken in welke gevallen zij de zelfstandige als ondernemer of als werknemer beschouwen.³

In deze beleidsregels blijft het uitgangspunt dat de opdrachtgever zelf moet nagaan of een opdrachtnemer als eenmansbedrijf of als werknemer werkt. Het besluit geeft aan dat bij twijfels over de aard van de arbeidsrelatie de opdrachtgever mag afgaan op de Verklaring Arbeidsrelatie van de Belastingdienst. UWV zal bij controles achteraf alleen nog premies heffen indien er duidelijk sprake is van een dienstbetrekking. Hoewel hiermee opnieuw wat meer duidelijkheid geschapen is, betekent dat zeker niet dat alle problemen opgelost zijn.

2.4 Definities van zzp'ers in de literatuur

In de discussie rondom zzp'ers rijst de vraag over wie het nu eigenlijk gaat en over wie niet. In de bestaande bronnen wordt nogal eens van verschillende definities van zzp'ers gebruikgemaakt. Dat heeft onder meer geleid tot zeer uiteenlopende schattingen van het aantal zzp'ers.⁴

¹ In de literatuur is weinig 'harde' informatie gevonden over intermediaire organisaties en de rol die zij spelen. In een meerderheid van de gevallen zijn verwijzingen daarnaar opiniërend van aard, of afkomstig van personen of organisaties met een evident belang. Het vormen van een objectieve mening in dit verband wordt verder bemoeilijkt door het feit dat intermediaire organisaties vaak actief zijn in branches met verhoudingsgewijs zeer mondige opdrachtnemers, zoals interimmanagers.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*, Research voor Beleid.

³ Toespraak van minister A.J. de Geus van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bij het Platform Zelfstandige ondernemers op 24 september 2002 in Den Haag, Persbericht nr. 02/121 van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (<http://www.home.szw.nl>).

⁴ P.C.A. Meijer, C.A.C. Waard en P.J.M. Vroonhof (1999), *ZZP'er: Ondernemer of Werknemer; Discussienota over het Ondernemerschap*, RZO, Economisch Bureau ING en EIM.

Soms wordt de term zzp'er ruim gedefinieerd en wordt de totale groep van ondernemers die geen werknemers in dienst hebben tot de term zzp'er gerekend. Zeker belangenorganisaties, ook die met 'zzp' op enigerlei wijze in de naam, vertonen sterk de neiging een ruime definitie te kiezen. Omdat zij gebaat zijn bij een zo groot mogelijke doelgroep is dat ook logisch.

Met de term zzp'er wordt echter meestal een beperkte groep aangeduid. Een groep waarvan de personen óf in hoofd- óf in nevenactiviteiten zowel ondernemers- als werknemerskarakteristieken vertonen. De moeilijkheid hierbij is om een definitie te vinden die een (relatief groot) aantal van de typische kenmerken en problemen van werknemers omvat.

Bij het hanteren van een beperkte definitie wordt vaak onderscheid gemaakt naar sectoren. Achtergrond hierbij is dat de zzp'er verschilt van de traditionele zelfstandige. De term zzp'er is ontstaan naar aanleiding van de snelle groei van het aantal startende ondernemers in de jaren negentig en de daarmee samenhangende schaalverkleining in een aantal sectoren. De term zzp'er wordt veelal niet gebruikt voor een groep zelfstandigen die van oudsher bijna altijd zonder personeel werkt, zoals een deel van de winkeliers en velen binnen de agrarische sector.

Ondanks onduidelijkheid over het begrip en verschillen in definiëring komen uit de verschillende bronnen wel drie kenmerken van zzp'ers naar voren die vaak terugkomen.¹ Deze leiden tot een zeer brede definitie van het begrip zzp'er. Het zijn:

- zzp'ers hebben geen werknemers in dienst;
- zzp'ers werken voor één of enkele opdrachtgevers, waarbij één opdrachtgever overheerst;
- zzp'ers hebben geen of in zeer beperkte vorm een eigen bedrijfsruimte.

In de literatuur worden vaak verschillende andere kenmerken gevonden. In bijlage II staat een overzicht van de wijze waarop zzp'ers in verschillende bronnen gedefinieerd worden.

2.5 Definitie van zzp'ers in dit onderzoek

In dit onderzoek zal de definitie van het rapport van RZO, ING en EIM² gehanteerd worden. Volgens deze definitie heeft een zzp'er meerdere van de volgende kenmerken:

- Heeft geen werknemers in dienst.
- Werkt voor één of verschillende opdrachtgevers waarbij één opdrachtgever overheerst.
- Verricht werk dat normaliter overwegend onder een arbeidsovereenkomst wordt verricht.
- Beperkt zich veelal tot het inbrengen van kennis en vaardigheden op eigen vakgebied.
- Verricht de werkzaamheden niet op eigen initiatief, alleen na opdrachtverstrekking.

¹ P.J.M. Vroonhof, M.J. Overweel en J.A. de Muijnck (2001), *Zelfstandigen Zonder Personeel: Waarheden en Mythes*. EIM.

² P.C.A. Meijer, C.A.C. Waard en P.J.M. Vroonhof (1999), *ZZP'er: Ondernemer of Werknemer; Discussienota over het Ondernemerschap*. RZO, Economisch Bureau ING en EIM.

- Houdt zich niet of nauwelijks bezig met klantenwerving en investeert niet of nauwelijks in gebouwen, grond, kapitaalgoederen e.d.
- Bezit geen of in zeer beperkte vorm eigen bedrijfsruimte.
- Draagt verantwoording voor eigen werkzaamheden.
- Krijgt per opdracht betaald (geen vast dienstverband/salaris).
- Is afhankelijk van externe economische infrastructuur.

Het merendeel van deze criteria spreekt voor zich. Enkele kenmerken behoeven mogelijk een korte toelichting.

Werkt voor één of verschillende opdrachtgevers waarbij één opdrachtgever overheerst

Waar het bij dit criterium om gaat, is dat de zzp'er niet voor een groot aantal opdrachtgevers tegelijk aan het werk is. Omdat de zzp'er voornamelijk zijn eigen arbeid verkoopt, is dat vaak ook niet eenvoudig te realiseren. Praktisch kan dat ook ingevuld zijn doordat veel opdrachten tot stand komen door tussenkomst van dezelfde intermediair. Het is wel mogelijk dat binnen een jaar een aantal opdrachtgevers voorkomen, maar dan na elkaar, niet tegelijk.

Is afhankelijk van externe economische infrastructuur

De afhankelijkheid van een externe economische infrastructuur sluit direct aan op het ontbreken van een eigen bedrijfsruimte. De zzp'er werkt op de locatie van de opdrachtgever, of van de klant van de opdrachtgever. Dat laatste is bijvoorbeeld in de bouw vaak het geval. In aanvulling op de werkplek investeert de zzp'er ook in beperkte mate in bedrijfsmiddelen. Wel komen, met name in de transportsector, leaseconstructies voor.

2.6 Praktische invulling definitie

Naast het punt van de definiëring speelt vaak een ander punt, namelijk de operationalisering van de gebruikte definitie. Deze operationalisering is vereist als bijvoorbeeld onderzoeksdata verzameld worden, of als UWV moet beoordelen of een persoon als ondernemer of als werknemer beschouwd wordt.

Als voorbeeld kan het criterium van bedrijfsruimte aangehaald worden. Binnen dit onderzoek is 'zzp'ers hebben geen of in zeer beperkte vorm een eigen bedrijfsruimte' een afdoende omschreven karakteristiek. Binnen de socialezekerheidswetgeving zou bijvoorbeeld een veel scherpere afbakening nodig zijn om eindeloze discussies (en jurisprudentie) te voorkomen.

In een rapport van RZO¹, waarin de definitie van RZO, ING en EIM gehanteerd wordt, waren de beschikbare data niet geschikt om de gewenste kenmerken op precies dezelfde manier te hanteren. Operationalisering van het begrip zzp'er vond daarom plaats aan de hand van de volgende kenmerken:

- zzp'ers hebben geen personeel in dienst.
- zzp'ers zijn niet werkzaam in de detailhandel.
- zzp'ers hebben geen eigen bedrijfsruimte.

¹ P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO.

2.7 Samenvatting en discussie

Het begrip zelfstandige zonder personeel wordt in de literatuur op zeer uiteenlopende manieren gedefinieerd. Ten dele is dat het gevolg van beschikbare gegevens. Veel gehanteerde criteria zijn in de praktijk namelijk moeilijk in concrete selectievragen te operationaliseren.

Naast onderzoekstechnische problemen levert deze problematiek ook problemen op met betrekking tot de juridische status van zzp'ers. De begrippen ondernemer en zelfstandige zijn in de fiscale wetgeving en de socialezekerheidswetgeving niet concreet geformuleerd. In de socialezekerheidswetgeving moeten deze begrippen zelfs als een sluitpost worden opgevat: geen dienstbetrekking.

De afgelopen jaren is wel hard gewerkt aan duidelijkheid op dit terrein. Zo is recent de verklaring arbeidsrelatie (VAR) geïntroduceerd. Deze verschaft al meer duidelijkheid aan zelfstandigen en hun opdrachtgevers. Recentelijk gepubliceerde gezamenlijke beleidsregels van UWV en Belastingdienst geven ook wat meer duidelijkheid over hoe in de praktijk wordt omgegaan met het begrip privaatrechtelijke dienstbetrekking. Een definitieve oplossing van alle problemen is echter nog niet in zicht. Dit hangt samen met de genoemde problemen met het opstellen van concrete selectiecriteria. Een verregaande omvorming van het socialezekerheidsstelsel, waarbij in sterke mate sprake is van een basisverzekering voor iedereen, óf van opting in- en opting out-mogelijkheden, lijkt noodzakelijk om dat te kunnen bereiken.

In overleg met de opdrachtgever is ervoor gekozen binnen dit onderzoek zo veel mogelijk de volgende definitie te hanteren. Een zzp'er:

- heeft geen werknemers in dienst;
- werkt voor één of verschillende opdrachtgevers waarbij één opdrachtgever overheerst;
- verricht werk dat normaliter overwegend onder een arbeidsovereenkomst wordt verricht;
- beperkt zich veelal tot het inbrengen van kennis en vaardigheden op eigen vakgebied;
- verricht de werkzaamheden niet op eigen initiatief, alleen na opdrachtverstrekking;
- houdt zich niet of nauwelijks bezig met klantenwerving en investeert niet of nauwelijks in gebouwen, grond, kapitaalgoederen en dergelijke;
- bezit geen of in zeer beperkte vorm eigen bedrijfsruimte;
- draagt verantwoording voor eigen werkzaamheden;
- krijgt per opdracht betaald (geen vast dienstverband/salaris);
- is afhankelijk van externe economische infrastructuur.

In de literatuur loopt de interpretatie van de term zzp'er uiteen van 'elke ondernemer die zonder personeel zijn bedrijf voert' tot een afgebakende groep die wordt gekenmerkt door een aantal karakteristieken. In bijlage II wordt toegelicht in welke mate de beschikbare literatuur bruikbaar is in relatie tot de definitie die in het voorliggende onderzoek als uitgangspunt dient.

Kenmerkend voor zzp'ers is dat zij zowel werkgevers- als werknemerskarakteristieken vertonen. Een belangrijke vraag in dit kader is: is een zzp'er een ondernemer of een werknemer? Gegeven de definitie die in dit onderzoek gehanteerd wordt, is een zzp'er een ondernemer. Ook deze definitie kan het probleem van de 'grijze grensgebieden' echter niet oplossen. Dit hangt weer samen met de operationalisering.

3 Aantal zzp'ers

3.1 Inleiding

De cijfers die bekend zijn over het aantal zzp'ers lopen sterk uiteen als gevolg van verschillende definities van zzp'ers en uiteenlopende methodes die gehanteerd worden. In dit hoofdstuk volgt een overzicht van het aantal zzp'ers zoals dat in verschillende bronnen vermeld wordt.

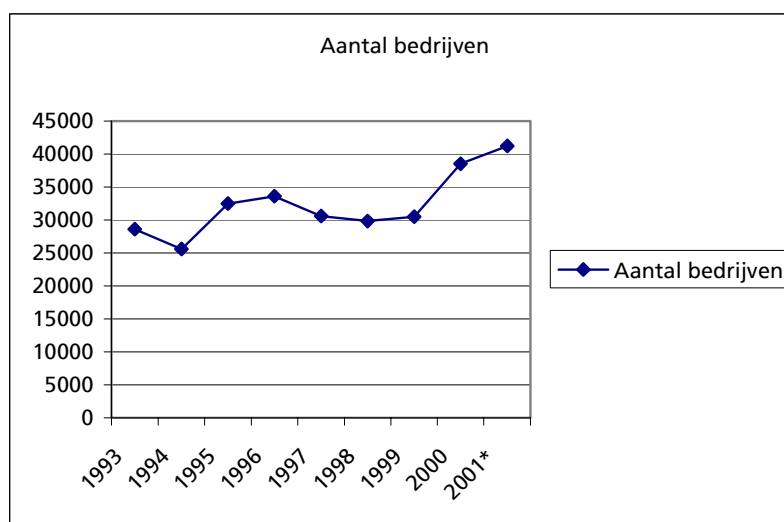
Er zal ook aandacht besteed worden aan de verdeling van het aantal zzp'ers over de verschillende branches. Tevens wordt een beeld gegeven van ontwikkelingen door de tijd heen; van het aantal zzp'ers in het algemeen en van het aantal zzp'ers in de verschillende sectoren.

In het vorige hoofdstuk kwam aan de orde dat de term zzp'ers is ontstaan naar aanleiding van de snelle groei van het aantal startende ondernemers in Nederland in de jaren negentig. Allereerst zal daarom een illustratie gegeven worden van de opleving van het ondernemerschap in Nederland.

3.2 Opleving ondernemerschap

De opkomst van zzp'ers houdt verband met de opleving van het ondernemerschap in Nederland. Grafiek 1 geeft weer hoeveel bedrijven er jaarlijks in Nederland zijn opgericht voor de periode 1993-2001. Het blijkt dat het aantal zelfstandige ondernemers in absolute zin sterk is toegenomen in deze periode; het aantal jaarlijks startende ondernemers in Nederland is gegroeid van 30.000 begin jaren negentig tot ruim 40.000 in 2001.

Grafiek 1 Oprichting aantal bedrijven

Bron: CBS Statline 2002.

Uit een recente publicatie van het Ministerie van Economische Zaken¹ blijkt dat in het eerste halfjaar van 2002 het aantal starters aanzienlijk lager lag dan in het eerste halfjaar van 2001, respectievelijk 24.552 en 28.937. Procentueel was de afname het grootst in het bank- en verzekeringswezen. In absolute aantallen vallen met name de bouwnijverheid en de zakelijk dienstverlening op met een afname van respectievelijk bijna 1.100 (19 procent) en 1.600 (17 procent). Het dalende vertrouwen in de economie heeft hierop ongetwijfeld grote invloed gehad. Naast het aantal starters en het aantal toetredende bedrijven blijkt ook het aantal uittreedende bedrijven afgenomen te zijn (van 22.754 tot 21.333, waarvan 8% door faillissement).

3.3 Aantal zzp'ers en ontwikkeling daarvan

Hoeveel zzp'ers Nederland precies kent is niet bekend. Op basis van verschillende bronnen komt het volgende beeld naar voren.

De FNV schat dat het aantal zzp'ers in Nederland bijna 12% bedraagt van alle mensen die betaald werk verrichten.² In absolute aantallen komt dit neer op ruim 700.000 mensen (bron: FNV Zelfstandigen Service, 2001). Bij deze telling onderscheidt de FNV de volgende groepen:

- De al langer bekende zelfstandigen in de vrije beroepen zoals notarissen, medische specialisten, tandartsen, kunstenaars, artiesten en journalisten.
- De ook al bekende zelfstandigen met een zwakke arbeidsmarktpositie zoals de losse werkers in de land- en tuinbouw en de schoonmaak.
- Nieuwe zelfstandigen zoals eigen rijders, klusbedrijven, adviseurs, installateurs, tandtechnici, trainers, pianostemmers, thuiszorgbieders, verpleegkundigen, docenten, kappers, ICT'ers en dienstverleners in de audiovisuele sector.

Het is duidelijk dat de FNV kiest voor een ruime definitie van zzp'ers en derhalve op een hoog aantal zzp'ers uitkomt in vergelijking met andere bronnen. Zelfs dan lijkt de schatting overigens aan de ruime kant. Een deel van de genoemde beroepsgroepen, bijvoorbeeld journalisten, losse werkers en trainers, zal in veel gevallen door UWV en Belastingdienst niet als ondernemer gezien worden.

Het is mogelijk een schatting van het aantal zzp'ers te maken op basis van gegevens van het CBS. Het CBS registreert het aantal bedrijven zonder werknemers. De cijfers van het CBS zijn gebaseerd op ingeschrevenen bij de KvK. Zelfstandigen in vrije beroepen zijn hierin niet meegenomen. In een onderzoek van RZO en EIM in opdracht van VNO-NCW³ is verder ook gebleken dat de waarneming van het aantal werknemers door de KvK niet zo betrouwbaar is. Een vrij groot aantal bedrijven met 0 of 1 werkzame perso-

¹ Ministerie van Economische Zaken (2002), *Ondernemerschapsmonitor; herfst 2002*.

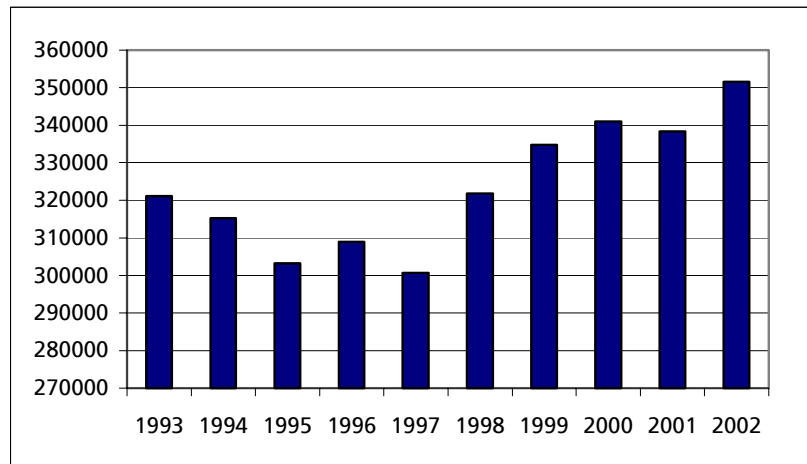
² FNV Zelfstandige Bondgenoten (2002), *De Zelfstandige werkelijkheid, Werk- en beleidsplan*.

³ P.C.A. Meijer en P.J.M. Vroonhof (2002), *ZZP'ers onder het vergrootglas, Kengetallen, spelers en behoefte aan dienstverlening*. RZO en EIM.

nen¹ bleek wel degelijk personeel in dienst te hebben. Ook komen er lege bv's en 'besturings-bv's' in het bestand voor.²

In grafiek 2 staat een overzicht van het aantal bedrijven zonder werknemers in de periode van 1993 tot 2002 op basis van cijfers van het CBS. Hieruit volgt dat het aantal bedrijven zonder personeel aanzienlijk is gestegen in de periode 1997-2002 (met een lichte daling in 2001). In 1997 waren er ruim 300.000 bedrijven zonder werknemers en in 2002 bedraagt dit aantal ruim 350.000.

Grafiek 2 Bedrijven zonder werknemers

Bron: CBS Statline 2002.

Research voor Beleid³ gebruikt de cijfers van het CBS en komt op die manier uit op circa 340.000 zzp'ers in het jaar 2000. Verder blijkt op basis van deze cijfers dat het aantal bedrijven zonder werknemers in de totale beroepsbevolking vanaf halverwege de jaren negentig tot 2000 stabiel is, namelijk rond de 5%. De beroepsbeoefenaren⁴ die in dit onderzoek ook tot de zzp'ers gerekend worden, zijn niet in de telling meegenomen.

Dit onderzoek van Research voor Beleid richt zich specifiek op vijf sectoren (bouw, zakelijke dienstverlening, zorg, industrie en detailhandel). Het totale aantal zzp'ers in deze vijf sectoren wordt voor 2000 geschat op 157.000 en wanneer de detailhandel niet wordt meegerekend op ongeveer 125.000. In het voorliggende onderzoek geldt dat bedrijven zonder personeel in de detailhandel meestal niet onder de gehanteerde definitie vallen. Een aantal zzp'ers in andere sectoren zijn in deze telling echter niet meegenomen, waardoor het werkelijke aantal zzp'ers waarschijnlijk iets hoger is.

¹ Concreet: de ondernemer telt ook als werkzame persoon. Een persoon telt als werkzame persoon bij minstens 12 uur verrichte arbeid per week.

² Ter illustratie: een van de bv's bleek een onderdeel van Akzo Nobel te zijn; bepaald geen bedrijf zonder werknemers.

³ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

⁴ Beroepsbeoefenaren zijn ondernemers voor wie geen inschrijvingsplicht bij de KvK geldt (zoals bijvoorbeeld artsen, advocaten en tolken).

In onderzoek van TNO Arbeid¹ wordt een overzicht gegeven van het aantal bedrijven zonder werknemers voor de periode van 1990 tot 1998. In 1990 bedroeg het aantal bedrijven zonder werknemers ruim 196.000, in 1994 een kleine 313.000 en in 1998 ongeveer 314.000. Gedurende deze periode (1990-1998) bedraagt het aandeel bedrijven zonder werknemers ongeveer de helft van het totaal aantal bedrijven in Nederland. Verder wordt afgeleid dat het aandeel zzp'ers in de beroepsbevolking voor de periode tussen 4,5 en 5% ligt. Evenals de cijfers van het CBS zijn ook deze aantallen gebaseerd op inschrijvingen bij de KvK. Bij dit overzicht wordt de kanttekening geplaatst dat er vermoedelijk sprake is van onderregistratie, omdat niet elk bedrijf zich hoeft in te schrijven bij de KvK. Verder gelden dezelfde kanttekeningen als beschreven bij CBS en Research voor Beleid.

Wanneer deze cijfers bekeken worden in het licht van de definitie die in dit onderzoek gehanteerd wordt, geldt dat alleen geselecteerd is op het criterium 'heeft geen werknemers in dienst'. In een onderzoek van RZO en EIM² zijn berekeningen uitgevoerd aan de hand van een aantal additionele condities:

- Ondernemers in de detailhandel en de landbouw zijn niet meegenomen.
- Ondernemingen waarin gezinsleden meewerken die vergelijkbare werkzaamheden verrichten als de ondernemer zelf zijn niet meegenomen.
- Ondernemers die de intentie hebben nog dit jaar personeel aan te nemen zijn niet meegenomen.
- Bij de KvK ingeschreven sportclubs, beleggings-bv's en vergelijkbare organisaties zijn niet meegeteld.

Bovendien is door middel van een telefonische enquête zorgvuldig gecontroleerd of de bedrijven inderdaad voldeden aan de definities, waarvan 'geen werknemers' de belangrijkste was. In veel gevallen bleek dat niet voldaan was aan deze voorwaarde. Voor 2001 resulteerde dit in een schatting van ongeveer 140.000 zzp'ers. Ook in dit onderzoek is geen rekening gehouden met het aantal opdrachtgevers en het relatieve belang van de opdrachtgevers. Beroepsbeoefenaren zijn niet meegenomen, en ontbreken derhalve in de telling. Er is dus sprake van een onderschatting. Het aantal beroepsbeoefenaren dat als zzp'er gekenmerkt kan worden, wordt in geen enkele publicatie vermeld. Waarschijnlijk zal het totale aantal zzp'ers tegen de 200.000 bedragen.

3.4 Aantal zzp'ers per branche en ontwikkeling daarvan

3.4.1 *Aantal zzp'ers per branche*

Zzp'ers zijn werkzaam in verschillende branches en uiteenlopende beroepsgroepen. In het vorige hoofdstuk bleek dat de term zzp'er veelal niet gebruikt wordt voor zogenaamde traditionele zelfstandigen; een groep die van oudsher bijna altijd zonder personeel werkt zoals in de detailhandel en de agrarische sector. Deze zelfstandigen zullen vaak niet onder de definitie van dit onderzoek vallen. Winkeliers voldoen bijvoorbeeld niet aan het criterium 'bezit geen of in zeer beperkte vorm eigen bedrijfsruimte'.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid. De cijfers zijn gebaseerd op: L. Wijmans (1999), 'Voor jezelf beginnen: een nieuwe trend? Zelfstandigen zonder personeel in een flexibiliserend arbeidsbestel.' *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*. 26(3) (pp. 402-422).

² P.C.A. Meijer en P.J.M. Vroonhof (2002), *ZZP'ers onder het vergrootglas. Kengetallen, spelers en behoefte aan dienstverlening*. RZO en EIM.

Over het algemeen wordt gesteld dat de sectoren waarin zzp'ers voorkomen worden gekenmerkt door een arbeidsintensief karakter, een grote vraag naar arbeid, lage toetredingsdrempels, en een sterke behoefte aan flexibiliteit. Bovendien is er in deze sectoren veelal sprake van welomschreven beroepen en beroepskwalificaties.¹

Sectoren die in dit kader illustratief zijn, zijn de bouw, het transport en de zorg. In de bouw zijn zzp'ers eind jaren negentig sterk in opkomst.

De zakelijke dienstverlening wordt ook vaak in verband gebracht met zzp'ers. De zakelijke dienstverlening vormt een aantrekkelijke sector voor zzp'ers, wat onder meer te maken heeft met de lage toetredingsdrempels, de toenemende vraag naar diensten en de overgang naar een economie die gebaseerd is op kennis- en netwerkstructuren.

De industrie heeft het afgelopen decennium ook mogelijkheden geboden voor zzp'ers. De uitbestedingsprocessen in de industrie geven met name zelfstandigen de kans om voor zichzelf te beginnen, aangezien bedrijven zich steeds meer willen toeleggen op hun kerntaken.

In tabel 1 volgt een overzicht van het aantal bedrijven zonder personeel naar sector zoals dat is vastgelegd door het CBS. Op basis van deze cijfers kan een indicatie gegeven worden van het aantal zzp'ers per sector en de ontwikkeling daarvan.

tabel 1 Bedrijven zonder personeel naar sector, 1993-2002

Sector	1993	1995	1997	1999	2000	2001	2002	Abs.	Rel.
								1993-2002	1993-2002
Landbouw, jacht en bosbouw	104.745	99.050	88.040	85.135	81.215	77.600	72.930	-31.815	-30%
Visserij	465	400	350	295	295	315	330	-135	-29%
Delfstoffenwinning	65	50	45	85	40	25	30	-35	-54%
Industrie	14.370	13.675	13.235	15.725	15.220	15.895	16.495	2.125	15%
Openbare voorzieningsbedrijven	55	75	95	175	225	205	250	195	355%
Bouwnijverheid	17.405	17.875	22.020	29.080	30.545	33.355	37.855	20.450	117%
Reparatie consumentenart.; handel	67.900	59.780	58.695	66.210	67.995	64.640	66.410	-1.490	-2%
Horeca	16.325	10.345	8.840	10.810	10.990	9.495	9.725	-6.600	-40%
Vervoer, opslag en communicatie	10.635	8.800	8.820	10.575	11.875	11.535	12.950	2.315	22%
Fin. instellingen	4.260	6.015	6.210	6.140	6.155	6.070	6.055	1.795	42%
Verhuur; zakelijke dienstverlening	50.525	51.800	57.270	70.810	74.845	75.915	82.985	32.460	64%
Openbaar bestuur; soc. verzekering	200	225	235	235	240	250	250	50	25%
Onderwijs	8.470	9.305	9.700	10.435	10.640	11.100	11.825	3.335	40%
Gezondheids- en welzijnszorg	16.015	15.565	15.605	15.810	16.290	17.070	17.725	1.710	11%
Cultuur, recreatie; ovr. dienstverl.	9.695	10.250	11.575	13.180	14.460	14.855	15.705	6.010	62%
Totaal	321.125	303.205	300.735	334.695	341.035	338.320	351.520	30.395	9%

Bron: CBS Statline 2002.

¹ P.C.A. Meijer, C.A.C. Waard en P.J.M. Vroonhof (1999), Zzp'er: *Ondernemer of Werknemer; Discussienota over het Ondernemerschap*. RZO, Economisch Bureau ING en EIM.

In het onderzoek 'ZZP'ers onder het vergrootglas' is een schatting opgesteld voor het aantal zzp'ers in 2001 per sector.¹

tabel 2 Aantal zzp'ers per sector 2001

<i>Sector</i>	<i>Aantal zzp'ers</i>	<i>Branches met meer dan 2000 zzp'ers</i>
Industrie	8.991	
Nutsbedrijf	62	
Bouw	18.253	Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw, klussen- en kassenbouw- en timmerbedrijven
Autohandel en reparatie	4.129	Handel en reparatie personenauto's (excl. import)
Tussen- en groothandel	15.931	
Horeca	4.057	
Transport en communicatie	6.339	
Zakelijke dienstverlening	58.247	Adviesbureaus op het gebied van automatisering, systeemontwikkelings-, systeemanalyse- en programmeerdiensten, administratiekantoren (boekhouden), organisatieadviesbureaus, reclame-, reclameontwerp- en -adviesbureaus
Overige dienstverlening	24.536	Kappers, schoonheidsverzorging, manicures en pedicures
Totaal	140.545	

Bron: EIM, op basis van Marktselect BV.

Opvallend in deze tabel is het hoge aantal zzp'ers in de zakelijke dienstverlening, namelijk 41% van het totale aantal. Daarna volgt de overige dienstverlening met 17%. Dan volgen de bouw en de tussen- en groothandel met respectievelijk 13% en 11%. Bij deze ramingen moet de kanttekening geplaatst worden dat er sprake is van een lichte onderschatting in een beperkt aantal sectoren. De reden hiervoor is dat voor enkele beroepsgroepen aanmelding bij de KvK geen verplichting is (vrije beroepsbeoefenaren als IT'ers, advocaten, artsen en zzp'ers die in maatschapverband opereren). Daar staat tegenover dat geen selectie heeft plaatsgevonden op het aantal opdrachtgevers.

Uit onderzoek van RZO² blijkt dat startende zzp'ers met name werkzaam zijn in de zakelijke en overige dienstverlening. Van de zzp'ers werkt 63% in deze sectoren. Bij alle starters bedraagt dit percentage 46%. Ook de sectoren industrie en groothandel trekken iets meer zzp'ers dan gemiddeld aan. Verder wordt opgemerkt dat er relatief weinig startende zzp'ers in de sectoren horeca, reparatie en transport werkzaam zijn.

3.4.2 *Ontwikkelingen in aantal zzp'ers per branche*

Op basis van cijfers van het CBS voor de periode 1993-2002 (zie tabel 1) aangaande de ontwikkeling van het aantal bij de KvK ingeschreven bedrijven zonder personeel per branche kan een indicatie verkregen worden van de ontwikkeling van het aantal zzp'ers per sector. Hieruit blijkt dat de groei van het aantal bedrijven zonder werknemers zich heeft voorgedaan in een aantal specifieke sectoren, terwijl het aantal in andere sectoren

¹ P.C.A. Meijer en P.J.M. Vroonhof (2002), *ZZP'ers onder het vergrootglas. Kengetallen, spelers en behoefte aan dienstverlening*. RZO en EIM.

² P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO-rapport. Wellicht ten overvloede: het betreft hier een cohort starters.

juist is gedaald. De afgelopen jaren heeft zich een snelle groei voorgedaan in de bouw, de zakelijke dienstverlening en de non-profitsector. De landbouw en de horeca laten een afname zien van het aantal bedrijven zonder personeel.

In onderzoek van TNO Arbeid¹ komt een vergelijkbaar beeld naar voren. De grootste groeisectoren tussen 1994 en 1998 zijn de bouw, de zakelijke dienstverlening en de overige dienstverlening. De grootste krimpsectoren zijn de horeca en de landbouw.

3.5 Samenvatting en discussie

De opkomst van zzp'ers houdt verband met de opleving van het ondernemerschap in het afgelopen decennium in Nederland. Het is moeilijk een goed beeld te krijgen van het aantal zzp'ers aangezien de cijfers en de definities sterk uiteenlopen. De cijfers die zijn geschat op basis van de definitie die in dit onderzoek gehanteerd wordt komen voor 2001 uit op ongeveer 140.000 zzp'ers, exclusief beroepsbeoefenaren en zonder selectie-eis aangaande aantal opdrachtgevers. Naar schatting komt het totaal daarmee uit rond 200.000 (zeer globaal; het aantal beroepsbeoefenaren is in geen enkele publicatie gevonden). Sectoren die veelal niet aan de definitie zullen voldoen zoals de landbouw en detailhandel (bijvoorbeeld omdat zij veel opdrachtgevers hebben, een eigen bedrijfsruimte hebben en niet alleen eigen arbeid verkopen) zijn niet meegenomen in deze telling.

Zzp'ers die onder de definitie van dit onderzoek vallen zullen met name zijn te vinden in de bouw, de industrie, de tussen- en groothandel, het transport, de zakelijke dienstverlening en de overige dienstverlening. De meeste zzp'ers zijn te vinden in de zakelijke en overige dienstverlening. Hoe groot dit aantal is kan echter niet met zekerheid gezegd worden. Het aantal zzp'ers dat aan de hier gehanteerde definitie voldoet, is sinds 1993 sterk gestegen.

Belangrijke groeisectoren in het afgelopen decennium zijn de bouw en de zakelijke dienstverlening. In deze sectoren voldoet een groot deel van de bedrijven zonder personeel aan de definitie. In de sectoren waarin een afname van het aantal bedrijven zonder werknemers zichtbaar is, zoals landbouw en horeca, voldoen veel van deze bedrijven niet aan de definitie.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

4 Achtergrond opkomst zzp-schap

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk werd geïllustreerd dat er het afgelopen decennium een sterke opleving van het ondernemerschap in Nederland zichtbaar was. Een kenmerk waarmee deze opleving duidelijk naar voren komt is de sterke toename van het aantal zzp'ers. Er is veel aandacht voor het verschijnsel zzp'ers. Zo zijn er veel onderzoeken, rapporten en verkenningen rond aspecten van het zelfstandig ondernemerschap zonder personeel op gang gebracht. Daarnaast zijn er nieuwe ontwikkelingen in wetgeving.

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op de achtergronden en ontwikkelingen die ten grondslag liggen aan de opleving van het ondernemerschap en de opkomst van zzp'ers in het bijzonder.

Om meer inzicht te krijgen in het zzp-schap en huidige ontwikkelingen daarvan zal tevens aandacht besteed worden aan de motieven die zzp'ers hebben om een eigen bedrijf te starten. Vervolgens volgt een overzicht van een aantal typen zzp'ers dat onderscheiden kan worden op basis van startmotieven en karakteristieken. Tot slot komt de maatschappelijke betekenis en de betekenis van zzp'ers voor de werkgelegenheid aan bod.

4.2 Oorzaken opkomst zzp'ers

4.2.1 *Achtergrond opleving ondernemerschap*

Er zijn verschillende ontwikkelingen aan te wijzen die bij hebben gedragen aan de opkomst van het zelfstandig ondernemerschap in brede zin: structurele veranderingen in de economie, veranderingen in bedrijfsbeleid, institutionele factoren en het verbeterde imago van het ondernemerschap.

Structurele veranderingen in de economie¹

De afgelopen decennia heeft zich een verschuiving voorgedaan in de werkgelegenheidsstructuur van de (landbouw en) industrie naar de dienstensector. Deze verschuiving van de werkgelegenheid naar de dienstensector heeft theoretisch gezien een opwaarts effect op de zelfstandige werkgelegenheid. De mate van zelfstandige arbeid is in de dienstensector van oudsher namelijk hoger dan in de industrie.

Het is te verwachten dat deze verschuiving de komende jaren zal doorzetten. Dit heeft onder meer te maken met de ontwikkeling van ICT, waardoor nieuwe vormen van dienstverlening ontstaan zoals mobiele communicatie en winkelen op internet. De vergrijzing en de tendens tot het combineren van arbeid en zorg geven tevens aanleiding tot het ontstaan van nieuwe diensten zoals thuiszorgdiensten, hondenuitlaatservice en

¹ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel*.

boodschappen- en klusdiensten.¹ Met deze te verwachten groei van de dienstverlening zal de zelfstandige arbeid toenemen.

Veranderingen in bedrijfsbeleid²

De wijze waarop bedrijven hun productie organiseren is veranderd. Er zijn nieuwe vormen van productieorganisatie ontstaan zoals Toyotisme (lean production), zelfsturende teams, Business Process Re-engineering, sociotechniek en just-in-time. Dit gebeurde als gevolg van de recessie begin jaren tachtig en werd mogelijk gemaakt door technologische ontwikkelingen (ICT). Ook maatschappelijke ontwikkelingen zoals de stijging van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking en de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen hebben gezorgd voor genoemde veranderingen in de wijze waarop bedrijven hun productie organiseren.

Kenmerkend voor deze nieuwe organisatievormen is dat individuele werknemers meer verantwoordelijkheid en individuele regelruimte krijgen. Organisaties leggen in hun personeelsbeleid in toenemende mate de nadruk op eigen verantwoordelijkheid van medewerkers voor de loopbaan en op flexibele inzetbaarheid.³ Ook het toekennen van resultaatverantwoordelijkheid aan werknemers is een bekend verschijnsel geworden. Door deze ontwikkelingen wordt een beroep gedaan op de ondernemerskwaliteiten van werknemers, wat de overstap naar het zelfstandig ondernemerschap eenvoudiger kan maken.

Daarnaast bieden veranderingen in de organisaties zelf, die met kernwoorden als verplattung, flexibele netwerkstructuren en concentratie op kernactiviteiten gekarakteriseerd kunnen worden, mogelijkheden voor de inschakeling van zzp'ers.

Deze veranderingen hebben waarschijnlijk voornamelijk invloed op innovatieve sectoren, zoals de ICT-sector en (een deel van) de industrie. Ook in sectoren waar van oudsher veel gewerkt wordt met detachering, zoals consultancy en ICT, speelt dit.

Institutionele factoren⁴

Bij institutionele factoren die een rol spelen bij de opkomst van het zelfstandig ondernemerschap kan gedacht worden aan de hoogte van de werkloosheidsuitkering en de voorwaarden van het stelsel van werkloosheidsverzekeringen. In aanvulling daarop is het van belang of arbeidsmarktbeleid aanwezig is dat de transitie van werkloosheid naar het zelfstandig ondernemerschap faciliteert. Hierbij kan gedacht worden aan arbeidsmarktbeleid, waarbij werklozen met behulp van financiële ondersteuning in staat worden gesteld een eigen bedrijf op te zetten. Zo geldt in Nederland dat in de eerste

¹ G.E. Evers, H.F. de Haan en P.G.W. Smulders (1998), *Zelfstandigen in de EU en de VS, groei, kwetsbaarheid en overheidsbeleid*. NAI TNO.

² Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel*.

³ FNV Zelfstandige Bondgenoten (2002), *De Zelfstandige Werkelijkheid. Werk en beleidsplan*.

⁴ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel*.

fase van het ondernemerschap de werkloosheidsuitkering ten behoeve van de inkomensvoorziening van de werkloze die een eigen bedrijf wil starten gehandhaafd blijft.¹

Naast arbeidsmarktbeleid is vanzelfsprekend het gehele zelfstandigenbeleid bepalend voor de ontwikkeling van het zelfstandig ondernemerschap. In Nederland bestaan bijvoorbeeld verschillende belastingfaciliteiten voor zelfstandigen, zoals de zelfstandigenaftrek, extra aftrek voor startende ondernemers (gedurende de eerste drie jaar) en investeringsaftrek voor startende ondernemers (de zgn. vrije afschrijving). Dit laatste houdt in dat startende ondernemers hun bedrijfsinvesteringen (tot een bepaald maximum) desgewenst in een jaar mogen afschrijven.

Het Ministerie van Economische Zaken heeft ondernemerschap hoog op de politieke agenda weten te plaatsen en houden. Een voorbeeld daarvan is de voortdurende discussie over administratieve lasten. Het bevorderen van ondernemerschap wordt grondig aangepakt, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het rapport 'De ondernemende samenleving'², waarin een brede strategie uiteen wordt gezet. Belangrijke aspecten daarin zijn onder meer:

- De afschaffing van de vestigingwet, waardoor vrije toetreding in veel 'beroepen' mogelijk gemaakt is.
- De verbetering van de faillissementswetgeving, waarmee het minder riskant wordt een onderneming te beginnen en het imago van failliet gaan op den duur zal verbeteren (minder stigmatiserend).
- Het opnemen van ondernemerschap als vak in onderwijscurricula.

In alle eerlijkheid moet daar overigens aan toegevoegd worden dat deze maatregelen ook hun keerzijde kennen. Zo wordt gesteld dat in bepaalde sectoren door de afschaffing van de Vestigingwet de toetreding zo groot is dat de spoeling wel erg dun wordt, dat branches een slecht imago ontwikkelen door toedoen van 'beunhazen' met gebrek aan vakkenis, en dat in andere sectoren (denk aan de uitzendbranche) sprake is van toetreding door ondernemers met gebrekkige normen en waarden waar het gaat om naleving van wetgeving en om personeelsbeleid. In het algemeen is het verder zo dat niet alleen het aantal starters, maar ook het aantal opheffingen en faillissementen toeneemt.

Ook andere soorten beleid zijn van invloed op de ontwikkeling van zelfstandigen in het algemeen en zzp'ers in het bijzonder, bijvoorbeeld het beleid inzake ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Door recente ontwikkelingen in Nederlandse wetgeving is de verantwoordelijkheid van werkgevers voor de risico's van ziekte en arbeidsongeschiktheid toegenomen. Werkgevers kunnen geconfronteerd worden met aanzienlijke kosten wanneer een werknemer ziek of arbeidsongeschikt wordt. Een voorbeeld is de afschaffing van de Ziektewet. Dit houdt in dat werkgevers in geval van ziekte sinds de invoering van de Wet uitbreiding loondoorbetaling bij ziekte (Wulbz; 1996) het loon van een zieke werknemer door moeten betalen, terwijl deze werknemers voorheen recht hadden op ziekingeld. Dergelijke financiële risico's kunnen een stimulans vormen voor werkgevers om te zoeken naar arbeidsverhoudingen waarin dit risico niet aanwezig is, bijvoorbeeld door een zzp'er in te schakelen.

¹ Via het Besluit bijstandsverlening zelfstandigen (Bbz), de regeling op grond waarvan bijstand kan worden verleend om de start van een bedrijf mogelijk te maken.

² Ministerie van Economische Zaken (1999), *De ondernemende samenleving: meer kansen, minder belemmeringen voor ondernemerschap*.

Overheidsbeleid zoals hierboven opgesomd, is waarschijnlijk vooral van invloed in sectoren waarin grote investeringen plaats moeten vinden voorafgaande aan een bedrijfsstart, zoals in de industrie en in het transport, alsmede in sectoren waarin het welslagen van een onderneming zeer onzeker is, zoals bijvoorbeeld in de horeca.

Verbeterd imago ondernemerschap

Naast alle economisch en institutioneel getinte argumenten voor de opleving van ondernemerschap in Nederland, speelt ook het imago van ondernemerschap een belangrijke rol. In de jaren zeventig van de vorige eeuw was ondernemerschap 'not done'. Ondernemers werden gezien als geldwolven, niets en niemand ontziende kapitalisten. Dat is in de loop van de jaren negentig echter sterk veranderd. Het imago van ondernemerschap wordt nu dan ook veel meer geassocieerd met iets voor jezelf bereiken en met lef. Ondernemerschap wordt geaccepteerd en gewaardeerd. Zeker voor zzp'ers, die zichzelf (hun arbeid) verkopen, is dat een belangrijke ontwikkeling.

4.2.2 *Trends die specifiek het zzp-schap bevorderen*

Uit het bovenstaande blijkt dat het ondernemerschap in Nederland is opgeleefd. De toename van het aantal zzp'ers is hiermee zeker ten dele verklaard. Er zijn echter ook andere trends die, meer dan het geval is voor ondernemerschap in brede zin, het zzp-schap aanjagen.

Sociaal-economische trends: invloed van hoog- en laagconjunctuur

In de literatuur komen verschillende sociaal-economische trends naar voren die geassocieerd worden met de opkomst van zzp'ers.¹ Hiertoe behoren bijvoorbeeld de economische rugwind en het gunstige ondernemingsklimaat zoals dat kenmerkend was voor de laatste jaren. Dergelijke factoren hebben tot gevolg dat het risico voor een startende ondernemer relatief klein is en de kans op succes en overleving groot. Daarbij geldt dat de kans op werk, na een eventuele mislukking, betrekkelijk groot is.

In tijden van hoogconjunctuur is het dus aantrekkelijk om een bedrijf op te richten (pull-factor). Dit zou kunnen betekenen dat het aantal zzp'ers stagneert als er een periode van laagconjunctuur optreedt. Wanneer een werkgever te maken krijgt met minder opdrachten zal deze bijvoorbeeld afzien van de inschakeling van zzp'ers.² Ook is het mogelijk dat het aantal zzp'ers in een dergelijke periode daalt, als zij door onzekerheid weer zouden kiezen voor een baan in loondienst.

Het is echter ook mogelijk dat mensen in een periode van laagconjunctuur of recessie door toenemende werkloosheid en afnemende kansen op een baan in loondienst aangezet worden om de overstap naar zzp'er te maken of dat werkgevers hun werknemers eerder onder druk zetten om de overstap naar zelfstandigheid te maken (pushfactor).³

¹ P.J.M. Vroonhof, M.J. Overweel en J.A. de Muijnck (2001), *Zelfstandigen Zonder Personeel: Waarheden en Mythes*. EIM.

² P.C.A. Meijer, C.A.C. Waard en P.J.M. Vroonhof (1999), *ZZP'er: Ondernemer of Werknemer; Discussienota over het Ondernemerschap*. RZO, Economisch Bureau ING en EIM.

³ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel*. (p. 29), en: P.C.A. Meijer, C.A.C. de Waard en P.J.M. Vroonhof (1999), *ZZP'er: Ondernemer of Werknemer; Discussienota over het Ondernemerschap*. RZO, Economisch Bureau ING en EIM.

De fase van conjunctuurcyclus zou dus op verschillende manieren van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van zelfstandige arbeid.

Verder kan opgemerkt worden dat binnen de zelfstandige werkgelegenheid verschillende beroepsgroepen onderscheiden kunnen worden, waarvan het aannemelijk is dat die verschillend zullen reageren op de conjunctuurfases. Zo zijn conjuncturele factoren voor bijvoorbeeld de zelfstandige beroepsgroepen als notarissen en doctoren minder bepalend dan voor de potentiële zelfstandige die een onderneming wil starten.¹

Maatschappelijke trends: flexibilisering en individualisering

Het zzp-schap wordt veelal in verband gebracht met twee maatschappelijke trends, te weten flexibilisering en individualisering.²

Flexibilisering is een trend die structurele invloed heeft op de maatschappij. De samenleving, en daardoor de economie, is in toenemende mate veranderlijk. Dit is een gevolg van sterkere internationale concurrentie, snelle veranderingen in de wensen van afnemers, technologische veranderingen die elkaar snel opvolgen en het kritischer en mondig worden van consumenten.

Flexibilisering heeft op verschillende manieren bijgedragen aan de opkomst van zzp'ers. Enerzijds is arbeid steeds flexibeler van aard geworden. Dat geldt voor de inhoud van de werkzaamheden, maar ook voor locaties en werktijden. Bedrijven richten zich meer op hun kernactiviteiten en besteden steeds vaker nevenactiviteiten uit, zodat deze ook weer snel afgestoten kunnen worden in tijden van tegenspoed. De totstandkoming van flexibelere arbeidsrelaties en het plaatsvinden van outsourcing op onderdelen van het productieproces bieden mogelijkheden voor zzp'ers.

Anderzijds wordt de productie steeds meer aangestuurd door de consument, waarbij geldt dat de wensen van de consument (en zijn kwaliteitseisen) meer aan verandering onderhevig zijn. Bedrijven dienen derhalve flexibel in te spelen op product- en dienstwensen van de consument. Dientengevolge zien werkgevers zich in toenemende mate genoodzaakt om de productiefactor arbeid kwalitatief en kwantitatief aan te passen. Dit biedt ook mogelijkheden voor zzp'ers, omdat deze bij uitstek een flexibel productieproces hebben, maatwerk kunnen leveren en per opdracht betaald worden.

De tweede structurele maatschappelijke trend is de individualisering van de samenleving. Individualisering heeft tot gevolg dat meer mensen de vrijheid willen om arbeid naar eigen inzicht in te richten en aan te passen aan persoonlijke omstandigheden. Een eigen bedrijf biedt vaak meer mogelijkheden om deze wens om flexibel om te kunnen gaan met arbeid te realiseren, dan een baan in loondienst. Zo blijkt bijvoorbeeld voor steeds meer (met name hoogopgeleide) vrouwen het kunnen combineren van werk en zorg een belangrijk motief te zijn om een eigen bedrijf te beginnen.³

¹ N. Meager (1992), 'Does unemployment lead to self-unemployment?' in: *Small Business Economics*, (4) (pp. 87-103).

² P.J.M. Vroonhof, M.J. Overweel en J.A. de Muijnck (2001), *Zelfstandigen Zonder Personeel: Waarheden en Mythes*. EIM.

³ FNV Zelfstandige Bondgenoten (2002), *Zelfstandig én bondgenoot, beleidsplan*.

Al met al zorgen flexibilisering en individualisering voor een toenemende diversiteit in werkrelaties. Voor werkgevers betekent dit dat productiefactoren flexibeler en efficiënter kunnen worden benut, voor werknemers biedt dit mogelijkheden om betaalde arbeid op persoonlijke omstandigheden af te stemmen.

Vervaging werknemerschap en ondernemerschap

In hoofdstuk 2 kwam naar voren dat wetgeving is gebaseerd op het onderscheid ondernemer-werknemer. Er kunnen een aantal ontwikkelingen onderkend worden die de vervaging van de grens tussen ondernemerschap en werknemerschap laten zien.¹ Terwijl iemand voorheen óf werkgever óf werknemer was, komt het nu voor dat het ondernemerschap gecombineerd wordt met het werkgeverschap. Zo heeft een groot aantal (zo'n 30%) startende ondernemers tijdens de startfase nog een baan in loondienst. Dit zijn de zogenaamde hybride starters. Ook komt het voor dat het werknemerschap wordt afgewisseld met perioden van ondernemerschap.

Daarnaast ontstaan vormen van werknemerschap die elementen van ondernemerschap in zich dragen. Werknemers krijgen bijvoorbeeld meer verantwoordelijkheid, doen aan zelfmanagement en zitten in zelfsturende teams.

Ook de opkomst van zzp'ers is een ontwikkeling die een vervaging van het onderscheid werknemer - werkgever laat zien. Deze groep vertoont immers zowel ondernemers- als werknemerstrekken.

De vervaging tussen het ondernemer- en het werknemerschap hangt samen met een andere ontwikkeling die in de literatuur onderkend wordt, namelijk dat de 'werknemer als onderdaan' heeft afgedaan en dat gezagsverhoudingen in toenemende mate verruild worden voor marktrelaties.² Aan de onderkant van de arbeidsmarkt hangt dit in belangrijke mate samen met de uitbestedingsstrategieën die grotere ondernemingen zijn gaan volgen. Taken die eertijds in eigen huis werden ondernomen zoals catering, schoonmaak, beveiliging en repro, maar die niet langer rendabel zijn voor de bedrijfsvoering worden afgestoten en 'vermarkt' om kosten te besparen en de efficiëntie te verhogen.

Aan de bovenzijde van de arbeidsmarkt doen zich soortgelijke verschijnselen voor. Hoogwaardige dienstverlening wordt in toenemende mate aangeboden door externe 'professionals' die zich, al dan niet met steun van de moederorganisatie, hebben losgemaakt van de onderneming en als zelfstandig ondernemers optreden. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan interim-managers.

4.3 Motieven van zzp'ers

In het voorgaande is een beeld geschetst van de achtergronden en ontwikkelingen die van invloed zijn geweest op de toename van het aantal zzp'ers. In het nu volgende komt aan de orde welke motieven zzp'ers zelf aangeven te hebben bij de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap.

¹ W.S. Zwinkels (2000), *Tussenvormen op het spectrum werknemerschap-ondernemerschap*. Paper TVA-WESWA congres, 12 oktober 2000.

² E. Engelen (2000), *Burger, onderdaan, marktpartij: Wat is de ideale gedaante van de werknemer?* Paper TVA/WESWA-congres, 12 oktober 2000.

Push- en pullfactoren

Publicaties over zzp'ers gaan veelvuldig in op de startmotieven van deze groep. Een veelgebruikte indeling hierbij is die naar push- en pullfactoren. Tot de push-factoren worden negatieve gebeurtenissen en uitgangspunten gerekend zoals (dreigende) werkloosheid, te laag inkomen bij herintreding in loondienst, uit nood geboren en ontevreden over baan in loondienst, het niet kunnen vinden of behouden van een baan in loondienst of een werkgever die failliet dreigt te gaan.

Het is mogelijk dat de werkgever van de zzp'er een pushfactor is, waardoor een werknemer gedwongen wordt zich als zelfstandige te vestigen. De keuze voor het zzp-schap komt in bepaalde gevallen dus niet vanuit de zelfstandige zelf.

Pullfactoren gaan uit van positief georiënteerde beweegredenen zoals de wens eigen baas te zijn, combineren van arbeid en zorg en de mogelijkheid om eigen tijd in te delen. Er kan ook sprake zijn van financiële pullfactoren, die ontstaan uit het feit dat een kleiner deel van het inkomen afgedragen moet worden aan de belasting.¹

Om te achterhalen in hoeverre de verschillende onderscheiden motieven een rol spelen voor de zzp'ers volgt een (kwantitatief) overzicht van de motieven van zzp'ers, zoals dit blijkt uit verschillende onderzoeken.

Onderzoekresultaten

In het vervolg komen concrete onderzoekresultaten aan de orde. Vooraf dient echter een kanttekening hierbij geplaatst te worden. Bij het via een enquête uitvragen van startmotieven spelen twee mogelijke problemen:

- Mensen hebben de neiging voor zichzelf en voor anderen motieven in positieve zin te verdraaien.
- De beslissing om een bedrijf te starten is doorgaans gebaseerd op een combinatie van motieven. Veel starters zullen er moeite mee hebben daarin een volgorde van belangrijkheid in aan te brengen.

De uitkomsten moeten derhalve met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Uit onderzoek van TNO Arbeid² komt naar voren dat het merendeel van de zelfstandigen (58%) positieve ('pull') startmotieven heeft. In dit onderzoek geeft 14% van de zelfstandigen aan gedreven te worden door negatieve ('push') motieven zoals geen baan in loondienst kunnen vinden, ontslag of faillissement van de werkgever. Voor de overige 28% gelden motieven die niet direct als positief of negatief aangemerkt kunnen worden, zoals overname van familiebedrijf en het willen herintreden in het arbeidsproces. Meer specifiek worden als belangrijkste positieve startmotieven genoemd: de wens om eigen baas te zijn (33%) en de vrijheid willen hebben om het werk naar eigen inzicht in te delen (8%). Het belangrijkste negatieve startmotief is het niet meer in loondienst willen werken (8%).

¹ P.C.A. Meijer, C.A.C. Waard en P.J.M. Vroonhof (1999), *ZZP'er: Ondernemer of Werknemer; Discussienota over het Ondernemerschap*. RZO, Economisch Bureau ING en EIM.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

Financiële motieven spelen geen belangrijke rol, slechts 5% geeft aan voor het zelfstandig ondernemerschap gekozen te hebben, omdat op die manier een hoger inkomen verkregen kan worden dan in loondienst.

Het blijkt dat zelfstandigen veel waarde hechten aan de flexibiliteit bij het zelf kunnen bepalen en inrichten van het werk.¹ De mogelijkheid om eigen baas te zijn weegt voor hen ruimschoots op tegen de nadelen van de verminderde zekerheid die het zzp-schap met zich meebrengt.

Onderzoek van Research voor Beleid wijst eveneens uit dat zzp-schap meestal een positieve keuze voor het ondernemerschap is.² Veel zzp'ers geven aan dat het vooral gaat om de vrijheid om naar eigen inzicht te werken (90%) en de mogelijkheid om eigen tijd in te delen (74%). 53% van de respondenten noemt het beter tot uiting brengen van zijn/haar vakmanschap als motief. Ook het werken zonder personeel blijkt voor de meerderheid van de zzp'ers bewust gekozen. 23% van de zzp'ers geeft aan dat financiële motieven een rol spelen.

Op basis van deze resultaten blijkt dat zzp'ers met name voor het ondernemerschap kiezen vanuit de wens eigen baas te zijn, de vrijheid naar eigen inzicht te handelen en de mogelijkheid om eigen tijd in te delen. Financiële startmotieven blijken in veel mindere mate een rol te spelen.

Dat het opvallend is dat financiële motieven een geringe rol spelen bij de keuze voor het ondernemerschap, blijkt wanneer zzp'ers vergeleken worden met klassieke starters. In vergelijking met klassieke starters spelen financiële startmotieven voor zzp'ers een ondergeschikte rol.³

De beweegredenen om te starten lijken samen te hangen met de thuissituatie. Evers⁴ constateert dat zzp'ers met thuiswonende kinderen relatief vaak het combineren van arbeid en zorg als motief noemen. Ook relatief vaak wordt genoemd dat de partner een baan in loondienst heeft en dat het zelfstandig ondernemerschap dan dé manier is om het werk te kunnen combineren met zorgtaken.

Het blijkt dat er weinig verschillen in startmotieven van zzp'ers bestaan tussen de verschillende branches⁵. Alleen geldt voor de groothandel dat de persoonlijke relatie met mensen vrij vaak als aantrekkelijk aspect genoemd wordt. Verder valt op dat in de niet-medische vrije beroepen de ruimte voor creativiteit als motief genoemd wordt, terwijl zzp'ers in andere branches dit aspect niet noemen.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid. Eveneens in Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel*.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*, Research voor Beleid.

³ P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO.

⁴ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*, TNO Arbeid.

⁵ G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

Over motieven van zzp'ers in de bouw is een en ander bekend uit onderzoek van EIB.¹ Het belangrijkste motief dat ten grondslag ligt aan de oprichting van een bedrijf is de vrijheid om naar eigen inzicht te kunnen werken (68%). Ook het zelfstandig kunnen werken wordt hoog gewaardeerd (62%). Andere belangrijke redenen om zelfstandig te worden zijn de uitdaging die daarmee gepaard gaat (45%) en de verwachting om de financiële positie te kunnen verbeteren (40%). Het niet kunnen vinden van een baan of naderend ontslag speelt een opmerkelijk kleine rol.

Wat opvalt in dit onderzoek is dat zzp'ers jonger dan 30 jaar veel vaker positieve aspecten (zoals een grote uitdaging en een lang gekoesterde wens) noemen als reden om zelfstandig te worden dan hun collega's ouder dan 50 jaar.

Een aantal beroepsaspecten wordt door meer dan 90 procent van de zzp'ers als (heel) belangrijk ervaren, te weten het trots zijn op het eigengemaakte product, het zelfstandig zijn, het hebben van afwisseling en het moeten improviseren. Daarentegen worden het nemen van risico's, het nuttig zijn voor de gemeenschap en het behalen van een hoog inkomen als veel minder belangrijk gezien.

4.4 Profiel zzp'ers

De groep zzp'ers wordt gekenmerkt door diversiteit, waardoor het mogelijk is verschillende typen zzp'ers te onderscheiden. In deze paragraaf zullen diverse typologieën voor zzp'ers behandeld worden. Hierbij geldt dat deze profielen elkaar niet per se uitsluiten en er dus sprake kan zijn van overlap. In het vervolg worden de volgende typering nader uitgewerkt.

Wanneer met name de beweegredenen om als zzp'er te starten worden beschouwd, worden de volgende typering genoemd:

- Bewust zelfstandigen.
- Gedwongen zelfstandigen.
- Goudzoekers.

Wanneer met name vormgeving van het zzp-schap als criterium gehanteerd wordt, is de volgende indeling van belang:

- Voltijdzelfstandigen
- Deeltijdzelfstandigen.
- Hybride ondernemers.

Een categorie die losstaat van bovenstaande indelingen betreft de zogenaamde schijnzelfstandigen.

Bewust zelfstandigen

Zzp'ers kunnen in verschillende typen onderverdeeld worden op basis van hun motieven. Het gaat om de typen bewust zelfstandigen, gedwongen zelfstandigen en goudzoekers.²

¹ G. Dolmans (2001), *De zelfstandige zonder personeel in de bouw in 2001*, EIB.

² P.J.M. Vroonhof, M.J. Overweel en J.A. de Muijnck (2001), *Zelfstandigen Zonder Personeel: Waarheden en Mythes*. EIM.

'Bewust zelfstandigen' zijn zzp'ers die bewust voor zelfstandigheid kiezen en de verantwoordelijkheden hiervoor zelf wil dragen. Kenmerkend voor dit type zzp'er is dat de startmotieven overwegend positief zullen zijn en het perspectief niet tijdelijk zal zijn. De onderneming wordt gestart op basis van inhoudelijke kennis van een bepaald vakgebied of een hobby. Het lijkt er op dat de meerderheid van de zzp'ers bewust kiest voor het ondernemerschap, aangezien de meerderheid van de zzp'ers aangeeft op basis van positieve factoren voor het ondernemerschap gekozen te hebben. Beroepseer en eigen invulling van werkzaamheden spelen een belangrijke rol.

Gedwongen zelfstandigen

'Gedwongen zelfstandigen' zijn werknemers die gedwongen zzp'er worden. Het motief van dit type zzp'er is negatief. Omdat het zzp-schap niet vrijwillig is, wordt de onzekere positie van zelfstandigheid niet als positief ervaren. De 'dwang' kan voor deze groep bijvoorbeeld ontstaan doordat een werkgever wil besparen op werknemerspremies en de werknemer een rooskleurig beeld voorhoudt over de voordelen van ondernemerschap, doordat een werkgever bepaalde werkzaamheden wil afstoten, of als vorm van outplacement. Dergelijke zelfstandigen worden vervolgens door hun oude werkgever ingehuurd voor het uitvoeren van dezelfde werkzaamheden als destijds in loondienst, maar nu als zelfstandig ondernemer.

Het is niet duidelijk hoe groot het aantal zzp'ers is dat 'gedwongen zelfstandig' is geworden. Wel blijkt dat dit motief om als zelfstandige te beginnen in de verschillende onderzoeken nauwelijks wordt genoemd. In onderzoek van EIM en TNO Arbeid¹ stelt een enkeling dat het ondernemerschap niet aantrekkelijk is en dat uit noodzaak gekozen is voor het zzp-schap. Uit een onderzoek van EIB² onder zzp'ers in de bouw blijkt dat slechts 5% 'gedwongen' zelfstandig is.

Al met al lijkt het onwaarschijnlijk dat dit in de praktijk vaak voorkomt. Als het optreedt is dat waarschijnlijk vooral in sectoren met relatief machtige werkgevers, met een aanbodoverschot op de arbeidsmarkt.

Goudzoekers

'Goudzoeker' zijn een groep die vooral de snelle winst als motief hebben om zzp'er te worden. Deze zzp'ers hebben waarschijnlijk een meer tijdelijk perspectief en maken gebruik van de economische voorspoed. Zodra de economie inzakt verwachten zij gemakkelijk een baan in loondienst te kunnen vinden.

Aangezien financiële motieven over het algemeen geen grote rol blijken te spelen bij de keuze voor het zzp-schap gaat het hier waarschijnlijk niet om een groot aantal. Als het voorkomt, is dat waarschijnlijk vooral in sectoren waar men 'snel' geld kan verdienen, doordat er hoge uurtarieven gehanteerd kunnen worden. Daarbij moet vooral gedacht worden aan de zakelijke dienstverlening en gespecialiseerde beroepen in de bouw (waar sprake is van een vraagoverschot).

¹ G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

² G. Dolmans (2001), *De zelfstandige zonder personeel in de bouw in 2001*. EIB.

Voltijdzelfstandigen

Met voltijdzelfstandigen wordt bedoeld op de zzp'ers die 40 uur (in de praktijk meestal meer) besteden aan hun activiteiten als ondernemer. Evenals bij werknemers neemt ook bij zelfstandigen het aantal deeltijdwerkers toe. Een grote meerderheid (ongeveer 75 procent) van de zzp'ers werkt echter nog steeds in voltijd. In hoofdstuk 5 komt de tijdsbesteding uitgebreider aan de orde.

Deeltijdzelfstandigen

Eén van de vormen van ondernemerschap die recentelijk in opkomst is, is het 'deeltijd-ondernemerschap'. Zoals de naam al aangeeft, gaat het om personen die een onderneming drijven en daar geen volledige werkweek aan besteden. In de resterende tijd verrichten zij geen betaalde arbeid. Hybride ondernemers (zie verder) behoren dus niet tot deze categorie.

Het deeltijdondernemerschap biedt zeer goede mogelijkheden voor het combineren van arbeid en zorgtaken. Het lijkt dan ook waarschijnlijk dat veel deeltijdondernemers vrouwen zijn die daarnaast huishoudelijke of verzorgende taken uitvoeren. Ook gepensioneerden en gereïntegreerde arbeidsgehandicapten zullen vaak in deze categorie vallen.

Het zou onrecht doen aan het deeltijdondernemerschap door dit af te doen als hobbyïsme of het tegengaan van verveling. Immers, doordat via het deeltijdondernemerschap personen op de arbeidsmarkt actief kunnen zijn die niet of moeilijk in aanmerking komen voor een 'normale' baan, is het deeltijdondernemerschap een zeer effectief instrument in de strijd tegen sociale uitsluiting, voor emancipatie, en voor het aanboren van de stille reserves op de arbeidsmarkt.

Het aandeel deeltijdondernemers (inclusief een groot deel van de hybride ondernemers) is ongeveer een kwart. Uit een publicatie van EIM¹ die betrekking heeft op alle zelfstandigen komt naar voren dat het aandeel in de periode 1978-1998 met ongeveer twee procentpunten gestegen is.

Hybride ondernemers

Op basis van motivatie voor het ondernemerschap kan ook onderscheid gemaakt worden tussen zogenaamde directe starters en hybride starters.² De keuze voor een van beide vormen lijkt samen te hangen met de aan- of afwezigheid van raakvlakken met een baan in loondienst. Wanneer de activiteiten als zelfstandige in grote mate overeenkomen met de activiteiten die werden uitgeoefend in de baan in loondienst, wordt vaak een directe overstap gemaakt. Wanneer deze raakvlakken niet of nauwelijks aanwezig zijn, wordt vaker gekozen voor een hybride traject. De baan in loondienst zorgt in dit geval voor de zekerheid van een inkomen en andere zekerheden die een baan in loondienst met zich meebrengt.

¹ M. Folkeringa en P.J.M. Vroonhof (2002), *Vrijheid, gelijkheid en ondernemerschap*, EIM.

² W.S. Zwinkels, *Tussenvormen op het spectrum werknemerschap-ondernemerschap*. Paper TVA WESWA Congres, 12 oktober 2000.

Globaal gesteld kunnen de volgende verschillen tussen directe starters en hybride starters onderscheiden worden.¹ Directe starters zien het ondernemerschap vaak als een noodzaak om te voorzien in inkomsten of als een bewust alternatief voor een baan in loondienst. Het ondernemerschap is een van de weinige, dan wel de enige bron van inkomsten. Hybride starters, en dan met name de blijvers (diegenen die waarschijnlijk of zeker niet van plan zijn de baan in loondienst te beëindigen), zien het ondernemerschap vaak als 'hobby' of om bezig te zijn met 'iets leuks'. Het is daarbij wel denkbaar dat als de 'hobby' een groot succes blijkt, de hybride starter op termijn zijn baan in loondienst opzegt. Hybride starters hebben altijd de zekerheid van de inkomsten uit de baan in loondienst. Het ontbreken van inkomenszekerheid en sociale zekerheid zal voor hybride starters een grotere drempel vormen dan voor directe starters.

Hybride ondernemerschap in het algemeen kan in diverse verschijningsvormen optreden. Het ondernemerschap kan worden gecombineerd met het werknemerschap. Ook komen combinaties van ondernemerschap met een uitkering, zorgtaken of pensioen voor. Een bijzondere positie wordt ingenomen door herintredende ouders (meestal moeders) die terugkeren op de arbeidsmarkt na een periode waarin zij fulltime met de opvoeding bezig zijn geweest.²

Uit onderzoek zijn een aantal cijfers en gegevens bekend over zelfstandigen die het ondernemerschap combineren met een baan in loondienst.

Het blijkt dat een kleine groep zelfstandigen het ondernemerschap combineert met een baan in loondienst. In onderzoek van TNO Arbeid³ heeft 13% een baan in loondienst en in de tweede meting⁴ geldt dit voor 10% van de zelfstandigen. In onderzoek van Research voor Beleid⁵ geeft 18% aan naast de werkzaamheden voor de eigen onderneming ook in loondienst werkzaam te zijn. Het aantal mensen dat binnen een kalenderjaar zowel winst uit onderneming als loon uit dienstbetrekking genereert (let wel, hieronder vallen ook mensen die in de loop van een jaar starten) is in de periode 1978-1998 toegenomen van 19 tot 32 procent.⁶ De combinatie winst – uitkering neemt in deze periode licht af (ongeveer 15 procent). Het lijkt erop dat het voorkomen van deze combinatie sterk verband houdt met de omvang van de werkloosheid.

In onderzoek van TNO Arbeid⁷ is het gemiddelde aantal uren dat zelfstandigen in loondienst werken 21 uren. Verder wijst dit onderzoek uit dat er een samenhang is tussen de branche en het al dan niet werken in loondienst. Verhoudingsgewijs komt het werken in loondienst vaak voor bij zelfstandigen in vrije, niet-medische beroepen.

¹ W.S. Zwinkels, *Tussenvormen op het spectrum werknemerschap-ondernemerschap*. Paper TVA WESWA Congres, 12 oktober 2000.

² FNV Zelfstandige Bondgenoten (2002), *De Zelfstandige Werkelijkheid. Werk en beleidsplan*.

³ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

⁴ G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

⁵ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

⁶ M. Folkeringa en P.J.M. Vroonhof (2002), *Vrijheid, gelijkheid en ondernemerschap*, EIM.

⁷ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

Bij de respondenten blijkt dat het startjaar samenhangt met het al dan niet hebben van een baan in loondienst naast het werk als zelfstandige. Met name in de jaren negentig werken zelfstandigen verhoudingsgewijs ook vaak in loondienst. In 38% van de gevallen gaat het om een kleine deeltijdbaan in loondienst van 15 uren of minder. Een kwart van de zelfstandigen met een baan in loondienst werkt tussen de 16 en 24 uren. Voor 10% van de zzp'ers geldt dat zij tussen de 24 en 32 uren in loondienst werken. 20% van de zzp'ers zegt dat zij tussen de 32 en 40 uren per week in loondienst werken. Iets meer dan de helft van deze groep werkt daarnaast meer dan 32 uren in het eigen bedrijf, waardoor voor hen de werkweek wel erg lang zal zijn. Ten slotte werkt 4% meer dan 40 uren in loondienst, waarvan de meeste een beperkt aantal uren in het eigen bedrijf. Evers¹ stelt dat men zich bij deze laatste groep kan afvragen of er wel sprake is van zelfstandig ondernemerschap indien het werken in loondienst zoveel uren in beslag neemt.

In hetzelfde onderzoek is ook gevraagd naar de reden om in loondienst te werken naast het zelfstandig ondernemerschap.² 24% van de respondenten geeft hierbij als reden dat niet voldoende inkomen uit eigen bedrijf worden verkregen. Daarnaast geeft 24% aan dat zij de wens hebben om meer zekerheid te hebben wat betreft het eigen inkomen. Eveneens 24% geeft aan dat ze de baan leuk of interessant vinden en vanwege de gezelligheid met collega's. 17% van de respondenten geeft als reden dat ze in loondienst werken om verzekerd te zijn tegen arbeidsongeschiktheid en bij ziekte.

In de tweede meting³ blijkt dat zelfstandigen gemiddeld 19 uren per week aan het werken in loondienst besteden. Belangrijke argumenten die worden aangedragen zijn dat de eigen onderneming niet genoeg opbrengt (30%) en dat de baan goed betaalt (33%). Ook wordt genoemd dat het van belang is om zekerheid van inkomen te hebben (12%). Van ondergeschikt belang is het verzekerd zijn voor de WAO (7%). Ten opzichte van de vorige meting is vooral het laatste argument in belang teruggelopen. In de vorige meting gaf immers nog 17% van de zzp'ers die ook in loondienst werken aan dat de sociale voorzieningen en/of verzekeringen de reden vormden om naast de onderneming een baan in loondienst te houden.

Het valt op dat in de bouwsector geen enkele ondernemer er een baan naast heeft. Het andere uiterste bevindt zich in de niet-medische vrije beroepen. Een kwart van de ondernemers in deze sector heeft naast het eigen bedrijf een baan in loondienst. Ook in de zakelijke dienstverlening is het aandeel van ondernemers met een baan in loondienst relatief hoog, namelijk 20%. In het transport bevinden zich enkele zelfstandigen die in loondienst werken.

Schijnzelfstandigen

Een ander type zzp'er dat in de literatuur wordt genoemd is de zogenaamde 'schijnzelfstandige'. Deze werkt gedurende een langere periode voor slechts één opdrachtgever, soms de ex-werkgever, waardoor het lijkt alsof hij werknemer van die onderneming is. In dit geval is het bijvoorbeeld de vraag of de zzp'er wel economisch onafhankelijk is

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² Idem.

³ G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

van de opdrachtgever. Ook de aanwezigheid van een gezagsverhouding is niet altijd duidelijk.

Zoals de term schijnzelfstandige suggereert, is er geen sprake van een echte zelfstandige. Deze groep veroorzaakt zelfs problemen voor de andere zzp'ers. Het gaat in het geval van schijnzelfstandigen in feite niet zozeer om een type zzp'er, maar meer om een knelpunt op het gebied van sociale zekerheid. Zonder deze groep zou een oplossing voor het statusknelpunt eenvoudig zijn, omdat aan opting-in en opting-out geen nadelen meer zouden kleven. Het voorkomen van schijnzelfstandigheid is, onder meer in verband met de bescherming van 'zwakkeren', (impliciet) een belangrijke reden waarom niet elke persoon zelf mag bedenken of hij ondernemer of werknemer is.

Het is de vraag hoe groot de groep schijnzelfstandigen is. Maar wie maakt uit welke personen schijnzelfstandigen zijn, en op welke manier? Afgaande op de reacties uit het veld is UWV waarschijnlijk wat te snel deze mening toegedaan. Bovendien moet niet vergeten worden dat de beperking tot de oude baas als opdrachtgever in veel gevallen tijdelijk is. In die zin wordt slechts de transitie van werknemer naar ondernemer vereenvoudigd.

Een indicatie voor schijnzelfstandigheid kan zijn dat zelfstandigen vaak voor één en dezelfde opdrachtgever werken en nauwelijks invloed kunnen uitoefenen op het tarief dat zij de klant in rekening kunnen brengen. Dit is nader onderzocht in onderzoek van TNO Arbeid.¹ Van de groep zelfstandigen die vaak voor één en dezelfde opdrachtgever werken, antwoordt 16% dat zij hun tarief helemaal niet zelf kunnen bepalen. Binnen deze groep van 16% valt op dat het verhoudingsgewijs vooral zelfstandigen zijn in de transportsector en de agrarische sector die hier melding van maken. Met andere woorden indien het werken voor één klant en het niet kunnen bepalen van het eigen tarief wordt genomen als criterium voor schijnzelfstandigheid, dan hebben vooral zelfstandigen in het transport en in de agrarische sector hiermee te maken. Mogelijk komt het ook voor in de sectoren zoals de zorgsector (met name thuiszorg e.d.) waar het onderscheid tussen werkgever en intermediair bijzonder moeilijk vast te stellen is. Eerder werd al genoemd dat de zelfstandigen in de agrarische sector veelal niet onder de definitie van het voorliggende onderzoek zullen vallen.

Het feit dat iemand gedurende langere tijd voor slechts één opdrachtgever werkt hoeft overigens niet in te houden dat de betrokkene geen zelfstandig ondernemer zou kunnen zijn. In de IT-sector is het bijvoorbeeld gebruikelijk dat opdrachten vaak langer duren dan een jaar, zonder dat er sprake hoeft te zijn van economische afhankelijkheid.

4.5 Verdringing, verschuiving, of uitbreiding?

Huidige opvattingen omtrent de maatschappelijke betekenis van zzp'ers lopen sterk uiteen, zo blijkt uit de literatuur. In een nota van MKB-Nederland uit 1999 worden zzp'ers bijvoorbeeld gezien als een bedreiging voor andere categorieën MKB-bedrijven.²

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² J.G.S. Warmerdam (1999), *De zelfstandige zonder personeel*. MKB-Nederland.

Het aantal kleine ondernemingen wordt ook vaak aan economische groei gekoppeld. De achterliggende veronderstelling is dat kleine ondernemingen bepaalde kenmerken hebben die leiden tot dynamiek en derhalve tot economische groei.¹

Met betrekking tot de door zzp'ers verrichte betaalde arbeid kan de vraag gesteld worden in welke mate deze een bijdrage levert aan de groei van de werkgelegenheid. Hierbij kunnen vier mogelijkheden onderscheiden worden:

- *Uitbreiding door additionele vraag naar arbeid.* De arbeid van de zzp'er vervult in dit geval een marktvraag uit de maatschappij waar voorheen niet aan voldaan werd. Dat kan ook een latente vraag zijn waar de maatschappij zich niet van bewust was voor de arbeid (doorgaans dienst) werd aangeboden: het gat in de markt, zogezegd.
- *Uitbreiding door additioneel aanbod van arbeid.* Zzp'ers kunnen in grote mate voor zichzelf arbeidsvoorwaarden bepalen of zelfs creëren. Dat opent de deur naar de arbeidsmarkt voor personen die vanwege hun specifieke eisen of wensen niet of moeilijk als werknemer aan de slag zouden komen. Vaak betreft het een combinatie van een arbeidsmarktsegment met een grote (onvervulde) vraag naar arbeid en een individuele behoefte aan flexibiliteit en/of een zeer beperkt aantal beschikbare uren.
- *Verschuiving van arbeid.* Een persoon verricht arbeid als werknemer, en verricht vervolgens dezelfde arbeid als zzp'er. Zijn arbeidsplaats (als werknemer) verdwijnt. In dat geval is sprake van verschuiving van arbeid. Er wordt geen additionele werkgelegenheid gecreëerd, wat bij de voorgaande mogelijkheden wel het geval was. Vaak zal in deze gevallen de voormalige werkgever (in het begin) een belangrijke opdrachtgever zijn.
- *Verdringing van arbeid.* Een zzp'er verricht arbeid die ook door (andere) werknemers verricht wordt. Als de totale marktvraag niet toeneemt, en al volledig vervuld werd, neemt ook de in totaal verrichte arbeid niet toe. Als de zzp'er succesvol is, zal dat op termijn betekenen dat de arbeidsplaats van de werknemer verdwijnt. Dit zal met name voorkomen in marktsegmenten met een groot arbeidsaanbod, en in veel gevallen zware prijsconcurrentie.

Additionele informatie in de zin van cijfers is in de literatuur niet aangetroffen. Het is wel mogelijk om de vier mogelijkheden wat te verhelderen met behulp van voorbeelden. Er ontstaat dan ook een beeld van de mate waarin ze voor zullen komen.

Uitbreiding door additionele vraag naar arbeid

Een leuk voorbeeld van de invulling van de latente vraag wordt gevormd door hondenuitlaatbedrijven en strijkservices. Deze vorm van dienstverlening is nieuw. Daarbij moet overigens opgemerkt worden dat, wegens een hoogstwaarschijnlijk vrij groot aantal klanten (opdrachtgevers), deze ondernemers buiten de gehanteerde, strikte definitie van zzp vallen.

Een vraag die wel bestond is bijvoorbeeld de vraag naar hulp bij het klussen in huis. Veel mensen vinden het te duur deze (relatief) eenvoudige maar veelzijdige werkzaamheden te laten uitvoeren door een aannemer. Klusbedrijven werken goedkoper en springen daarmee in op deze vraag.

¹ A.R. Thurik (1998), *MKB groei en ondernemerschap. Handboek ondernemers en adviseurs in het MKB.*

Uitbreiding door additioneel aanbod van arbeid

Voorbeelden hiervan hebben vooral betrekking op stille reserves, voorheen inactieven op de arbeidsmarkt. Gedacht kan worden aan herintredende vrouwen in de thuiszorg, of in de schoonheidsbranche (pedicures, kappers e.d.). Personen die voor een vaste baan niet snel in aanmerking zullen komen omdat ze bijvoorbeeld maar twee dagdelen beschikbaar zijn, kunnen op deze manier aan de slag. Ook kan gedacht worden aan mensen met een vermoeidheidsziekte, die zeer sterk afhankelijk zijn van een naar behoeven ad hoc in te richten werkdag. In een vaste baan bestaat die mogelijkheid vaak niet.

Verschuiving van arbeid

Ten dele is hier sprake van 'gedwongen' ondernemerschap. Ook hier is de thuiszorg een voorbeeld. Daarnaast komt het in de bouw en het transport veelvuldig voor dat op deze manier werknemers als zelfstandige voor hun voormalige werkgever aan de slag gaan.

Verdringing van arbeid

In principe kan hier elk marktsegment ingevuld worden dat aan de beschreven kenmerken voldoet. Consultants en IT-specialisten zijn een voorbeeld, zeker nu de vraag naar IT- en consultancydiensten vermindert.

4.6 Samenvatting en discussie

De opkomst van het ondernemerschap in het algemeen, en het zzp-schap in het bijzonder, kan ingepast worden in de volgende trends:

- Verschuiving van werkgelegenheid van primaire en secundaire naar tertiaire en quataire sector
- Opkomst van nieuwe vormen van dienstverlening
- Flexibilisering van productieprocessen
- Concentratie op kernactiviteiten
- Ondernemerschap bevorderend beleid
- Positiever imago ondernemerschap
- Vervaging klassiek onderscheid ondernemer - werknemer
- Flexibilisering, waaronder combinatie van arbeid en zorgtaken
- Individualisering.

De belangrijkste startmotieven die zzp'ers aandragen, blijken positief van karakter. Voor het grootste deel betreft het pullfactoren zoals eigen baas zijn, zelf de tijd in kunnen delen en het tot uiting brengen van vakmanschap door het leveren van kwaliteit.

Gebaseerd op de startmotieven en andersoortige kenmerken zijn de volgende, elkaar niet uitsluitende, typering van zzp'ers (ondernemers) opgesteld:

- Bewust zelfstandigen
- Gedwongen zelfstandigen
- Goudzoekers
- Voltijdzelfstandigen
- Deeltijdzelfstandigen
- Hybride ondernemers
- Schijnzelfstandigen.

Op basis van het voorliggende onderzoeksmateriaal is het niet mogelijk om deze typeringen nader uit te werken of er aantallen aan te koppelen. De beschikbare gegevens lijken er echter op te wijzen dat bewuste zelfstandigheid en deeltijdzelfstandigheid vaak voorkomen. Daarbij komen zowel hybride als directe startvormen voor. De andere vormen van ondernemerschap zijn zeldzamer.

Op de vraag of de opkomst van het zzp-schap een tijdelijk of een structureel verschijnsel is, kan geen eenduidig cijfermatig antwoord gegeven worden. Bevindingen uit de literatuur suggereren dat het fenomeen zzp'er conjunctuurgevoelig is. Er zijn echter ook ontwikkelingen die erop wijzen dat zzp'ers geen conjunctuurgevoelig, maar een structureel fenomeen zijn. Zo is het duidelijk dat het zzp-schap een vorm van arbeid verrichten is die past binnen trends als flexibilisering en individualisering. Aangezien deze trends structureel van aard zijn, lijkt het er op dat het fenomeen zzp'ers ook structureel is. De invloed van flexibilisering en individualisering kan echter niet direct kwantitatief aangetoond worden. Het is wel mogelijk om een koppeling te maken met de motieven van zzp'ers. Zo geeft een groot deel van de zzp'ers aan dat zij het belangrijk vinden om zelf hun tijd in te delen, wat past in de trend van flexibilisering en individualisering.

Op dit punt is het zeer interessant te bestuderen welke consequenties de economische tegenwind zal hebben. Gelet op de mate waarin positieve startmotieven voorkomen, en welke trends de achtergrond van de opkomst van het zzp-schap verklaren, is het echter zeer waarschijnlijk dat de zzp'er voorlopig niet uit het economisch straatbeeld zal verdwijnen.

5 Kenmerken zzp'ers

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk volgt een overzicht van kenmerken van zzp'ers die in de literatuur gevonden zijn. Deze kenmerken zijn onderverdeeld in persoonskenmerken, huishoudkenmerken, ondernemingskenmerken en kenmerken die betrekking hebben op de invulling van de arbeid. Ook komt aan de orde in hoeverre uit de literatuur blijkt of onderscheid gemaakt kan worden tussen kenmerken van zzp'ers in de verschillende sectoren.

Ter wille van de leesbaarheid worden in dit hoofdstuk niet alle in de literatuur gevonden resultaten gepresenteerd. Er wordt volstaan met een beschrijving van de hoofdlijnen. Ook wordt soms het gemiddelde van verschillende gevonden cijfers weergegeven. In Bijlage III wordt per bron een uitgebreider overzicht van de resultaten gegeven. In bijlage II is een overzicht te vinden van de definities die in de verschillende bronnen gehanteerd worden. Bij het lezen van dit hoofdstuk is het tot slot van belang op te merken dat een literatuuronderzoek per definitie beperkt is tot eerder gepubliceerde gegevens.

5.2 Persoonskenmerken

Geslacht

Het merendeel van de zzp'ers is man, ruwweg 70 procent. Van de totale werkzame beroepsbevolking in Nederland is 60% man en 40% vrouw.¹ In verhouding tot de totale werkzame beroepsbevolking lijkt het aandeel mannen onder zzp'ers dus hoog te zijn.

Tussen sectoren bestaan grote verschillen op dit punt. Dat is het geval bij werknemers, en blijkt eveneens het geval bij zzp'ers. De aandelen mannen en vrouwen lopen sterk uiteen; onderzoek van Research voor Beleid² laat zien dat mannelijke zzp'ers in de bouw, 99 procent (werknemers: 92 procent³), en de zakelijke dienstverlening, 85 procent (werknemers: 57 procent), sterk zijn oververtegenwoordigd.

In de zorg zijn juist meer vrouwen zzp'er, namelijk 56% (werknemers: 82 procent). Een gedeeltelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat in deze sector deeltijdondernemen, en daarmee het combineren van arbeid en zorg, relatief eenvoudig te realiseren is. Ook zijn herintreders in deze sector een gebruikelijker verschijnsel.

Als deze gegevens gecombineerd worden met het aantal zzp'ers per sector blijkt dat het grotere aantal mannelijke zzp'ers grotendeels verklaard wordt door de verdeling van zzp'ers over sectoren; het merendeel van de zzp'ers is actief in sectoren waar (van oudsher) meer mannen werkzaam zijn.

¹ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

² Idem.

³ De gegevens over werknemers zijn afkomstig van Statline, de statistische website van het CBS. Bron: Enquête Werkgelegenheid en Lonen.

Leeftijd

Zzp'ers zijn relatief oud. De gemiddelde leeftijd ligt rond 45 jaar. Met name de groep personen jonger dan 35 is sterk ondervertegenwoordigd. Waar 41 procent van de werkzame personen in Nederland in deze groep valt¹, is dat onder zzp'ers minder dan 15 procent. Met name in de zakelijke dienstverlening en de zorg is het aandeel van deze groep erg laag. Uit onderzoek van RZO² blijkt dat de gemiddelde leeftijd van startende zzp'ers gelijk is aan die van andere starters: 36 jaar.

Voor de relatief hoge leeftijd van zzp'ers zijn diverse verklaringen denkbaar, die gerelateerd zijn aan startmotieven en uitgangspositie. Daarbij kan bijvoorbeeld in de volgende richtingen gedacht worden (vaak is sprake van een samenspel van actief motief en toevallige kans):

- Men gaat pas van start met een onderneming als eerst ervaring is opgedaan met het vak.
- Men is toe aan een nieuwe uitdaging en/of wil toch een keer proberen om met die hobby te voorzien in het levensonderhoud.
- Men wil herintreden, maar (nog) niet in een volledige baan.
- Men raakt er na enkele jaren van overtuigd dat men geen baan in loondienst kan krijgen.
- Men is opvolger in het familiebedrijf (van groter belang in sectoren met weinig zzp'ers).
- Men is er van overtuigd geraakt dat werken onder 'bazen' te veel beperkingen oplegt.

Op basis van de literatuur kunnen deze verklaringen niet cijfermatig onderbouwd worden.

Opleiding

In onderzoek van RZO³ blijkt dat startende zzp'ers gemiddeld vaker dan andere starters een opleiding op HBO- of universitair niveau genoten hebben. Uit onderzoek van Research voor Beleid⁴ komt naar voren dat in vergelijking met de werkzame beroepsbevolking van Nederland vooral in de bouw veel lager opgeleiden te vinden zijn. In de zorg en zakelijke dienstverlening zijn juist veel zzp'ers met HBO- of universitair niveau.

In beide gevallen lijkt echter eerder sprake te zijn van een gevolg van de (verdeling over) sectoren, dan van een specifiek kenmerk van het zzp-schap.

¹ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

² P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO.

³ Idem.

⁴ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

5.3 Huishouden

Burgerlijke staat

Het merendeel van de zelfstandigen (81%) in het onderzoek van TNO Arbeid¹ is samenwonend of is getrouwd en 14% van hen is alleenstaand. Een zeer klein aantal is gescheiden, weduwe of weduwnaar of woont bij de ouders in. Hierbij bestaat natuurlijk een duidelijk verband met leeftijd.

Huishoudinkomen

Door Research voor Beleid² is onderzocht in hoeverre het huishouden afhankelijk is van de inkomsten die de zzp'er inbrengt, waarbij het zowel gaat om inkomen als bedrijf als om inkomen uit loondienst. Hieruit blijkt dat veel zzp'ers een aanzienlijk deel van het huishoudinkomen inbrengen. Vier op de tien ondervraagden brengen meer dan 80% van het huishoudinkomen in. Vooral in de zakelijke dienstverlening en de bouw blijkt de zzp'er vaak voor het merendeel van het huishoudinkomen te zorgen. Het kan hierbij ook om eenpersoonshuishoudens gaan. Zzp'ers in de zorg en industrie dragen vaak een relatief klein deel bij aan het huishoudinkomen.

Zzp'ers hebben gemiddeld een vrij hoog netto huishoudinkomen in vergelijking met de totale Nederlandse bevolking.³ In de zorg en zakelijke dienstverlening ligt het netto huishoudinkomen per jaar hoger dan in de andere sectoren. Het netto huishoudinkomen wordt bepaald door alle gezinsleden die een inkomen inbrengen.

5.4 Starten en opheffen

Activiteit voor de start van de onderneming

Verreweg de meeste zelfstandigen starten het eigen bedrijf vanuit een baan in loondienst (ruim tweederde). 10% is student en 7% heeft zorgtaken voor de start van het eigen bedrijf. Een zeer klein aantal zelfstandigen komt vanuit de WW, bijstand of was arbeidsongeschikt (5%). 3% was reeds zelfstandig.⁴

Startdatum

In onderzoek van TNO Arbeid⁵ is aan zelfstandigen gevraagd wanneer zij hun eigen bedrijf zijn gestart, om na te gaan of dit overeenkomt met het beeld dat leeft dat het zelfstandig ondernemerschap recentelijk aan populariteit heeft gewonnen. De grootste groep respondenten (47%) geeft aan het eigen bedrijf te zijn gestart tussen 1991 en 1997. In de jaren negentig zijn met name veel zelfstandigen gestart in de bouw en zakelijke dienstverlening. Er is vrijwel geen onderscheid tussen de eerste en de tweede helft van de jaren negentig.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzeningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

³ Idem.

⁴ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

⁵ Idem.

Bedrijfsbeëindiging

Er is weinig bekend over de 'overlevingskansen' van zzp'ers. In onderzoek van RZO¹ blijkt dat zzp'ers na vier jaar relatief even vaak met hun onderneming gestopt zijn als alle andere starters (ruim 35%).

In onderzoek van EIM en TNO Arbeid² is het aantal stoppers te klein (40) om statistisch verantwoorde uitspraken te doen. Toch wordt er gewezen op een aantal tendensen. Het aantal stoppers in de transportsector is bijvoorbeeld aan de hoge kant, zij vormen bijna een kwart van alle stoppers. Dit kan ermee samenhangen dat de zzp'ers in de transportsector vaak afhankelijk zijn van een beperkt aantal opdrachtgevers. Ook zijn investeringen en vaste lasten in deze sector zeer omvangrijk.

Verder wordt erop gewezen dat de redenen voor bedrijfsbeëindiging divers zijn. Bij een aanzienlijk aantal stoppers speelt een combinatie van oorzaken en argumenten om te stoppen een rol. Zo worden door de helft van de ondernemers privé-redenen zoals ziekte, arbeidsongeschiktheid of gezinsomstandigheden genoemd. Andere motieven zijn onvoldoende vraag naar de producten of diensten, 'het bedrijf is eigenlijk nooit goed uit de startblokken gekomen' en 'er deden zich andere grote kansen voor'. Ook externe omstandigheden, zoals wanprestatie van een leverancier of slecht betaalgedrag, worden genoemd. Een kwart van de stoppers heeft het bedrijf geheel of gedeeltelijk verkocht.

In het algemeen zijn de stoppers niet in grote financiële problemen geraakt. Zo heeft een ruime meerderheid weer een bron van inkomsten, los van de eventuele inkomsten van een partner.

Zeven stoppers zijn alweer actief als ondernemer. Vijftien stoppers overwegen een nieuwe onderneming te starten. Het is mogelijk dat dit een indicatie is van een belangrijke verandering van de maatschappelijke houding ten aanzien van een 'mislukte' onderneming. Dit hangt samen met een belangrijk verschil tussen Nederland en de VS waar het gaat om het (relatieve) aantal gestarte bedrijven.³ Waar de algemene houding in de VS gekenschetst kan worden met 'goed geprobeerd, zijn er al nieuwe plannen', wordt dit in Nederland veel meer daadwerkelijk als mislukken, falen beschouwd. Er lijkt hierin enige verandering te bespeuren te zijn.

5.5 Vormgeving onderneming

Rechtsvorm

Een zzp'er kan op verschillende manieren vorm geven aan zijn/haar bedrijf. Bij de keuze voor een rechtsvorm spelen fiscale aspecten, aansprakelijkheid, het aantal ondernemers en de behoefte aan vreemd vermogen een rol.

Vooral als men geen personeel in dienst heeft wordt vaak gekozen voor een eenmanszaak, waarbij de aansprakelijkheid van het bedrijf volledig bij de zelfstandige ligt.

¹ P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO-rapport.

² G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

³ Flash Eurobarometer 38 (2000), *Entrepreneurship, Survey conducted on behalf of the European Commission*. Directorate-General Enterprise by EOS Gallup Europe.

Tweederde van de zzp'ers heeft de eenmanszaak als rechtsvorm. Aanzienlijk minder zzp'ers kiezen voor een vennootschap onder firma (VOF), en nog minder voor een maatschap, een BV, een CV of NV.¹ De verschillen tussen sectoren zijn op dit punt niet groot.

Het ligt in de lijn der verwachting dat het aantal zzp'ers dat kiest voor een eenmanszaak nog verder zal toenemen. Het winstniveau waarop het fiscaal gezien gunstiger wordt een vennootschapsstructuur te kiezen komt, ook relatief, steeds hoger te liggen.

Samenwerkingsverbanden

Bijna tweederde van de zzp'ers in het panel geeft aan dat zij de enige eigenaar zijn van het bedrijf. Een derde van de zelfstandigen werkt met één of meer partners samen die mede-eigenaar zijn van de onderneming.² Meer dan één partner komt overigens slechts zelden voor.

Zelfstandigen werken ook vaak samen met andere zelfstandigen zonder een bepaalde ondernemingsvorm te hebben afgesproken. Deze samenwerking kan bedoeld zijn om over een netwerk te beschikken in geval men niet in staat is de klant te helpen, of om de kwetsbaarheid te verkleinen, bijvoorbeeld in geval van ziekte. Bijna de helft van de zelfstandigen werkt op een dergelijke manier samen met andere zelfstandigen.³ Deze samenwerking komt relatief vaak voor in de bouw en in de zakelijke dienstverlening. In de bouw is soms ook sprake van samenwerking tussen verschillende disciplines.

Meewerkende gezinsleden

Voor veel zelfstandigen heeft het eigen bedrijf het karakter van een familiebedrijf. In driekwart van de gevallen waarin sprake is van een mede-eigenaar is de samenwerkingspartner ook de levenspartner. Als alternatief kan een zzp'er voor meewerkende gezinsleden gebruikmaken van de meewerkaftrek.

Hybride ondernemerschap

Slechts een klein deel van de zzp'ers heeft een baan in loondienst naast de onderneming, ruwweg 15 procent. Bij het hybride ondernemerschap wordt uitgebreid stilgestaan in paragraaf 4.4.

5.6 Gewerkte uren

Ongeveer 70% van de zzp'ers is fulltime actief in de onderneming. Voor een groot deel van hen houdt het echter niet op bij 40 uur. Zo'n 15 procent werkt 70 uur of meer, en nog eens 30 procent werkt tussen 50 en 70 uur per week.⁴ Zeker in de bouw en de horeca is overwerk eerder regel dan uitzondering. De gemiddelde werkweek van de zzp'ers komt uit op 52 uur.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid, en: G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

³ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

⁴ Idem.

Opvallend is dat ook de hybride ondernemers veel werken: meer dan de helft besteedt meer dan 32 uur aan de onderneming. Ruim driekwart van de zzp'ers geeft dan ook aan dat ze regelmatig of vaak in de avonden en/of in het weekend werken. Slechts een kleine minderheid werkt nooit over.

Voor veel zzp'ers is de grens van 24 uur per week van groot belang. Binnen de inkomstenbelasting, het belastingregime waar de eenmanszaken de VOF's en de maatschappen vallen, kan door ondernemers namelijk de zelfstandigenaftrek opgevoerd worden. Deze aftrekpost is afhankelijk van de winst, en bedraagt tussen € 3.162 en € 6.358. Om in aanmerking te komen voor zelfstandigenaftrek moet een ondernemer ten minste 1.225 uur per jaar werken. Dit komt neer op gemiddeld 24 uur per week. Bijna 90 procent van de zzp'ers overschrijdt deze grens.¹ Alleen in de zorgsector is het aantal zzp'ers dat dit doet met ruim 60 procent relatief beperkt.

Er kan een duidelijk verband gelegd worden tussen geslacht en het aantal uren dat wordt gewerkt. Dit sluit aan op de al beschreven sectorale verschillen. Mannelijke zzp'ers werken in vergelijking met vrouwelijke zzp'ers veel vaker meer dan 40 uur per week, terwijl vrouwen vaker tussen de 24 en 32, en minder dan 15 uren werken.² Vrouwen hebben dan ook in relatief weinig gevallen recht op zelfstandigenaftrek.

5.7 Opdrachtgevers

Typen opdrachtgevers

Het blijkt dat bedrijven en instellingen de belangrijkste klanten zijn van zelfstandigen, zij vormen bijna de helft van het klantenbestand.³ Particulieren vormen de tweede belangrijke groep klanten. Overheden komen als klant slechts zeer zelden voor. Een klein deel van de zelfstandigen geeft aan dat hun klantenbestand bestaat uit een mix van bedrijven, particulieren en overheden.

Er is tevens nagegaan of per branche het type klant van zelfstandigen verschilt. Zelfstandigen in de industrie, de groothandel, het transport en de zakelijke dienstverlening hebben relatief vaker andere bedrijven of instellingen als klant. Zelfstandigen in de bouw, de horeca en de vrije medische beroepen hebben verhoudingsgewijs vaker particulieren als klant. Zelfstandigen in de niet-medische vrije beroepen hebben verhoudingsgewijs vaker een mix van genoemde opdrachtgevers als klant.

¹ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

³ Idem.

Aantal klanten/opdrachtgevers

Uit onderzoek van TNO Arbeid¹ blijkt dat een grote meerderheid van de zzp'ers meer dan 10 klanten of opdrachtgevers heeft gehad in de afgelopen 12 maanden. 8% van de zelfstandigen heeft 3 tot 5 klanten gehad en 5% had 1 of 2 klanten. De tweede meting² geeft aan dat hierin geen verandering heeft plaatsgevonden.

Zelfstandigen die aangeven één of twee klanten te hebben gehad zijn verhoudingsgewijs vaak te vinden in de transportbranche. Zelfstandigen met 3 tot 5 klanten komen relatief vaak voor in de niet-medische vrije beroepen. Zelfstandigen in de industrie, de groothandel en de horeca hebben relatief vaak meer dan 10 klanten.

Afhankelijkheid van de grootste klant

Meer dan de helft van de zelfstandigen geeft aan dat zij vaak werken voor één en dezelfde klant.³ Ongeveer een kwart is voor minstens 60% van de omzet afhankelijk van de grootste opdrachtgever.

De transportsector springt in dit verband in het oog: een ruime meerderheid is voor meer dan 60% van de omzet afhankelijk van één opdrachtgever. Voor bijna een kwart van hen geldt dat meer dan 90% van de omzet afkomstig is van de belangrijkste opdrachtgever. In die zin kunnen dan ook vraagtekens gezet worden bij de zelfstandigheid van deze eigen rijders. Het is natuurlijk wel zo dat deze voor eigen risico rijden, en vaak zeer omvangrijke investeringen gepleegd hebben.

In onderzoek van RZO⁴ blijkt een significant groter percentage van de zzp'ers ten opzichte van alle starters voor 80% van de omzet afhankelijk te zijn van de drie grootste klanten.

Opdrachtverwerving

In onderzoek van TNO Arbeid zijn drie manieren van klantenwerving het meest genoemd.⁵ Meer dan de helft van de zelfstandigen noemt mond-tot-mondreclame als de meest 'gehanteerde' manier om klanten te werven. Het plaatsen van advertenties en het versturen van brieven naar klanten worden ook relatief vaak genoemd. Verder komt naar voren dat er een groep is die een vaste klantenkring heeft.

De mond-tot-mondreclame komt relatief vaker voor in de bouw en de zakelijke dienstverlening. Het plaatsen van advertenties gebeurt relatief vaak in de horeca. Het zelf versturen van brieven wordt verhoudingsgewijs vaker gedaan door zelfstandigen in de groothandel en in het transport. De vaste klantenkring komt in alle sectoren mondjesmaat voor, alleen in de transportsector is dit opvallend vaak het geval, namelijk bij 30%

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

³ Idem.

⁴ P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO.

⁵ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

van de zzp'ers in die sector. In de sector medische vrije beroepen verloopt opdrachtverwerving vaak via derden, zoals een arts die doorverwijst.

Verder wordt aangegeven dat de manier van klantenwerving sterk veranderd is ten opzichte van de eerste meting.¹ Met name het verwerven van een vast klantenbestand en andere vormen van netwerken zijn belangrijker geworden. Daarentegen is een actieve benadering zoals het plaatsen van advertenties en het verspreiden van foldermateriaal juist minder belangrijk geworden. Daarnaast wordt, hoewel het percentage laag is, gezezen op het toenemende belang van internet.

5.8 Bedrijfsresultaten

Omzet

De gemiddelde omzet² van de ondernemers bedroeg in 2000 € 155.420.³ Vergeleken met de resultaten uit de enquête van 1999 is dit een stuk hoger; toen bedroeg de gemiddelde omzet € 125.330. De groep ondernemers met een omzet tussen de € 113.450 en € 226.890 is significant toegenomen, van 12% naar 17% van het totaal. In het algemeen is dus sprake van een groeiende omzet, waarbij het gemiddelde in opwaartse richting beïnvloed wordt doordat een aantal in de tussentijd personeel in dienst genomen heeft. De verwachtingen ten aanzien van de omzet in 2002 zijn gunstig⁴, slechts 16 procent voorziet een daling.

Verhoudingsgewijs hebben zelfstandigen in de industrie, de zakelijke dienstverlening en in de vrije beroepen (niet medisch) een lage omzet. Zelfstandigen in de bouw, de groothandel en het transport hebben vaker een hogere omzet. Dit komt overeen met de verwachtingen: in omzetcijfers kunnen immers naast een vergoeding voor arbeidsuren ook andere bedrijfskosten en opbrengsten van verkochte producten verwerkt zijn. Omzet is daarmee per definitie sterk sectorafhankelijk.

Research voor Beleid geeft over 2001 het volgende beeld per sector.⁵

¹ G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

² De oorspronkelijke vraagstelling naar bedragen luidde in guldens. Dit resulteert in enigszins eigenaardige klassegrenzen.

³ G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

⁴ De enquête is gehouden voor 11 september 2001. Het is mogelijk dat de verwachtingen na die datum in negatieve zin zijn bijgesteld.

⁵ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

tabel 3 Verwachte bedrijfsomzet van zzp'ers in 2001

<i>Bedrijfsomzet in €</i>	<i>Industrie</i>	<i>Bouw</i>	<i>Zorg</i>	<i>Zakelijke dienstverlening</i>
	in procenten			
Minder dan 18.151	39	15	58	28
18.151 t/m 27.228	14	13	9	10
27.228 t/m 45.378	11	26	11	17
45.378 t/m 68.076	26	38	15	34
Meer dan 68.076	10	7	6	10
Totaal	100	100	100	100

Bron: *Research voor Beleid, bewerking EIM.*

Winst

Niet alleen de omzet is een relevant gegeven over hoe de zelfstandige presteert met zijn eigen bedrijf, belangrijker is of er winst wordt gemaakt. Immers de zelfstandige ontvangt zijn eigen inkomen uit de winst van de onderneming. Volgens eigen zeggen doen de zelfstandigen het goed. Over het inkomen is dan ook driekwart van de ondernemers tevreden.

De overgrote meerderheid van de ondernemingen heeft in het jaar 2000 winst gemaakt. Slechts 6% van de ondernemers heeft verlies gemaakt, en nog eens 6% boekte winst noch verlies.¹ Dit aantal winstmakende ondernemers is beduidend groter dan in 1999; toen maakte 77% winst en 12% verlies. De winstverwachting voor 2002 is (of was) nog gunstiger.

5.9 Personeel

Er is ook aan zelfstandigen gevraagd of zij denken in de komende jaren personeel aan te gaan nemen. In de meting van 1999 blijkt hierover het volgende.² Ruim 80% van de zelfstandigen is niet van plan om de komende jaren personeel aan te gaan nemen, 16% denkt dat wel te gaan doen. Het blijken vooral zelfstandigen te zijn die in 1999 een groei van de omzet verwachten die van plan zijn in de toekomst personeel aan te nemen. De overgrote meerderheid geeft dus aan zelfstandige zonder personeel te willen blijven.

In de tweede meting³ blijkt dat inmiddels een aantal ondernemers (14%) personeel in dienst heeft genomen. In de meeste gevallen hebben ze één werknemer in dienst (60%), 22% heeft twee werknemers in dienst en 8% heeft drie werknemers. Van de ondernemers die geen personeel hebben verwacht driekwart ook in de komende jaren geen personeel te zullen gaan aannemen/werven.

¹ G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

³ G.E. Evers, J.A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

Uit onderzoek van Research voor Beleid¹ blijkt dat zzp'ers bewust de keuze hebben gemaakt geen personeel in dienst te nemen. Bijna de helft van de ondervraagden geeft expliciet te kennen dat personeel niet nodig is voor de bedrijfsvoering, ook niet in de toekomst. Zij hebben met andere woorden bewust gekozen voor het zzp-schap en zijn ook niet van plan in de toekomst personeel aan te nemen. 25% van de zzp'ers geeft aan te weinig omzet te hebben voor personeel, maar in de toekomst wel personeel aan te willen nemen.

In het onderzoek 'De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?'² is een groep startende zzp'ers vanaf 1994 gevolgd. Hieruit blijkt het volgende. In juni 1994 heeft per definitie geen van de zzp'ers personeel in dienst. In juni 1996 blijkt 8% van de zzp'ers personeel in dienst te hebben. In september 1998 is dit 14,2%. Het blijkt dus dat een aantal zzp'ers na verloop van tijd toch personeel in dienst neemt.

5.10 Belangenorganisaties

Uit onderzoek van RZO³ blijkt dat zzp'ers ten opzichte van alle starters significant minder bij een ondernemers-, branche- of beroepsorganisatie zijn aangesloten.

In onderzoek van TNO Arbeid⁴ is aan zelfstandigen gevraagd of zij lid zijn van organisaties die de belangen van zelfstandigen behartigen zoals bijvoorbeeld de Vereniging van Zelfstandigen zonder Personeel (VZzP) en FNV Zelfstandige Bondgenoten. Iets minder dan de helft geeft aan lid te zijn van een organisatie. Het zijn vooral zelfstandigen in de horeca en de vrije beroepen die vaak lid zijn van organisaties. Lidmaatschap van een branche- of werkgeversorganisatie komt het meeste voor.

De ondernemers noemen verscheidene redenen om lid te zijn. Het vaakst worden de informatievoorziening en het op de hoogte blijven van het vakgebied genoemd. Daarnaast wordt gesteld dat belangenbehartiging en ondersteuning belangrijk zijn. Ook wordt het onderhouden of opdoen van contacten en netwerken vrij vaak genoemd.

5.11 Samenvatting en discussie

In dit hoofdstuk is een beeld geschetst van diverse kenmerken van zzp'ers. Hierbij vallen een aantal dingen op:

- De meeste zzp'ers zijn man. Zzp'ers hebben gemiddeld een hoog opleidingsniveau. Dit lijkt echter voornamelijk een gevolg te zijn van de verdeling van zzp'ers over de verschillende sectoren, dan een specifiek kenmerk van het zzp-schap.
- Zzp'ers zijn met een gemiddelde leeftijd van ongeveer 45 jaar relatief oud.
- Het merendeel van de zzp'ers heeft de eenmanszaak als rechtsvorm.

¹ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

² P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO.

³ Idem.

⁴ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

- De gemiddelde werkweek van zzp'ers komt uit op 52 uur. De overgrote meerderheid overschrijdt de grens van 24 uur die geldt voor de zelfstandigenaftrek.
- Hoewel de meerderheid van de zzp'ers een groot aantal opdrachtgevers heeft, geeft meer dan de helft van de zelfstandigen hierbij aan dat zij vaak werken voor een en dezelfde klant. Ten opzichte van alle starters blijken zzp'ers vaker voor het grootste deel van de omzet afhankelijk te zijn van de drie grootste klanten.
- De prestaties van zelfstandigen zijn goed. De overgrote meerderheid van de zelfstandigen heeft in het jaar 2000 winst gemaakt en het aantal winstmakende ondernemingen is beduidend groter dan in 1999. De winstverwachting voor 2002 is (of was) nog gunstiger. Verder blijkt dat het aantal stoppers onder starters niet hoger is dan voor alle starters. Ook geldt dat een grote meerderheid van de zelfstandigen tevreden is over het inkomen. Zzp'ers hebben een vrij hoog netto-huishoudinkomen in vergelijking met de totale Nederlandse bevolking. Daarbij geldt dat zzp'ers een aanzienlijk deel van het huishoudinkomen inbrengen.
- Over het algemeen hebben zzp'ers niet de intentie om personeel aan te nemen.
- Een kleine groep zzp'ers is lid van een organisatie die de belangen van zelfstandigen behartigt. Ten opzichte van alle starters zijn zzp'ers significant minder vaak bij een ondernemers-, branche- of beroepsorganisatie aangesloten.

6 Sociale zekerheid, verzekeringen en pensioenen

6.1 Inleiding

De geldende regels voor zzp'ers wijken op het gebied van sociale zekerheid en pensioenen op sommige punten af van de regels die gelden voor werknemers en voor ondernemers met werknemers in dienst. Dit kan ongewenste neveneffecten hebben, zoals het opwerpen van extra belemmeringen voor werknemers om als ondernemer aan de slag te gaan. Zzp'ers worden niet zoals werknemers door allerlei regelingen beschermd en kunnen hierdoor geconfronteerd worden met verschillende inkomensrisico's als gevolg van ziekte en arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ouderdom.

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de wijze waarop zzp'ers omgaan met inkomensrisico's op het gebied van ziekte en arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ouderdom. Vervolgens komt aan bod in hoeverre zzp'ers behoefte hebben aan extra bescherming op deze gebieden door de overheid. Tot slot zal aandacht besteed worden aan de mogelijke gevolgen van de groei van het aantal zzp'ers voor het draagvlak van de sociale zekerheid.

6.2 Ziekte en arbeidsongeschiktheid

6.2.1 *Beschrijving sociale zekerheidswetgeving en zakelijke markt*

In de socialezekerheidswetgeving wordt onderscheid gemaakt tussen ziekte en langerdurende arbeidsongeschiktheid. De term ziekte wordt gebruikt voor het eerste jaar van arbeidsongeschiktheid en de term langerdurende arbeidsongeschiktheid voor de periode na het eerste jaar.

Wanneer een werknemer in vaste dienst ziek wordt, krijgt hij zijn loon gedurende het eerste jaar dat hij ziek is doorbetaald. Voor een zzp'er bestaat een dergelijke voorziening niet. De zelfstandigen kunnen zich voor de eerste 52 weken ziekte vrijwillig verzekeren bij UWV. Ook hebben zij de mogelijkheid zich particulier bij te verzekeren tegen ziekte.

Een zelfstandige is verplicht verzekerd voor de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) tegen de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid. De WAZ bestaat sinds 1998. Een ondernemer heeft op basis van deze wet recht op een uitkering bij arbeidsongeschiktheid als deze gedurende 52 weken voor ten minste 25% arbeidsongeschikt is. Er is een wachttijd van één jaar voordat een zelfstandige een beroep kan doen op de WAZ.

De uitkering hangt af van de mate van arbeidsongeschiktheid en is een percentage van de winst of het inkomen uit arbeid voor het intreden van de arbeidsongeschiktheid. De uitkering is ten hoogste 70% van het minimumloon. Voor verzekerden die ook werken in loondienst gelden speciale regels voor de hoogte van de premie en van de uitkering.

Veel ondernemers verzekeren zich bij, omdat de uitkeringen bij arbeidsongeschiktheid onder de WAZ laag zijn. Ondernemers kunnen zich verzekeren bij UWV of gebruikmaken van een (aanvullende) particuliere verzekering tegen arbeidsongeschiktheid onder de door de verzekeraar gestelde voorwaarden. De premies en voorwaarden van de particuliere verzekering verschillen niet voor ondernemers met personeel en zzp'ers.

In het nu volgende zal aan de hand van de literatuur besproken worden in hoeverre zzp'ers zich wel/niet aanvullend verzekeren voor het inkomensrisico door ziekte en arbeidsongeschiktheid. Hierbij komt tevens aan de orde welke motieven zzp'ers hebben voor het al dan niet afsluiten van een aanvullende verzekering. Er wordt ook aandacht besteed aan de wijze waarop zzp'ers zich aanvullend verzekerd hebben.

6.2.2 *Onderzoeksresultaten*

Aantal wel/niet aanvullend verzekerd

In verschillende onderzoeken is aan de zelfstandigen gevraagd of zij zich aanvullend verzekerd hebben tegen ziekte of arbeidsongeschiktheid.

Uit onderzoek door RZO¹ blijkt dat het aantal zzp'ers onder starters dat zich niet verzekerd heeft erg hoog is: slechts 34% is particulier verzekerd tegen inkomstenderving door ziekte en/of langerdurende arbeidsongeschiktheid.

TNO Arbeid² vindt een hoger percentage: ongeveer de helft (52%) van de ondernemers geeft aan dat men zich aanvullend heeft verzekerd. In de tweede meting³ is het aantal zelfstandigen dat zich aanvullend verzekerd heeft, teruggelopen. Het percentage is in deze periode gedaald van 52% naar 46%. Research voor Beleid⁴ komt tot een lager aantal zzp'ers dat aanvullend verzekerd is voor ziekte (bijna een derde) en arbeidsongeschiktheid (ruim een derde).

Het kunnen terugvallen op het inkomen van de partner zou een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het niet verzekeren in geval van ziekte door zzp'ers. Het blijkt echter dat ruim 60% van de hoofdkostwinners (degenen die meer dan 80% van het huishoudinkomen inbrengen) niet verzekerd is voor loonderving door ziekte en arbeidsongeschiktheid.⁵

Een andere mogelijke verklaring voor het niet aanvullend verzekerd zijn is dat de zzp'er naast zijn zelfstandig ondernemerschap in loondienst is en dus terug kan vallen op loonbetaling van zijn werkgever of op een WAO-uitkering.

¹ P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf.* TNO Arbeid.

³ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf.* TNO Arbeid.

⁴ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren.* Research voor Beleid.

⁵ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren.* Research voor Beleid.

Uit onderzoek door RZO¹ blijkt dat, hoewel het aantal zzp'ers onder starters dat zich niet verzekert op het eerste gezicht wel hoog lijkt (slechts 34 procent heeft een particuliere aanvullende verzekering afgesloten), een grote groep zzp'ers (48%) andere (betaalde) werkzaamheden heeft. Wanneer dit een baan in loondienst betreft, is sprake van een verplichte verzekering.

Onderzoek van TNO Arbeid² wijst daarentegen uit dat ongeveer de helft van de zelfstandigen niet particulier verzekerd is tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid, maar dat het deel hiervan dat verzekerd is via een baan in loondienst, slechts klein is (6 procent).

In onderzoek van Research voor Beleid wordt ingegaan op het aantal zelfstandigen dat niet in loondienst is en een verzekering heeft getroffen. Het blijkt dat iets minder dan tweederde van degenen die niet in loondienst zijn (72% van het totaal aantal onderzochten is niet in loondienst), niet verzekerd is voor het geval zij door ziekte of arbeidsongeschiktheid geen inkomsten meer hebben. Dit betekent dat de betreffende huishoudens zwaar in inkomsten terug zullen vallen op het moment dat de zelfstandige wegvalt door ziekte of arbeidsongeschiktheid.

Vorm

Uit onderzoek van TNO Arbeid³ blijkt dat de overgrote meerderheid (87%) van de zelfstandigen zich verzekert bij een particuliere verzekeringsmaatschappij en veel minder bij een uitvoeringsinstelling (uvi, nu UWV), te weten 10%. Dit is opmerkelijk, omdat het merendeel van de zelfstandigen, voordat zij een eigen bedrijf begonnen, in loondienst werkten, zodat zij zich vrijwillig hadden kunnen verzekeren bij de uvi. De verzekering bij UWV moet echter binnen korte tijd na ontslag afgesloten worden. Veel zelfstandigen zijn in de eerste maanden van de bedrijfsstart niet met dergelijke zaken bezig.

Onderzoek van Research voor Beleid⁴ wijst eveneens uit dat in de meeste gevallen (85%) de verzekering voor ziekte bij een particuliere verzekeraar is afgesloten. Het afsluiten van een vrijwillige ziekteverzekering komt in alle onderzochte sectoren nauwelijks voor. Een klein deel (9%) van de zzp'ers (degenen die naast het ondernemerschap in loondienst zijn) zien loondoorbetaling van hun werkgever als de oplossing voor loonderving door ziekte.

Verder blijkt dat er nauwelijks verschil is in de wijze waarop zzp'ers zich aanvullend verzekeren voor arbeidsongeschiktheid in de verschillende sectoren. Dit gebeurt in acht op de tien gevallen via een aanvullende verzekering.

¹ P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf.* TNO Arbeid.

³ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf.* TNO Arbeid.

⁴ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren.* Research voor Beleid.

Overeenkomsten met andere kenmerken

In de verschillende onderzoeken worden een aantal verbanden onderkend tussen bepaalde kenmerken en het wel of niet treffen van een aanvullende verzekering. Zo blijkt uit onderzoek van TNO Arbeid¹ dat er een verband is tussen de hoogte van de omzet en het zich verzekeren tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid. Naarmate de omzet stijgt, neemt de kans dat zelfstandigen zich verzekeren sterk toe.

In onderzoek van Research voor Beleid² wordt een verband gevonden tussen het geslacht van de zzp'er en het zich verzekeren tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid. De groep niet-verzekerden voor inkomensverlies door ziekte en arbeidsongeschiktheid bestaat voor een groter deel uit vrouwen dan mannen; ruim viervijfde van de vrouwen is niet aanvullend verzekerd tegenover ongeveer drievijfde van de mannen. Dit geldt ook wanneer wordt gecorrigeerd voor werken in deeltijd en kostwinnerschap.

In ditzelfde onderzoek wordt een verband gelegd met de leeftijd van de zzp'er. Oudere zzp'ers (ouder dan 45 jaar) geven vaker aan niet verzekerd te zijn dan zzp'ers die nog geen 45 jaar zijn. Bijna driekwart van de zzp'ers boven de 45 jaar heeft geen particuliere loondervingsverzekering in geval van ziekte en arbeidsongeschiktheid. Dit kan te maken hebben met het feit dat de premies hoger worden naarmate men ouder is. Ook kunnen bestaande inkomensgaranties (zoals al opgebouwde pensioenrechten) een rol spelen.

Branches

In de verschillende onderzoeken wordt aandacht besteed aan het verband tussen de branche en het zich aanvullend verzekeren tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid.

Onderzoek van TNO Arbeid³ wijst uit dat zelfstandigen in de bouw zich verhoudingsgewijs vaker aanvullend verzekeren. Zelfstandigen in de industrie, de horeca, de zakelijke dienstverlening en de vrije medische beroepen verzekeren zich juist relatief niet aanvullend.

De tweede meting⁴ levert andere resultaten op. In 2001 zijn niet alleen zelfstandigen in de bouw relatief vaak aanvullend verzekerd, maar ook meer dan de helft van de ondernemers in de groothandel, het transport en de vrije medische beroepen. Geconcludeerd wordt dat zzp'ers zich meer aanvullend verzekeren in zogenaamde fysiek riskante sectoren.

Onderzoek van Research voor Beleid⁵ wijst overeenkomstig het onderzoek van TNO Arbeid uit dat zzp'ers in de bouw relatief vaker zijn verzekerd in geval van ziekte en ar-

¹ Evers, G.E. (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

³ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

⁴ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

⁵ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

beidsongeschiktheid (ruim de helft) dan zzp'ers in andere sectoren. Voor de overige sectoren in dit onderzoek geldt dat een meerderheid van de zzp'ers niet is verzekerd tegen inkomensverlies door ziekte en arbeidsongeschiktheid. In de zorg bedraagt dit aantal bijna driekwart, in de industrie circa 70% en in de zakelijke dienstverlening ongeveer tweederde.

Dat het aantal zzp'ers dat aanvullend verzekerd is hoog is in de bouw wordt bevestigd door de resultaten uit onderzoek van EIB.¹ Hieruit blijkt dat 70% van de zzp'ers is verzekerd tegen ziekte en driekwart tegen arbeidsongeschiktheid.

Motieven

In onderzoek van Research voor Beleid² is gevraagd naar de motieven van zzp'ers voor het afsluiten van een private verzekering om het inkomensrisico door ziekte en arbeidsongeschiktheid af te dekken. De meest genoemde reden om een verzekering af te sluiten is dat de zelfstandige hoofdkostwinner is. Een verzekering is dan noodzakelijk om te zorgen voor voldoende inkomsten. Dit blijkt in de bouw vaker het motief te zijn dan in andere sectoren. Een tweede, veel genoemde reden is dat 'iedereen risico loopt'. Met name in de industrie wordt relatief vaak aangegeven dat het beroepsmatig risico dwingt tot een verzekering tegen ziekte. Ook de lage WAZ-uitkering zijn veel genoemde redenen om extra maatregelen te nemen (20% van de respondenten noemt deze reden).

In verschillende onderzoeken wordt aandacht besteed aan de redenen waarom zzp'ers zich niet bijverzekeren.

Zowel in het onderzoek van TNO Arbeid³ als in de tweede meting⁴ wordt als belangrijkste reden voor het niet aanvullend verzekerd zijn genoemd dat dit te duur is (in 1999 bedraagt het percentage dat deze reden noemt 46% en in 2001 55%). Andere motieven worden veel minder vaak genoemd, zoals bijvoorbeeld dat men voor het inkomen kan terugvallen op een partner (10%) of dat men verzekerd is via een baan in loondienst (6-7%).

Research voor Beleid⁵ vindt eveneens als meest genoemde antwoord bij de vraag naar de motivatie voor het niet verzekerd zijn tegen inkomensverlies door ziekte en arbeidsongeschiktheid dat een dergelijke verzekering te duur is. Ruim de helft van de respondenten noemt dit als motivatie. Respondenten in de bouw en de industrie zeggen dit vaker dan die in de andere sectoren. Andere motieven zoals het hebben van eigen reserve (18%) en het kunnen terugvallen op partner/familie (16%) worden veel minder vaak genoemd.

¹ G. Dolmans (2001), *De zelfstandige zonder personeel in de bouw in 2001*. EIB.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

³ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

⁴ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

⁵ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

In ditzelfde onderzoek worden een aantal verschillen tussen sectoren onderkend. Zo blijkt de mogelijkheid om terug te kunnen vallen op hun partner voor veel zzp'ers in de industrie en de zorg een manier om verzekerd te zijn van inkomen wanneer zij arbeidsongeschikt raken. Verder wordt gevonden dat met name zzp'ers in de zakelijke dienstverlening een reserve hebben waar zij op kunnen teren.

Premiehoogte

Het meest genoemde argument om niet te verzekeren is dus de premiehoogte. In onderzoek van EIM en TNO Arbeid¹ komt naar voren dat het premiebedrag dat de ondernemers die aanvullend verzekerd zijn maandelijks betalen gemiddeld € 203 bedraagt in 2001. Dit is aanzienlijk hoger (circa 16%) dan in 1999. De gemiddelde premie bedroeg toen € 176.

De prijs voor de aanvullende premie blijkt sterk te verschillen per sector. De hoogste premies worden in 2001 door de ondernemers in de medische vrije beroepen betaald, namelijk gemiddeld ruim € 315 per maand, gevolgd door de bouwnijverheid met een gemiddelde maandpremie van bijna € 250. Opvallend is dat in het onderzoek van EIM en TNO Arbeid blijkt dat juist in de vrije medische beroepen en de bouwnijverheid relatief veel ondernemers zich aanvullend verzekerd hebben. Mogelijk wordt een verklaring gevormd door de relatief hoge inkomens in deze sectoren, en de mogelijke inkomensachteruitgang die daarmee samenhangt.

6.3 Werkloosheid, faillissement e.d.

6.3.1 Beschrijving sociale zekerheidswetgeving en zakelijke markt

Iedere werknemer kan bij werkloosheid een beroep doen op de Werkloosheidswet, de WW, en heeft dan, onder bepaalde voorwaarden, recht op een WW-uitkering. De premie voor de WW wordt betaald door zowel de werknemer als de werkgever. Een zzp'er draagt geen premies af en is niet verzekerd in geval van werkloosheid. Werkloosheid komt voor zzp'ers neer op een periode zonder opdrachten, of in de meest extreme vorm op faillissement van de ondernemer en/of opheffing van zijn onderneming.

Voor zelfstandigen in tijdelijke financiële problemen bestaat het Besluit Bijstandverlening zelfstandigen (Bbz). Om in aanmerking te komen voor het Bbz geldt als belangrijkste voorwaarde dat het bedrijf of zelfstandig beroep 'levensvatbaar' is, zodat de zzp'er na enige tijd zonder hulp van het Bbz verder kan met zijn bedrijfsvoering. Op grond van het Bbz wordt het inkomen maximaal een jaar aangevuld tot de bijstandsnorm (met de mogelijkheid tot verlenging met 24 maanden bij omstandigheden van externe aard).

Een en ander betekent dat de zzp'er er in een periode met onvoldoende werk in inkomen op achteruitgaat. Het is lastig om bij een particuliere verzekeraar een verzekering af te sluiten voor aanvulling van inkomen voor een periode met onvoldoende werk.²

¹ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

6.3.2 Onderzoeksresultaten

Werkloosheid als groot inkomensrisico?

De beoordeling van de werkvoorraad door zelfstandigen geeft een indicatie van de mate waarin zelfstandigen werkloosheid als een groot inkomensrisico zien.

In onderzoek van TNO Arbeid¹ geeft een groot deel van de zelfstandigen (80%) aan dat hun werkvoorraad zeer goed tot redelijk is. Slechts een klein deel van de zelfstandigen (12%) oordeelt dat hun werkvoorraad matig tot slecht is.

Ook in EIM en TNO Arbeid² beoordeelt meer dan tweederde de werkvoorraad als goed tot zeer goed. Enkele ondernemers (14%) geven aan dat het ondenkbaar is dat er een periode aanbreekt waarin geen werk is. In 1999 lag dit percentage overigens veel hoger, namelijk 23%.

Research voor Beleid³ geeft aan dat zzp'ers over het algemeen de kans gering achten dat zij de komende twee jaar ongewild langere tijd zonder werk komen te zitten. Deze opvatting wordt gedeeld door 90% van de respondenten. Dit resultaat geldt voor alle sectoren ongeveer in gelijke mate. Werkloosheid wordt dus niet als een groot inkomensrisico gezien.

Uit onderzoek van EIB⁴ is bekend dat bijna alle zzp'ers in de bouw aangeven in het algemeen gemakkelijk aan werk te kunnen komen. Het merendeel heeft dan ook een ruime hoeveelheid werk in voorraad. Voor meer dan 20 procent is deze werkvoorraad zelfs meer dan een half jaar.

Het is mogelijk dat een positieve houding ten opzichte van de werkvoorraad verklaard kan worden uit de mate waarin het huishouden van de zzp'er afhankelijk is van de inkomsten van het zzp-schap. Wanneer een tijd zonder werk immers beperkte financiële gevolgen heeft, wordt het risico wellicht lager ingeschat. Dit punt is nader onderzocht in onderzoek van Research voor Beleid.⁵ Voor ruim een vijfde van de zzp'ers die zijn onderzocht in dit onderzoek is het financieel geen probleem wanneer zij langere tijd niet voldoende werk binnenhalen, bijvoorbeeld omdat zij een partner met een inkomen hebben of omdat zij zelf deels in loondienst werken. Eveneens een vijfde van de ondervraagden geeft echter aan wel in financiële problemen te komen wanneer zij enige tijd niet voldoende werk zouden hebben.

Activiteiten ter overbrugging

Zelfstandigen die tijdelijk geen werk hebben, overbruggen een dergelijke periode door verschillende activiteiten te ondernemen.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel in hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

³ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

⁴ G. Dolmans (2001), *De zelfstandige zonder personeel in de bouw in 2001*. EIB.

⁵ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

Bijna een kwart van de zelfstandigen in het onderzoek van TNO Arbeid¹ geeft aan ander werk te zoeken of te gaan werken voor een uitzendbureau om in een dergelijke situatie te kunnen voorzien in het eigen inkomen. De tweede veel genoemde activiteit is dat tijd die niet wordt gewerkt wordt gebruikt voor acquisitie en marketing (14%). Ook wordt relatief vaak genoemd dat men gaat genieten van de vrije tijd die men heeft (9%). Bij dit antwoord bestaat een verband tussen het genieten van de vrije tijd en het oordeel van de werkvoorraad. Zelfstandigen die de werkvoorraad als zeer goed beoordelen gaan genieten van de vrije tijd als zij tijdelijk geen werk hebben.

In de tweede meting² zegt ongeveer een derde van de zelfstandigen die zich voor kunnen stellen te maken te krijgen met een periode zonder werk dat ze in dit geval ander (permanent) werk zouden zoeken. Opvallend is dat in het onderzoek van 1999 maar 4% van de ondernemers dit antwoord gaf. Hier staat tegenover dat in 1999 nog 27% van de ondernemers zei voor een uitzendbureau te gaan werken in een periode van weinig werk, terwijl in 2001 slechts 3% zegt dit te zullen doen.

Een andere, veel genoemde, oplossing is dat de zzp'er gaat genieten van vrije tijd en uitrusten, 17% (in 1999 11%). Nog eens 12% gaat niets doen en afwachten in zo'n periode (in 1999 7%). Het aantal ondernemers dat die tijd voor acquisitie en marketing zegt te gaan gebruiken is ten opzichte van 1999 gedaald van 18% naar 10%.

Financiële overbrugging

In de literatuur komt ook aan bod op welke wijze zzp'ers een periode zonder werk financieel overbruggen. Aangezien geen werk voor zelfstandigen betekent dat zij geen inkomsten hebben is het de vraag welke voorzieningen zij treffen om de periode financieel te overbruggen.

tabel 4 Hoe overbruggen zelfstandigen een periode zonder inkomen

<i>Hoe voorzien zelfstandigen in hun inkomen tijdens periode zonder werk?</i>	<i>Percentage respondenten dat 'ja' zegt (%)</i>	<i>N</i>
Beschikt over voldoende reserves	47	481
Kan terugvallen op partner	14	142
Neemt werkzaamheden aan (doet er niet toe wat)	7	73
Inkomen uit loondienst	5	50
Werken bij uitzendbureau	4	44
Inkomensondersteuning gemeente (BBZ)	4	41
Pas uitgavenpatroon aan	3	35
Lening aanvragen bij bank	2	15
Valt niet te overbruggen	1	6
Anders	5	53
Geen antwoord	13	130
Totaal	100	N=1024

Bron: TNO Arbeid.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel in hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

Uit onderzoek van TNO Arbeid¹ blijkt dat bijna de helft van de zelfstandigen beschikt over voldoende reserves, zodat men daarmee zelf kan voorzien in een inkomen. Duidelijk veel minder zelfstandigen noemen de andere mogelijkheden, zoals het kunnen terugvallen op een partner, andere werkzaamheden aannemen, inkomen uit loondienst hebben en werken via het uitzendbureau. Vier procent van de ondervraagden noemt dat zij een uitkering zullen aanvragen bij de gemeente op basis van het Bbz.

Onderzoek van EIM en TNO Arbeid² wijst uit dat een periode zonder werk financieel gezien meestal overbrugd wordt door reserves die de zzp'er heeft. Net als in 1999 geldt dit voor de helft van de ondernemers. Eveneens overeenkomend met 1999 zegt 17% terug te kunnen vallen op een partner. Een oplossing die ten opzichte van de eerste meting aan belang heeft gewonnen, is het terugvallen op ander inkomen (waaronder loondienst, pensioeninkomen etc.); dit ligt 8 procentpunt hoger en bedraagt 14%.

In onderzoek van Research voor Beleid³ wordt gevonden dat de meeste zzp'ers (38%) reserves achter de hand hebben om van te kunnen leven wanneer zij een periode met onvoldoende werk moeten overbruggen. In de meeste gevallen gaat het om zzp'ers die meer dan de helft van het huishoudinkomen inbrengen. Ook het terugvallen op partner of familie wordt veel genoemd (20%). Dit antwoord wordt voornamelijk gegeven door zzp'ers die geen kostwinner zijn. Het aanpassen van het uitgavenpatroon is ook een relatief vaak gehoorde oplossing voor de overbrugging van een periode met onvoldoende werk (20%). Wat opvalt is dat weinig wordt gedacht aan geheel ander werk zoeken (5%). Ook het gebruikmaken van inkomensondersteuning van de gemeente wordt zelden als optie genoemd (6%). Daarbij kan overigens wel de kanttekening geplaatst worden dat men over het algemeen niet goed op de hoogte is van wetgeving die niet (direct) relevant is.

Hoe lang mag de periode duren?

In onderzoek van TNO Arbeid⁴ is gevraagd hoe lang een periode zonder werk mag duren, voordat een zelfstandige besluit het bedrijf te stoppen. Een grote groep (41%) weet dit niet of wil geen antwoord geven op deze vraag. Ongeveer een vijfde van de zelfstandigen antwoordt dat zij een periode korter dan drie maanden nemen voordat zij besluiten te stoppen met het eigen bedrijf. Een zelfde aantal noemt een periode die ligt tussen de drie en zes maanden. Twaalf procent noemt een periode die ligt tussen tien en twaalf maanden. Er zijn maar weinig zelfstandigen (5%) die meer dan één jaar nemen om te bezien of men het eigen bedrijf voortzet of niet. De meeste zelfstandigen stoppen dus binnen één jaar indien ze geen werk hebben.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel in hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

³ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

⁴ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel in hun bedrijf*. TNO Arbeid.

In onderzoek van Research voor Beleid¹ is de zzp'ers ook gevraagd hoe lang zij de genoemde wijze van overbrugging vol kunnen of willen houden voordat zij besluiten hun onderneming te staken. Bijna één op de drie zzp'ers geeft aan binnen een half jaar te stoppen met het zzp-schap wanneer een periode met onvoldoende werk aanhoudt. Bijna een kwart van de ondervraagden doet dit na een jaar.

6.4 Pensioenen

6.4.1 Beschrijving socialezekerheidswetgeving en zakelijke markt

Pensioenvoorziening

Op 65-jarige leeftijd ontvangt elke inwoner van Nederland een uitkering uit de Algemene Ouderdomswet (AOW). Personen die in loondienst hebben gewerkt of dat op dat moment nog doen, hebben mogelijk een pensioen opgebouwd. Als aanvulling hierop is het mogelijk om extra maatregelen te treffen. Dit kan onder andere in de vorm van beleggingen, spaarregelingen of reserves.

Een werkgever is verplicht een voorziening te treffen omtrent het pensioen van zijn werknemers. Dit is niet van toepassing op zzp'ers. Zzp'ers kunnen geen gebruik maken van collectieve regelingen, zoals werknemers die onder de CAO vallen. Zzp'ers moeten, indien gewenst, zelf zorgen voor een pensioenvoorziening. Dit geldt uiteraard ook voor de ondernemer met personeel waar het zijn persoonlijke voorziening betreft.

FOR

Voor ondernemers geldt dat zij voor hun oudedagsvoorziening reserveringen binnen hun eigen onderneming kunnen maken met behulp van de Fiscale oudedagsreserve (FOR) en Lijfrenteaftrek. Voorwaarde voor deelname is dat de ondernemer zelfstandigenaftrek geniet.

Particuliere pensioenverzekeringen

Het is mogelijk om door middel van een privé-voorziening het pensioen te verbeteren. Dit kan zijn door sparen of beleggen, of door middel van een levensverzekering. In aanvulling op de FOR en de daaruit opgebouwde lijfrentes treffen veel zelfstandigen additionele pensioenvoorzieningen.

6.4.2 Onderzoeksresultaten

Aantal dat welgeen pensioenvoorziening treft

In onderzoek van TNO Arbeid² heeft bijna tweederde van de zelfstandigen voor een pensioenvoorziening gezorgd. In de tweede meting³ is het aantal ondernemers dat voorzieningen heeft getroffen ten opzichte van 1999 toegenomen.

¹ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

³ G.E. Evers, J. A. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

Ook in onderzoek van Research voor Beleid¹ wordt aandacht besteed aan de oudedagsvoorzieningen die zzp'ers treffen. Het blijkt dat gemiddeld genomen meer dan de helft van de zzp'ers een private aanvulling als oudedagsvoorziening heeft. Verder blijkt dat meer dan de helft van de ondervraagde zzp'ers een pensioen uit loondienst heeft opgebouwd; 42% uit vroegere loondienst en 13% in een huidige dienstbetrekking.

Overeenkomsten met andere kenmerken

In de verschillende onderzoeken worden een aantal verbanden gevonden tussen het treffen van een pensioenvoorziening en andere kenmerken. Zo lijkt er in het onderzoek van TNO Arbeid² een verband te zijn tussen de behaalde omzet en het treffen van een voorziening voor het pensioen. Naarmate de omzet hoger is, wordt er eerder een regeling getroffen.

Hetzelfde onderzoek geeft aan dat er een verband is tussen het startjaar van het eigen bedrijf en het treffen van een pensioenvoorziening. Zelfstandigen die tussen 1980 en 1990 zijn gestart hebben relatief vaker een regeling getroffen dan zelfstandigen die in andere jaren zijn gestart. Het blijkt dat zelfstandigen pas na verloop van tijd regelingen treffen (vermoedelijk als gebleken is dat het eigen bedrijf succesvol is).

Verder wordt in onderzoek van Research voor Beleid³ een zekere samenhang geconstateerd in de achtergrondkenmerken van zzp'ers en het al dan niet hebben van een private aanvulling als oudedagsvoorziening. Het blijkt dat kostwinners vaker een private aanvulling als oudedagsvoorziening treffen dan degenen die een klein deel in het huishoudinkomen inbrengen.

Branches

Ten aanzien van sectorale verschillen komt in onderzoek van EIM en TNO Arbeid⁴ het volgende beeld naar voren. De ondernemers in de bouwnijverheid, het transport, de groothandel en de zakelijke en financiële dienstverlening hebben relatief gezien vaker oudedagsvoorzieningen getroffen dan de ondernemers uit de overige sectoren. Verder blijkt dat er bedrijfstakgebonden voorzieningen zijn. Zo kunnen de medische vrije beroepen veel meer dan gemiddeld aanspraken maken op een pensioenfonds en blijkt dat in de industrie een kapitaalverzekering buitengewoon populair is in vergelijking met andere sectoren.

In onderzoek van Research voor Beleid⁵ bedraagt het percentage zzp'ers dat een private aanvulling heeft getroffen in de industrie 53%, in de zorg 55%, in de zakelijke dienstverlening 60% en in de bouw 67%. Vooral in de zorg en de bouw hebben zzp'ers een oudedagsvoorziening van hun voormalige werkgever. Door het grote aantal deeltijd-

¹ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

³ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

⁴ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

⁵ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

werkers in de zorg zijn daar op dit moment veel zzp'ers die nog pensioen uit loondienst opbouwen.

Uit onderzoek van EIB¹ blijkt dat 57% van de zzp'ers in de bouw een pensioenvoorziening heeft getroffen.

Motieven

Ruim een derde van de zelfstandigen uit het onderzoek van TNO Arbeid² heeft geantwoord geen pensioenvoorziening te hebben getroffen. Hiervoor worden verschillende redenen aangegeven. Bijna tweevijfde van de zelfstandigen geeft aan dat zij een pensioenvoorziening te duur vinden. Andere redenen, maar die worden veel minder vaak genoemd, zijn dat men het wel ziet tegen de tijd dat het zover is, dat men ermee bezig is, dat men voldoende achter de hand heeft (bijvoorbeeld in de vorm van onroerend goed en/of spaartegoeden), dat men het geregeld heeft via de partner of dat de AOW voldoende wordt gevonden. Een aantal geeft aan zo lang mogelijk te willen blijven werken.

In onderzoek van EIM en TNO Arbeid³ is de meest gehoorde reden van ondernemers om geen pensioenvoorziening te treffen net als in de eerste meting dat zij dit te duur vinden. Overigens is de groep die dit te duur vindt in de periode 1999-2001 teruggelopen van 37% naar 30%. Het meest in het oog springend is dat in vergelijking met 1999 vaker als argument om geen aanvullende pensioenvoorzieningen te treffen wordt genoemd dat tegen de tijd dat men stopt met werken voldoende vermogen aanwezig is in de vorm van het (bedrijfs)pand, het bedrijf zelf of spaartegoeden (1999: 10%; 2001: 21%). In de optiek van deze ondernemers is het treffen van (reguliere) pensioenvoorzieningen dus overbodig.

In hetzelfde onderzoek wordt gesteld dat de reden om geen pensioenvoorziening te treffen bedrijfstakgebonden blijkt. Zo geven ondernemers in de bouwnijverheid en zakelijke dienstverlening aan dat het treffen van een voorziening niet nodig is in verband met de waarde van het (bedrijfs)pand, spaargelden of het bedrijf. De ondernemers in de medische sfeer zeggen vaak dat het niet nodig is om oudedagsvoorzieningen te treffen, omdat ze terug kunnen vallen op de (goede) voorzieningen die hun partner heeft.

Ook in onderzoek van Research voor Beleid⁴ is gevraagd naar de redenen voor het niet afsluiten van een private aanvulling als oudedagsvoorziening. In dit onderzoek is de meest gehoorde reden eveneens dat het afsluiten van een aanvullend inkomen op de oude dag te duur is (39% van de respondenten geeft dit aan). Het argument dat deze inkomensverzekering nog niet geregeld is wordt meer dan in andere sectoren aangevoerd in de bouw. Als mogelijke verklaring wordt aangegeven dat zzp'ers relatief kort werkzaam zijn in de bouw en voor een groot deel jonger zijn dan 35 jaar en daardoor nog niet met hun pensioen bezig zijn.

¹ G. Dolmans (2001), *De zelfstandige zonder personeel in de bouw in 2001*. EIB.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

³ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

⁴ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

Vorm

In onderzoek van TNO Arbeid¹ wordt een overzicht gegeven van de wijze waarop zelfstandigen hun pensioenvoorziening hebben geregeld. Ruim tweevijfde van de zelfstandigen heeft zelf een pensioenvoorziening getroffen in de vorm van een koopsompolis, een lijfrente en/of heeft kapitaal belegd. Een vijfde van hen heeft een verzekering afgesloten. Een minderheid van de zelfstandigen heeft nog recht op een pensioen uit een huidige of vroegere baan in loondienst of heeft bezittingen zoals onroerend goed. Relatief veel vrouwelijke zelfstandigen antwoorden dat zij hun pensioen geregeld hebben via hun partner.

In de tweede meting² wordt duidelijk dat zich in die twee jaar tijd een opvallende verschuiving heeft voorgedaan in de wijze waarop pensioenmaatregelen getroffen zijn. Zo is beleggen aanzienlijk populairder geworden, evenals de lijfrentepolis en de deelname in een pensioenfonds. Aanzienlijk minder ondernemers sparen zelf via het maandelijks opzij leggen van een bedrag.

Uit onderzoek van Research voor Beleid³ blijkt een private aanvulling als oudedagsvoorziening in 85% van de gevallen te bestaan uit een verzekering, belegging of spaarrekening. Er worden op dit punt nauwelijks verschillen tussen de verschillende sectoren gevonden.

Verwachtingen in inkomensontwikkeling

In de literatuur wordt aandacht besteed aan de vraag hoe zelfstandigen aankijken tegen de inkomensontwikkeling nadat zij de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt.⁴

Meer dan de helft van de zelfstandigen verwacht dat het inkomen zal dalen indien men stopt met werken vanwege de pensioengerechtigde leeftijd. Verhoudingsgewijs wordt dit vaker verwacht door zelfstandigen in het transport en de vrije medische beroepen. Iets meer dan een kwart denkt dat het inkomen gelijk zal blijven en 6% verwacht dat dit zal toenemen. Opvallend is dat het vooral de zelfstandigen zijn in de agrarische sectoren die dit verwachten. Onder deze respondenten is relatief vaak geantwoord dat men het bedrijf verkoopt tegen de pensioengerechtigde leeftijd, zodat dit verklaart waarom men een hoger inkomen verwacht. De overige zelfstandigen (16%) geven aan niet te weten wat er zal gaan gebeuren.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid

² G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

³ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

⁴ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

6.5 Behoeftte aan extra bescherming

Met betrekking tot de vraag of zelfstandigen behoefte hebben aan extra bescherming door de overheid spreken onderzoeken elkaar tegen. In 'Waarheden en Mythes'¹ wordt aangegeven dat de algemene opvatting is dat de zzp'er, zoals elke ondernemer, zijn verantwoordelijkheid moet dragen waar het gaat om ziektekosten- en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen en dat dit geen zaak is van de overheid. De zzp'er zou op dit gebied dus geen behoefte hebben aan bescherming van de overheid.

Uit onderzoek van TNO Arbeid² blijkt dat er juist wel behoefte is aan extra bescherming. Ruim tweederde van de zelfstandigen in dit onderzoek is van mening dat de overheid meer voorzieningen zou moeten treffen om de sociale zekerheid van zelfstandigen te waarborgen.

Of een zzp'er behoefte heeft aan extra bescherming kan gekoppeld worden aan het type zzp'er. Zo is het bijvoorbeeld kenmerkend voor de groep 'bewust zelfstandigen' dat de behoefte aan bescherming door de overheid zeer laag is. Ook 'goudzoekers' hebben waarschijnlijk weinig behoefte aan extra bescherming. 'Gedwongen zelfstandigen' hebben mogelijk wel behoefte aan meer bescherming door de overheid. Verder geldt dat het ontbreken van inkomenszekerheid en sociale zekerheid voor hybride starters waarschijnlijk een grotere drempel zal vormen bij het maken van een overstap naar het zelfstandig ondernemerschap dan voor directe starters.

6.6 Draagvlak sociale zekerheid

Versmalling draagvlak werknemersverzekeringen

De groei van het aantal zzp'ers ten opzichte van het aantal werkenden kan gevolgen hebben voor het draagvlak en het gebruik van het stelsel van sociale zekerheid.

Het draagvlak voor werknemersverzekeringen bestaat uit het aantal mensen dat premie betaalt voor deze voorziening. Het draagvlak voor de werknemersverzekeringen neemt af, wanneer het relatieve aandeel zzp'ers in de beroepsbevolking toeneemt. Het aantal premiebetalers voor de werknemersverzekeringen neemt dan immers af.

Het gevolg kan ook zijn dat wanneer een bedrijf niet levensvatbaar blijkt te zijn, de zelfstandige terug zal vallen op de bijstand.³ Werknemers vallen vaak in eerste instantie terug op de werknemersverzekeringen (WW), waarvoor werknemers en werkgevers premies afdragen. Pas later doen zij een beroep op de algemene middelen.

¹ P.J.M. Vroonhof, M.J. Overweel en J.A. de Muijnck (2001), *Zelfstandigen Zonder Personeel: Waarheden en Mythes*. EIM.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

³ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel*.

In een nota van MKB-Nederland¹ wordt verondersteld dat op langere termijn het gebrek aan verzekeringen tegen arbeidsongeschiktheid en inkomensverlies door ouderdom het merendeel van de zzp'ers zal opbreken, en dat zij in verhoogde mate ten laste zullen komen van de collectieve voorzieningen. Indien dit gebeurt, zouden zzp'ers het collectieve stelsel in hoge mate belasten.

Eerder in dit hoofdstuk bleek dat slechts een klein aantal zelfstandigen overweegt om in een dergelijke situatie een beroep te doen op een bijstandsuitkering. Zelfstandigen vragen dus naar eigen zeggen niet massaal een uitkering aan als zij geconfronteerd worden met perioden zonder inkomsten. Er is niet gevraagd na hoeveel tijd ze wel een uitkering aan zouden vragen.

In onderzoek van Research voor Beleid² wordt geconcludeerd dat het draagvlak voor de werknemersverzekeringen niet afneemt als gevolg van de ontwikkeling in het aantal zzp'ers, daar het aandeel zzp'ers ten opzichte van de totale beroepsbevolking constant lijkt te blijven. In hoofdstuk 3 is uitgebreid beschreven dat dit laatste sterk samenhangt met de gehanteerde definitie.

Risicoselectie

Er kan ook sprake zijn van versmalling van het draagvlak voor werknemersverzekeringen door risicoselectie. Er is sprake van risicoselectie wanneer specifieke groepen werknemers (met name jongeren) zich vestigen als zelfstandige, en de oudere en zwakkere werknemers in de verplichte verzekering bij de werkgever achterblijven.

In de literatuur komt het idee naar voren dat het vooral jonge, gezonde werknemers met voldoende scholing, ervaring en goede arbeidsmarktperspectieven zijn die zzp'er worden.³ Deze werknemers zouden kunnen overstappen naar deze vorm van ondernemerschap, omdat zij het risico van het niet-verzekerd zijn voor ziekte of arbeidsongeschiktheid zelf kunnen dragen of zich particulier bij kunnen verzekeren. Hierdoor zou in branches een tweedeling ontstaan tussen enerzijds jonge, gezonde mensen die zzp'er worden en anderzijds oudere of minder gezonde personen die werknemer blijven. Op deze wijze zouden zzp'ers op regelgeving concurreren met ondernemers met personeel. Dit kan een hogere premiedruk tot gevolg hebben voor met name de WAO en de WW.⁴ Hierdoor zouden de premies werknemersverzekeringen niet alleen door minder personen gedragen worden, maar ook het aantal aanspraken verhoudingsgewijs stijgen omdat minder gezonde, oudere werknemers overblijven.

In hoofdstuk 5 werd duidelijk dat de gemiddelde leeftijd van zzp'ers hoog genoemd kan worden. Op basis van deze uitkomst kan vastgesteld worden dat het niet zo is dat alleen jonge, gezonde werknemers kiezen voor het zzp-schap. In die zin lijkt er geen sprake te zijn van risicoselectie in het kader van de sociale zekerheid. Natuurlijk zijn daarbij ook andere aspecten dan leeftijd van belang, dus harde conclusies kunnen op basis van de gegevens niet getrokken worden.

¹ J.G.S. Warmerdam (1999), *De zelfstandige zonder personeel*. MKB-Nederland.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

³ J.G.S. Warmerdam (1999), *De zelfstandige zonder personeel*. MKB-Nederland.

⁴ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel*.

In onderzoek van TNO Arbeid¹ is aan de zzp'ers gevraagd hoe vaak zij ziek zijn en wat de reden hiervoor is. Hieruit volgt dat iets meer dan een vijfde van de zzp'ers in de 12 maanden voordat zij werden ondervraagd soms niet hebben kunnen werken door ziekte. Het merendeel van hen (70%) geeft aan dat dit zich één keer heeft voorgedaan, 15% zegt dat dit twee keer is voorgekomen en 6% antwoordt dat dit drie keer is gebeurd. Bij de overigen was dat meer dan drie keer. Iets meer dan de helft van de zzp'ers in dit onderzoek geeft aan dat zij maximaal tien dagen per jaar ziek zijn. Ter vergelijking: het ziekteverzuim onder werknemers is gemiddeld ongeveer 5,5 procent.

De belangrijkste reden dat zelfstandigen enige tijd niet hebben kunnen werken is een griepje (of vergelijkbaar virus); dit wordt door 45% van de respondenten genoemd. Een ernstige ziekte wordt door bijna een vijfde van de respondenten genoemd. In totaal 8% wijt de ziekte aan privé-omstandigheden en 6% geeft aan dat de ziekte samenhangt met de aard van de werkzaamheden. De arbeidsomstandigheden zijn volgens henzelf nauwelijks een reden voor ziekte.

6.7 Samenvatting en discussie

Het blijkt dat een groot deel van de zzp'ers niet aanvullend verzekerd is tegen ziekte of arbeidsongeschiktheid en dit aantal is in 2001 gestegen ten opzichte van 1999. Ook blijkt dat het aantal zzp'ers onder starters dat zich niet verzekerd heeft hoog is. De meest genoemde reden voor het niet treffen van een aanvullende voorziening is dat dit te duur zou zijn. Er worden een aantal verschillen tussen sectoren gevonden. Zelfstandigen in de industrie en de zorg kunnen vaak terugvallen op het inkomen van een partner. In de zakelijke dienstverlening beschikken zelfstandigen vaak over reserves waar zij op terug kunnen vallen.

Er is een verband tussen de hoogte van de omzet en het zich verzekeren tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid. Naarmate de omzet stijgt, neemt de kans dat zelfstandigen zich verzekeren toe. Er is ook een verband met leeftijd. Oudere zzp'ers (ouder dan 45 jaar) geven vaker aan niet verzekerd te zijn dan zzp'ers die nog geen 45 jaar zijn.

Zelfstandigen in de bouw zijn verhoudingsgewijs vaker aanvullend verzekerd. Zelfstandigen in de industrie, de horeca, de zakelijke dienstverlening en de vrije medische beroepen verzekeren zich juist relatief niet aanvullend.

Een zzp'er draagt geen premies af en is niet verzekerd in geval van werkloosheid. Werkloosheid komt voor zzp'ers neer op een periode zonder opdrachten of, in de meest extreme vorm op opheffing of faillissement van de onderneming.

Het lijkt erop dat zzp'ers werkloosheid niet als een groot inkomensrisico inschatten. De meerderheid van de zelfstandigen beoordeelt de werkvoorraad van goed tot zeer goed. Ook blijkt dat bijna de helft van de zelfstandigen beschikt over voldoende reserves, zodat men daarmee zelf kan voorzien in een inkomen. Het valt op dat het gebruikmaken van inkomensondersteuning door de gemeente zelden als optie wordt genoemd ter overbrugging van een periode waarin zelfstandigen geen inkomsten hebben.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

In verhouding tot het aantal ondernemers dat aanvullend verzekerd is tegen ziekte of arbeidsongeschiktheid heeft een relatief groter aantal zelfstandigen een pensioenvoorziening getroffen. Het aantal ondernemers dat pensioenvoorzieningen heeft getroffen is in 2001 ten opzichte van 1999 toegenomen. Als belangrijkste reden voor het niet treffen van een pensioenvoorziening wordt genoemd dat dit te duur is. De reden om geen pensioenvoorziening te treffen blijkt bedrijfstakgebonden. Zo geven ondernemers in de bouwnijverheid en zakelijke dienstverlening aan dat het treffen van een voorziening niet nodig is in verband met de waarde van het (bedrijfs)pand, spaargelden of het bedrijf. De ondernemers in de medische sfeer zeggen vaak dat het niet nodig is om oudedagsvoorzieningen te treffen, omdat ze terug kunnen vallen op de (goede) voorzieningen die hun partner heeft.

Het blijkt dat zelfstandigen pas na verloop van tijd regelingen treffen (vermoedelijk als gebleken is dat het eigen bedrijf succesvol is). Verder treffen kostwinners vaker een private aanvulling als oudedagsvoorziening dan degenen die een klein deel in het huishoudinkomen inbrengen.

Er bestaat een positief verband tussen de behaalde omzet en het treffen van een pensioenvoorziening. Naarmate de omzet hoger is, wordt er eerder een regeling getroffen. Een private aanvulling als oudedagsvoorziening bestaat in 85% van de gevallen uit een verzekering, belegging of spaarregeling. Er worden op dit punt nauwelijks verschillen tussen de verschillende sectoren gevonden.

Met betrekking tot de vraag of zelfstandigen behoefte hebben aan extra bescherming door de overheid spreken onderzoeken elkaar tegen. Of een zzp'er behoefte heeft aan extra bescherming kan gekoppeld worden aan het type zzp'er. Zo is het bijvoorbeeld kenmerkend voor de groep 'bewust zelfstandigen' dat behoefte aan bescherming door de overheid zeer laag is. Ook 'goudzoekers' hebben waarschijnlijk weinig behoefte aan extra bescherming. 'Gedwongen zelfstandigen' hebben mogelijk wel behoefte aan meer bescherming door de overheid. Verder geldt dat het ontbreken van inkomenszekerheid en sociale zekerheid voor hybride starters waarschijnlijk een grotere drempel zal vormen bij het maken van een overstap naar het zelfstandig ondernemerschap dan voor directe starters. Voor meer duidelijkheid op dit punt is vervolgonderzoek noodzakelijk.

De groei van het aantal zzp'ers ten opzichte van het aantal werkenden kan gevolgen hebben voor het draagvlak en het gebruik van het stelsel van sociale zekerheid. Of het draagvlak voor de werknemersverzekeringen afneemt, hangt met name af van de ontwikkeling van het aantal zzp'ers ten opzichte van de totale beroepsbevolking.

Slechts een klein aantal zelfstandigen overweegt om in een situatie zonder werk/inkomsten een beroep te doen op een bijstandsuitkering, waardoor zij niet massaal ten laste zullen komen van het collectieve stelsel.

Er kan ook sprake zijn van versmalling van het draagvlak voor werknemersverzekeringen door risicoselectie, wanneer het vooral jonge en gezonde mensen zijn die zzp'er worden. De gemiddelde leeftijd van zzp'ers kan echter hoog genoemd worden. Daaruit blijkt dat het niet zo is dat alleen jonge, gezonde werknemers kiezen voor het zzp-schap. In die zin lijkt er geen sprake te zijn van risicoselectie in het kader van de sociale zekerheid. Natuurlijk zijn daarbij ook andere aspecten dan leeftijd van belang, dus harde conclusies kunnen op basis van de gegevens niet getrokken worden.

7 Concurrentie op regelgeving en tarieven

7.1 Inleiding

In de literatuur worden een aantal voordelen genoemd van het zzp-schap ten opzichte van het werknemerschap.¹ Een zzp'er heeft bijvoorbeeld de mogelijkheid zich tegen andere tarieven op de arbeidsmarkt aan te bieden dan de werknemer, en zou daarbij hogere netto-inkomsten kunnen overhouden omdat geen premies en heffingen hoeven te worden ingehouden. Ook kan de zzp'er profiteren van fiscale faciliteiten zoals de zelfstandigenaftrek, de startersaftrek, de investeringsaftrek, de meewerkaftrek, de Fiscale Oudedagsreserve (FOR) en andere regelingen gericht op zelfstandigen.

Ook kunnen een aantal belangen onderkend worden die werkgevers hebben bij het vormgeven van de arbeidsverhouding als een zzp-relatie. Allereerst kan een werkgever daarmee bepaalde financiële voordelen behalen. De opdrachtgever wordt bijvoorbeeld niet geconfronteerd met een loondoorbetalingsplicht bij ziekte, verlof en onvoldoende werk door economische teruggang. Een ander financieel voordeel is dat geen premies op grond van de WAO, WW en ZW behoeven te worden afgedragen. De opdrachtgever loopt geen financiële risico's bij ziekte en arbeidsongeschiktheid en is niet verplicht maatregelen te treffen op het gebied van preventie en reïntegratie. Verder geldt dat de opdrachtgever in mindere mate dan de werkgever verantwoordelijk is voor de arbeidsomstandigheden van de zzp'er en hiervoor dus minder kosten zal hebben. Daarnaast kan flexibeler gewerkt worden, omdat de zzp-relatie niet gehinderd wordt door beperkingen die de Arbeidstijdenwet oplegt. Er hoeven ook geen premies afgedragen te worden op grond van pensioenregelingen.

Er wordt verondersteld dat de onderscheiden voordelen tot gevolg hebben dat zzp'ers op twee bijzondere manieren zouden kunnen concurreren met ondernemers met personeel en/of met werknemers², te weten:

- 1 Door het verschil in geldende regelgeving.
- 2 Door hun lage tarieven en hierdoor lage kosten voor de opdrachtgever.

Om inzicht te krijgen in de mate waarin zzp'ers op deze punten zouden kunnen concurreren, wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan geldende regelgeving op het gebied van arbeidsomstandigheden en aan de tarieven en concurrentiepositie van zzp'ers.

7.2 Arbo

7.2.1 Wetgeving

De redenering achter oneerlijke concurrentie op basis van regelgeving is dat zzp'ers minder aan regels gebonden zijn en hierdoor kunnen concurreren met ondernemers

¹ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel*.

² Onderscheid tussen beide categorieën is in dit verband moeilijk te maken. De enige uitzondering daarop: ondernemer geeft opdracht aan zzp'er die voor hem even duur is als zijn eigen werknemers.

met personeel door het niet of beperkt toepassen van arbeidsbeschermende maatregelen. Hierbij wordt met name gedoeld op de Arbeidsomstandighedenwet.

De functie van de Arbowet is het bieden van bescherming aan de werknemer bij het verrichten van arbeid. De Arbowet bevat dan ook voornamelijk verplichtingen voor werkgevers. De Arbowet is door de overheid inmiddels dusdanig aangepast dat in sectoren waar verschillen tussen ondernemers met personeel en zzp'ers tot grote kostenverschillen zouden kunnen leiden, zzp'ers zich ook aan deze wet moeten houden (het gaat om sectoren waar de aard van de arbeid veiligheids- of gezondheidsrisico's met zich meebrengt).¹ Voorbeelden zijn de bepalingen omtrent het (niet) gebruiken van asbest en het werken op bouwplaatsen (zoals de verplichting tot het dragen van een helm).²

7.2.2 *Naleving*

Het is waarschijnlijk dat zzp'ers minder gecontroleerd worden op de naleving van regelgeving op het gebied van arbeidsomstandigheden dan bedrijven met personeel in dienst. Dit zou aanleiding voor zzp'ers kunnen zijn om op dit punt te concurreren.

In onderzoek van Research voor Beleid³ is het punt van naleving van regelgeving voor arbeidsomstandigheden nader onder de loep genomen. Hieruit blijkt dat een meerderheid van de zzp'ers (circa 60%) van mening is dat zij de regelgeving wat betreft arbeidsomstandigheden normaal naleven. Een klein deel van de zzp'ers geeft aan de Arbowet (zeer) beperkt na te leven. In alle sectoren, behalve in de bouw, zegt ongeveer 15% van de respondenten niet te weten of ze de arbeidsomstandigheden bij hun werkzaamheden voldoende in acht nemen. Onbekendheid met de Arbowet blijkt ook uit de motieven van zzp'ers voor het niet (voldoende) naleven van de regels. De meest gehoorde reden is namelijk dat zzp'ers niet op de hoogte zijn van de regels op het gebied van arbeidsomstandigheden.

In het vervolg wordt aandacht besteed aan de arborisico's van zzp'ers en de (eventuele) maatregelen die zij hebben getroffen.

7.2.3 *Onderzoekresultaten*

Arborisico's

In onderzoek van EIM en TNO Arbeid⁴ is gevraagd hoe zelfstandigen aankijken tegen hun eigen arbeidsomstandigheden.

¹ P.C.A. Meijer (2001), *Concurrentie op wetgeving tussen werknemers en ondernemers met en zonder personeel: advies en vergelijkend onderzoek*. RZO en EIM.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

³ Idem.

⁴ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

tabel 5 Knelpunten in de arbeidsomstandigheden (in procenten)

<i>Knelpunten</i>	<i>Ja</i>
Regelmatig werkdruk	64
Zwaar lichamelijk werk	42
Gezondheidsrisico's	32
Emotioneel zwaar	26
Werk met chemische stoffen	9
Agressief gedrag	7
Eentonig/saai	6

Bron: NIPO, bewerking EIM, TNO-Arbeid, 2001.

Een groot aantal zelfstandig ondernemers (bijna tweederde) heeft aangegeven dat er regelmatig sprake is van werkdruk. Werkdruk komt daarmee overduidelijk op de eerste plaats van arborisico's van zelfstandigen.

Iets meer dan tweevijfde geeft aan dat het werk lichamelijk zwaar is, dat wil zeggen dat er vaak moet worden getild, geduwd en/of getrokken. Bijna een derde van de zelfstandigen heeft te maken met gezondheidsrisico's; zij krijgen tijdens hun werk te maken met lawaai, stof en andere belastende arbeidsomstandigheden. Iets meer dan een kwart geeft aan dat het werk emotioneel zwaar is, bijvoorbeeld doordat zij te maken krijgen met schokkende situaties, zoals het werken met ernstig zieke patiënten. Een minderheid van de zelfstandigen werkt met chemische stoffen, agressief gedrag van klanten of eentonig werk.

Hoewel verschillende knelpunten onderkend worden, geldt slechts voor een kleine minderheid (9%) van de zelfstandigen dat de werkbelasting hen zorgen baart.

In hetzelfde onderzoek is nagegaan of de arbeidsomstandigheden van zelfstandigen per branche verschillen. Het blijkt dat werkdruk in alle branches in ongeveer gelijke mate voorkomt. Alle zelfstandigen zien zich genoodzaakt om hun producten en diensten op tijd af te leveren willen zij hun klanten behouden, en zij zullen ook in de regel moeten zorgen voor voldoende werk in verband met hun continuïteit.

Werk dat lichamelijk zwaar is, komt duidelijk vaker voor in de bouw, in de horeca en in de agrarische sector. Gezondheidsrisico's worden vaker gemeld door zelfstandigen in de industrie, de bouw en de agrarische sector. Bij de overige arbeidsomstandigheden (werkdruk, werken met chemische stoffen, agressief gedrag en eentonig werk) is geen verschil gevonden tussen de branches.

Verder blijkt dat zelfstandige ondernemers die meer dan 40 uren per week werken beïnvloedend vaker melden last te hebben van werkdruk, lichamelijk zwaar werk en van gezondheidsrisico's dan zelfstandigen die minder uren werken. Met andere woorden: de lengte van de werkweek heeft een grote invloed op het ervaren van belastende arbeidsomstandigheden.

Het treffen van maatregelen

Het punt of zelfstandigen zich iets aantrekken van de bepalingen uit de Arbowet is nader onderzocht in onderzoek van EIM en TNO Arbeid.¹ Hieruit komt naar voren dat iets meer dan tweevijfde van de zzp'ers maatregelen heeft genomen om zichzelf te beschermen tegen arborisico's, ofwel dat ruim meer dan de helft dat niet heeft gedaan.

Aangezien de arborisico's per branche sterk verschillen, is in hetzelfde onderzoek nagegaan of het nemen van maatregelen samenhangt met de branche en met de arborisico's. Hieromtrent komt het volgende beeld naar voren.

Het zijn vooral zelfstandigen in de industrie en de bouw die maatregelen nemen om zich te beschermen tegen slechte arbeidsomstandigheden. Het gaat om maatregelen op onder andere het gebied van geluidsoverlast, veiligheid en gezondheidsrisico's. In deze branches geven de zelfstandigen duidelijk aan vaker in aanraking te komen met bepaalde bezwarende arbeidsomstandigheden.

Daarnaast blijkt dat zzp'ers die te maken hebben met werkdruk, met zwaar werk, met gezondheidsrisico's en met chemische stoffen aanzienlijk vaker arbomaatregelen nemen dan zelfstandigen die hier niet mee te maken hebben.

Een ander resultaat uit dit onderzoek is dat jonge zelfstandigen in de leeftijdscategorie van 31 tot 40 jaar vaker maatregelen hebben getroffen dan oudere zzp'ers. Naarmate de zelfstandigen ouder worden, lijkt de bereidheid om arbomaatregelen te nemen dus te verminderen. In de leeftijdscategorie boven 50 jaar slinkt de animo snel.

Hetzelfde onderzoek wijst uit dat er een samenhang is tussen het zich aanvullend verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid en het nemen van arbomaatregelen. Zzp'ers die maatregelen nemen om hun arbeidsomstandigheden te verbeteren zijn duidelijk vaker aanvullend verzekerd dan zelfstandigen die geen maatregelen nemen. Deze samenhang is opmerkelijk. Het kan erop wijzen, dat verzekeraars een rol spelen in de voorlichting en/of bewustwording van zelfstandigen om maatregelen te nemen die hen beschermen tegen bezwarende arbeidsomstandigheden in de vorm van eisen opgenomen in de verzekeringspolis. Daarmee lijken verzekeraars een kanaal te kunnen zijn om de arbeidsomstandigheden bij zelfstandigen onder de aandacht te brengen.

Op basis van deze resultaten blijkt dat zelfstandigen pragmatisch omgaan met hun arbeidsomstandigheden. Zelfstandigen in sectoren waar veel arborisico's voorkomen, worden aangespoord om maatregelen te nemen als zij te maken krijgen met bezwarende omstandigheden. Er wordt gesteld dat dit voor de hand ligt, omdat zelfstandigen weten dat als hen iets overkomt, dit in de regel betekent dat er niet kan worden gewerkt. Niet kunnen werken betekent voor veel zelfstandigen ook geen inkomsten, in tegenstelling tot de situatie bij werknemers.

7.3 Tarieven en concurrentiepositie

Er wordt wel gesuggereerd dat een zzp'er zich voor een lager tarief aan kan bieden dan binnen zijn branche gebruikelijk is (vergeleken met het tarief dat een ondernemer met werknemers vraagt). Het idee is dat een zzp'er dit kan doen omdat hij minder kosten

¹ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

kwijt is aan premies, in tegenstelling tot een ondernemer met personeel die immers werknemerspremies af moet dragen. Dit punt is nader onderzocht in verschillende onderzoeken.

7.3.1 *Premies werknemersverzekeringen en concurrentie op tarieven*

Op het gebied van de kosten doen zich met name verschillen voor bij de inhouding van premies voor werknemersverzekeringen. Wanneer sprake is van een dienstbetrekking (meestal met arbeidscontract) is de werkgever verplicht het werknemersdeel van de premies in te houden op het loon van de werknemer. Daarnaast moet het deel dat de werkgever verschuldigd is, worden afgedragen.

In geval gebruikgemaakt wordt van de diensten van een zzp'er is de opdrachtgever niet premie- en inhoudingsplichtig met betrekking tot de werknemersverzekeringen. De risico's van bijvoorbeeld werkloosheid, ziekte of arbeidsongeschiktheid komen voor rekening van de zzp'er zelf.¹ Hierdoor zouden zzp'ers de mogelijkheid hebben een lager tarief te vragen en toch, mede dankzij fiscale aftrekposten, een even hoog besteedbaar inkomen over kunnen houden als werknemers.

7.3.2 *Onderzoeksresultaten*

In verschillende rapporten is onderzocht of het in de praktijk voorkomt dat zzp'ers een lager tarief vragen dan hetgeen gemiddeld in de betreffende branche wordt gehanteerd. In onderzoek van TNO Arbeid² geeft zestig procent van de zelfstandigen aan dat hun tarief gelijk is aan dit gemiddelde, 22 procent zegt een lager tarief te rekenen.

Verder vraagt bijna 7 procent een hoger tarief (de resterende 12 procent zegt niet te weten welk uurtarief gemiddeld binnen de branche wordt gerekend).

In de tweede meting³ geeft ruim de helft van de ondernemers aan een marktconform tarief te hanteren. Verder zegt een vijfde van hen een lager tarief in rekening te brengen, en vraagt een kleine minderheid (6%) een bovengemiddeld tarief.

In onderzoek van Research voor Beleid⁴ wordt gevonden dat de tarieven van ongeveer een derde van de zzp'ers lager liggen dan de tarieven van de concurrenten in de branche.

Op basis van deze uitkomsten kan geconstateerd worden dat het in de praktijk weinig voorkomt dat zzp'ers een lager tarief vragen.

¹ J.G.S. Warmerdam (1999), *De zelfstandige zonder personeel*. MKB-Nederland.

² G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

³ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

⁴ M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzeningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

De kosten van het particulier aanvullend bijverzekeren blijken van grote invloed te zijn op de mogelijkheid van een zzp'er om zich goedkoper aan te bieden dan werknemers, zo blijkt uit onderzoek van RZO en EIM.¹ Zonder deze aanvullende verzekeringen voor arbeidsongeschiktheid en de oudedagsvoorziening houdt de zzp'er een hoger besteedbaar inkomen over dan de werknemer bij een gelijk bruto-inkomen (loon of winst). Daar staat natuurlijk wel tegenover dat de prijs voor dit inkomensvoordeel hoog is, daar het inkomen van de ondernemer zeer sterk zal dalen bij arbeidsongeschiktheid of pensioenering. Wanneer de zzp'er zich echter wel voor deze twee zaken aanvullend verzekerd heeft, houdt de werknemer een hoger besteedbaar inkomen over dan de zzp'er. Voor de groep zzp'ers die zich niet aanvullend verzekert, is het dus in principe mogelijk om voor een lager tarief te werken. Op dit punt blijkt uit onderzoek van Research voor Beleid² dat er geen significant verband bestaat tussen het niet verzekerd zijn en de hoogte van het tarief van zzp'ers.

Ook op basis van andere gegevens kan een indicatie verkregen worden over de mate waarin concurrentie op tarieven plaatsvindt. Zo blijkt uit directe vragen over concurrentie dat dit niet een onderwerp is wat zeer prominent leeft onder zzp'ers.³ Het merendeel van de ondervraagden zegt niet of nauwelijks in concurrentie te zijn. Zzp'ers die wel in hoge mate concurreren, doen dat wel hoofdzakelijk met andere zelfstandigen in de branche, mét en zonder personeel. Deze concurrentie is volgens de onderzochte zzp'ers echter niet in de eerste plaats gebaseerd op prijs, maar op bijvoorbeeld snelheid of kwaliteit.

Ook kunnen de motieven om als zelfstandige te gaan werken een indicatie geven over de mate waarin zzp'ers bewust inzetten op lage tarieven als concurrentievoordelen. In hoofdstuk 4 bleek dat het vooral de kenmerken van het ondernemerschap zijn (naar eigen inzicht kunnen werken en eigen tijd indelen) die motiveren tot het zzp-schap. Financiële motieven spelen over het algemeen geen dominante rol.

7.4 Samenvatting en discussie

Een zzp'er heeft de mogelijkheid om zich tegen andere tarieven aan te bieden op de arbeidsmarkt, omdat geen premies en heffingen ingehouden hoeven te worden. Ook kan de zzp'er profiteren van fiscale faciliteiten en andere regelingen gericht op zelfstandigen.

Werkdruk staat op de eerste plaats van arborisico's waar zelfstandigen mee te maken krijgen. Dit komt in alle branches in ongeveer gelijke mate voor. Werk dat lichamelijk zwaar is, komt duidelijk vaker voor in de bouw, in de horeca en in de agrarische sector. Gezondheidsrisico's worden vaker gemeld door zelfstandigen in de industrie, de bouw en de agrarische sector. Bij de overige arbeidsomstandigheden (werkdruk, werken met chemische stoffen, agressief gedrag en eentonig werk) is geen verschil gevonden tussen de branches.

¹ P.C.A. Meijer (2001), *Concurrentie op wetgeving tussen werknemers en ondernemers met en zonder personeel: advies en vergelijkend onderzoek*. RZO en EIM.

² M. Vossen en J. Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid.

³ Idem.

De lengte van de werkweek heeft een grote invloed op het ervaren van belastende arbeidsomstandigheden. Zelfstandig ondernemers die meer dan 40 uren per week werken maken beduidend vaker melding last te hebben van werkdruk, van lichamelijk zwaar werk en van gezondheidsrisico's dan zelfstandigen die minder uren werken.

Daarnaast blijkt dat zzp'ers die te maken hebben met werkdruk, met zwaar werk, met gezondheidsrisico's en met chemische stoffen aanzienlijk vaker arbomaatregelen nemen dan zelfstandigen die hier niet mee te maken hebben.

Er is een samenhang tussen het zich aanvullend verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid en het nemen van arbomaatregelen. Zzp'ers die maatregelen nemen om hun arbeidsomstandigheden te verbeteren zijn duidelijk vaker aanvullend verzekerd dan zelfstandigen die geen maatregelen nemen.

Het lijkt er niet op dat zzp'ers bewust inzetten op het niet naleven van regelgeving als concurrentievoordeel. Wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar de motieven van zelfstandigen, blijkt dat het vooral de kenmerken van het ondernemerschap zijn die motiveren tot het zzp-schap.

Het is waarschijnlijk zo dat door de arbeidsinspectie meer gecontroleerd wordt op grotere bouwplaatsen, en dus minder bij zzp'ers. Voor zover er sprake is van oneerlijke concurrentie op het terrein van de arbowetgeving lijkt dit meer gerelateerd te zijn aan de naleving dan aan de wetgeving zelf.

Wanneer gekeken wordt naar de kostenverschillen tussen werknemers en zzp'ers, spelen de verzekeringspremies voor aanvullende verzekeringen tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid een grote rol. Als een zzp'er geen aanvullende verzekering afsluit kan hij zich, uitgaande van hetzelfde netto-inkomen, goedkoper aanbieden dan een werknemer. Sluit hij wel aanvullende verzekeringen af, dan wordt hij duurder dan de werknemer. Men kan zich afvragen of beide situaties wenselijk zijn.

Op basis van de resultaten lijkt het niet waarschijnlijk dat er sprake is van concurrentie op tarieven. Zo blijkt dat weinig zzp'ers een lager tarief vragen, dat er geen verband bestaat tussen het niet verzekerd zijn en de hoogte van het tarief, dat concurrentie geen prominente rol speelt voor zzp'ers (althans op prijs, wel veeleer op snelheid, kwaliteit en flexibiliteit) en dat niet-financiële motieven overheersen bij de keuze voor het zzp-schap. Dat het in principe mogelijk is voor zzp'ers die niet aanvullend verzekerd zijn tegen inkomensrisico's om te concurreren op tarieven, wil dus niet zeggen dat dit ook gebeurt.

Al met al lijkt het waarschijnlijk dat als er al concurrentievoordelen bestaan ten opzichte van andere MKB-ondernemers en/of hun werknemers, het niet zo is op dat dit het gevolg is van bewust en calculerend gedrag.

8 Zzp-schap als reïntegratiemiddel?

8.1 Inleiding

De overheid stimuleert sinds een aantal jaren het zelfstandig ondernemerschap van personen die een uitkering ontvangen, door middel van regelingen die mensen met een bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering stimuleren de stap naar het zelfstandig ondernemerschap te zetten. Het gaat om de mogelijkheden zoals die worden genoemd in het Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz) en om het Besluit startkrediet arbeidsgehandicapten (Bsa).

In de literatuur ligt sterk de nadruk op arbeidsgehandicapten die starten als zelfstandige. Over starters uit bijstand of WW is weinig bekend. Waarschijnlijk geldt wel dat zij op veel punten vergelijkbare omstandigheden en problemen kennen.

Het starten van een eigen bedrijf zou voor mensen met een arbeidshandicap mogelijkheden kunnen bieden om maatschappelijk te integreren en weer in eigen inkomsten te voorzien. Als voordeel geldt bijvoorbeeld dat iemand met een arbeidshandicap de werktijden aan kan passen aan de eigen mogelijkheden en beperkingen.

Het is echter een gangbare gedachte dat het zelfstandig ondernemerschap een zeer grote inspanning vergt. Zo zouden zelfstandigen lange werkweken maken en vaak moeten werken op tijdstippen die liggen buiten de meest gangbare werktijden. Om deze reden zou het zelfstandig ondernemerschap niet voor iedereen met een arbeidshandicap geschikt zijn.

EIM heeft in 1997 een verkennende studie uitgevoerd naar de mogelijkheid van het starten van een eigen bedrijf door chronisch zieken.¹ Uit deze studie kwam naar voren dat ruwweg 10.000 mensen met een arbeidshandicap geïnteresseerd waren in het starten van een eigen bedrijf. Velen van hen hebben kenmerken ontwikkeld, vaak als direct gevolg van het omgaan met hun handicap, die noodzakelijk zijn om een eigen bedrijf succesvol van de grond te krijgen. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan doorzettingsvermogen, het overwinnen van tegenslagen, probleemoplossend vermogen en creativiteit. In het rapport worden verder een aantal strategische opties genoemd, op grond van gesignaleerde mogelijkheden en knelpunten (let wel: in 1997):

- Beïnvloeden ontwikkelingstraject CWI's, met als oogmerk aandacht en kennis voor deze reïntegratiemogelijkheid.
- Verbetering van (specifieke) dienstverlening en begeleiding.
- Oprichten expertisecentrum reïntegratievraagstukken (algemeen).
- Introduceren informatiemakelaar (gespecialiseerd op dit terrein).
- Verbetering van de sociale zekerheid, met name op de terreinen ziektekosten en arbeidsongeschiktheid.
- Onderzoeken van alternatieve vormen van bedrijvigheid.

Hoewel deze opties dus in 1997 opgesteld zijn, lijkt het er ernstig op dat deze in veel gevallen nog onverminderd actueel zijn.

¹ L.H.M. Bosch en K.M.P. Brouwers (1997), *Ondernemende chronisch zieken; een verkenning van mogelijkheden voor een eigen bedrijf*. EIM.

8.2 Bijstandbesluit zelfstandigen en Besluit starterskrediet arbeidsgehandicapten

In onderzoek van TNO Arbeid¹ is aan zelfstandigen met een uitkering gevraagd of zij gebruik hebben gemaakt van het Bbz en het Bsa. In totaal ontvingen 50 respondenten op het moment van onderzoek een uitkering. Van deze 50 respondenten hebben zes personen aangegeven gebruik te hebben gemaakt van de bestaande subsidieregelingen. Vier van deze respondenten hebben gebruikgemaakt van de ondersteuningsmogelijkheden zoals dit mogelijk is gemaakt in het Bbz. Geen van de respondenten heeft gebruikgemaakt van het Bsa.

Daarnaast is het een en ander bekend over de effectiviteit en het gebruik van deze regeling uit evaluaties.

Evaluatie Bijstandbesluit zelfstandigen

Het Bbz is geëvalueerd in een onderzoek van Brander e.a.² Er wordt geconcludeerd dat het Bbz een succesvolle route is voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt om weer te kunnen voorzien in eigen inkomen.

Van degenen die bijstand op basis van dit besluit gekregen hadden was tweederde na een periode van drieëneenhalf jaar na het ontvangen hiervan op het moment dat het onderzoek plaatsvond nog steeds operationeel. Meer dan viervijfde van deze 'overlevenden' gaf aan dat de inkomsten van het bedrijf voldoende waren om van rond te komen. Daar staat tegenover dat ongeveer 40% van hen moeite had om aan al hun financiële verplichtingen te voldoen. Een van de acht succesvolle starters had daarnaast andere inkomsten en bijna een op de vier had een partner met een inkomen.

Evaluatie besluit starterskrediet arbeidsgehandicapten

Research voor Beleid heeft een evaluatie uitgevoerd naar het starterskrediet (Bsa).³ Gebleken is dat vanaf de invoering van het Bsa (27 juli 1998) tot en met 2000 op basis van cijfers van het voormalige Lisv 70 starters gebruik hebben gemaakt van het Bsa.

In de evaluatie komt naar voren dat zich bij de uitvoering van het besluit een aantal knelpunten voordoen. Allereerst kennen arbeidsdeskundigen weinig prioriteit toe aan reïntegratieactiviteiten, omdat dit slechts een klein gedeelte van hun taak is. Daar komt nog bij dat reïntegratie in ondernemerschap - meer nog dan reïntegratie in loondienst - een tijdsintensieve en bewerkelijke procedure is. Daarnaast blijkt het voor arbeidsdeskundigen moeilijk om in te schatten of een cliënt geschikt is als zelfstandige, omdat het starterskrediet weinig voorkomt. Het gevolg is dat, zowel door gebrek aan tijd als ervaring met de uitvoering van het besluit, arbeidsgehandicapten nauwelijks gestimuleerd worden om de mogelijkheden van het starten van een eigen bedrijf te onderzoeken.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

² M.H. Brander, H. Grotenhuis en R. Hoffius (1998), *Bijstand en zelfstandig ondernemerschap*.

³ C. Kuiper en M. Engelen (2001), *Reïntegratie in ondernemerschap. Evaluatie van het besluit starterskrediet arbeidsgehandicapten*. Research voor Beleid.

In deze evaluatie blijkt verder dat de arbeidsgehandicapten die gebruik hebben gemaakt van het besluit aangeven het positief te vinden dat een dergelijke regeling bestaat. De aangeboden krediethoogte vinden zij over het algemeen voldoende. Verder geven ze aan dat ze vaak veel moeite hebben moeten doen om het krediet te verkrijgen en dat de doorlooptijd te lang is. Dit heeft te maken met het feit dat bij de uitvoering van het besluit verschillende organisaties geraadpleegd moeten worden en reïntegratie- en adviesinstellingen vaak wachtlijsten hebben.

8.3 Ervaringen arbeidsgehandicapten in de praktijk

Een belangrijk probleem dat in de literatuur onderkend wordt is dat UWV een traject naar zelfstandige veelal als laatste optie beschouwt.¹ UWV is met name georiënteerd op terugkeer naar een baan in loondienst. Alleen als de arbeidsgehandicapte zelf het alternatief aandraagt om een eigen bedrijf te starten wordt deze mogelijkheid opgenomen in de besprekingen.²

Uit gesprekken met arbeidsgehandicapten³ blijkt dat het verloren gaan van tijd, doordat reïntegratie naar de werkgever wordt beoogd, terwijl dat als niet-realistisch wordt beschouwd, als frustrerend wordt ervaren. Het is dus wenselijk vanuit het oogpunt van arbeidsgehandicapten dat reïntegratie zich niet beperkt tot het kijken naar mogelijkheden voor terugkeer in loondienst.

In een in 2001 verschenen rapport van TNO⁴ wordt verslag gedaan van 24 gesprekken met mensen met een arbeidshandicap die een eigen bedrijf gestart zijn. Geen van hen heeft personeel in dienst, en de meerderheid is werkzaam in de dienstverlening. Het merendeel kan dus als zzp'er gezien worden. Algemeen kan gesteld worden dat zij het ondernemerschap als nieuw perspectief op werk en maatschappelijke activiteit beschouwen.

De meeste hebben de verwachting met hun bedrijf op termijn te kunnen voorzien in hun levensonderhoud. Daarbij worden de volgende succesbevorderende factoren aangegeven:

- Benut de *regelmogelijkheden* (flexibiliteit) die het ondernemerschap biedt. Het gaat dan met name om het combineren van beperkingen en mogelijkheden. Gedacht kan worden aan planning, rustmomenten, beperkte arbeidstijden, etc.
- Benut *ondersteuning en begeleiding*. Daarbij wordt de nadruk gelegd op organisaties die zich gespecialiseerd hebben op dit specifieke terrein.
- Neem actief deel in *netwerken* van zelfstandigen. Met name gaat het daarbij om andere zelfstandigen met een arbeidshandicap. Netwerken geven de mogelijkheid om werk door te geven bij drukte, of gevraagde specialismen die iemand zelf niet heeft. Ook worden soms gezamenlijk opdrachten uitgevoerd. Op die manier kunnen kwaliteit en op tijd opleveren beter gegarandeerd worden.

¹ FNV (2001), *Dynamische driehoek op de arbeidsmarkt. Knelpunten bij de overgang van werknemer of uitkeringsgerechtigde naar 'zelfstandige zonder personeel' en vice versa*.

² Stichting Werkplan Adviesgroep en TNO Arbeid (2002), *Starten van een bedrijf door mensen met een arbeidshandicap: voorstellen voor een gerichte aanpak*

³ Idem.

⁴ G.E. Evers e.a. (2001), *Een onbetrouwbaar lijf; zelfstandig ondernemen met een arbeidshandicap*, TNO.

Voor starters met een arbeidshandicap spelen de problemen die elke starter heeft¹. Specifiek voor de groep starters met arbeidshandicap worden nog de volgende problemen genoemd:

- *Beeldvorming*. De beeldvorming is in beginsel negatief bij alle betrokken partijen. Genoemd worden bijvoorbeeld UWV, Belastingdienst, banken, klanten en verzekeringsmaatschappijen.
- *Kwaliteit ondersteuning*. De kwaliteit van de ondersteuning door UWV is sterk afhankelijk van de persoon (werknemer UWV) die de begeleiding doet. In het algemeen is de bekendheid met de bestaande mogelijkheden en de benodigde begeleiding beperkt. Gezien het feit dat reïntegratie door bedrijfsstart zeldzaam is, is dat niet zo verwonderlijk. In de meeste gevallen is sprake van veel eigen initiatief. De auteurs raden aan een algemeen te gebruiken checklist voor UWV op te stellen.
- *Verbrokkelde informatievoorziening*. Voor reguliere starters is verbrokkelde informatievoorziening ook een probleem. Er zijn veel instanties van belang, zoals UWV, Belastingdienst, KvK, ministeries, subsidieorganen en vakbonden. Voor starters met een arbeidshandicap is de informatievoorziening sowieso belangrijker, en voor hen is nog een aantal andere organisaties van belang, zoals gespecialiseerde starterondersteuners en het Breed Platform Verzekerden en Werk.
- *Regelgeving Belastingdienst*. In het kader van 'leuker kunnen we het niet maken, makkelijker wel' heeft de Belastingdienst veel gebruikgemaakt van standaardisatie. Dat speelt bijvoorbeeld bij de zelfstandigenaftrek. Daarvoor geldt een urencriterium: men moet minimaal 1.250 uur per jaar als zelfstandige actief zijn om zelfstandigenaftrek op te mogen voeren. Bij twijfelgevallen wordt het aantal bestede uren berekend door activiteiten met bijbehorende normtijden te vermenigvuldigen. Voor mensen met een arbeidshandicap betekenen deze normtijden vaak een sterke onderschatting van de bestede uren. In het beste geval is daarom extra overleg met de Belastingdienst noodzakelijk. Ook het norminkomen waarop de Belastingdienst de voorheffing van de inkomstenbelasting baseert is doorgaans niet correct.
- *Kredietverschaffing*. Veel starters hebben problemen met het verkrijgen van voldoende vreemd vermogen. Onder meer door de negatieve beeldvorming is het zeer wel mogelijk dat dit probleem voor starters met een arbeidshandicap nog groter is. Het lijkt verder zo te zijn dat het starterskrediet arbeidsgehandicapten onbekend en daarmee onbenut is.

Een groot risico dat gesignaleerd wordt, is uitval ten gevolge van een te lage belastbaarheid. Uiteindelijk kan dit betekenen dat een bedrijf niet levensvatbaar is. Op dat moment ontstaat een complexe discussie. Enerzijds is een niet zelfstandig levensvatbaar bedrijf nog steeds een vorm van activering. De zelfstandigen zelf geven aan dat zij het participeren in de maatschappij het belangrijkste vinden. Dit pleit voor structurele ondersteuning. Het dichtdraaien van de subsidiekraan zou in feite een vorm van dubbele uitsluiting zijn, in die zin dat participatie dus niet op prijs gesteld wordt. Anderzijds is het kunstmatig in stand houden van dergelijke bedrijven een vorm van concurrentievervalsing, iets wat bijvoorbeeld ook speelt in het kader van de WSW. Dit is een lastig dilemma dat wellicht verder uitgewerkt zou moeten worden.

¹ Zoals het aantrekken van vreemd vermogen, lasten die voor baten uitlopen (voorschot fiscaal, dubieuze debiteuren, investeringen), grote hoeveelheid relevante wetgeving, etc.

8.4 Samenvatting en discussie

Veel van de mensen met een arbeidshandicap die geïnteresseerd waren in het starten van een eigen bedrijf hebben kenmerken ontwikkeld, vaak als direct gevolg van het omgaan met hun handicap, die noodzakelijk zijn om een eigen bedrijf succesvol van de grond te krijgen. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan doorzettingsvermogen, het overwinnen van tegenslagen, probleemoplossend vermogen en creativiteit.

Uit evaluatie blijkt dat het Bbz een succesvolle route is voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt om weer te kunnen voorzien in eigen inkomen. Van degenen die bijstand op basis van dit besluit gekregen hadden was tweederde na een periode van drieënehalf jaar na het ontvangen hiervan op het moment dat het onderzoek plaatsvond nog steeds operationeel.

Uit evaluatie van het Bsa blijkt dat in de periode 1998-2000 70 starters gebruik hebben gemaakt van het Bsa.

In de evaluatie komen een aantal knelpunten aan het licht, waardoor arbeidsgehandicapten nauwelijks worden gestimuleerd om de mogelijkheden van een eigen bedrijf te onderzoeken. Zo kennen arbeidsdeskundigen weinig prioriteit toe aan dit soort reïntegratieactiviteiten, en is reïntegratie in ondernemerschap een tijdsintensieve en bewerkelijke procedure. Daarnaast ontbreekt het aan ervaring met het starterskrediet.

Verder blijkt dat de meeste arbeidsgehandicapten de verwachting hebben met hun bedrijf op termijn te kunnen voorzien in hun levensonderhoud. Daarbij worden als succesbevorderende factoren genoemd: de flexibiliteit die het ondernemerschap biedt, ondersteuning en begeleiding van organisaties die zich gespecialiseerd hebben op dit specifieke terrein en het actief deelnemen in netwerken van zelfstandigen.

Specifiek voor de groep starters met een arbeidshandicap worden een aantal problemen onderkend. Zo is de beeldvorming in beginsel negatief bij alle betrokken partijen, zoals UWV, Belastingdienst, banken, klanten en verzekeringsmaatschappijen. Daarnaast is de kwaliteit van de ondersteuning door UWV sterk afhankelijk van de persoon (werknemer UWV) die de begeleiding doet. In het algemeen is de bekendheid met de bestaande mogelijkheden en de benodigde begeleiding beperkt. Ook de verbrokkelde informatievoorziening vormt een probleem. Verder is vaak extra overleg met de Belastingdienst nodig als gevolg van standaardisatie van regelgeving. Tot slot hebben veel starters problemen met het verkrijgen van voldoende vreemd vermogen. Onder meer door de negatieve beeldvorming is het zeer wel mogelijk dat dit probleem voor starters met een arbeidshandicap nog groter is.

Het lijkt verder zo te zijn dat het starterskrediet arbeidsgehandicapten onbekend en daarmee onbenut is.

In de literatuur ligt sterk de nadruk op arbeidsgehandicapten. Waarschijnlijk spelen voor starters uit de bijstand of WW ten dele dezelfde problemen.

Uit de beschikbare gegevens komt naar voren dat het starten van een eigen bedrijf een uitstekende, op maat gesneden reïntegratiemogelijkheid kan bieden aan verschillende typen inactieven. Veel is er echter niet over bekend. Duidelijk is verder wel dat UWV en gemeenten niet uitblinken in het aanbieden en begeleiden van een dergelijk traject.

Sinds 1 januari 2002 is de Wet Structuur Uitvoering Werk en Inkomen (SUWI) van kracht. Een gevolg van de wet SUWI is dat er meer aandacht komt voor reïntegratie, zowel van mensen die reeds een uitkering ontvangen als van mensen die ziek of arbeidsongeschikt worden.

De wet SUWI heeft gevolgen voor werkgevers. De overheid wil namelijk met de SUWI de reïntegratie van mensen die geen werk hebben zo veel mogelijk bij particuliere bedrijven leggen. Concreet betekent dit dat bedrijven zelf meer verantwoordelijk zijn voor reïntegratie van zieke en arbeidsongeschikte medewerkers. Zij kunnen geconfronteerd worden met een verlenging van de loondoorbetalingsplicht van maximaal 1 jaar bij onvoldoende reïntegratie-inspanningen (WVP). Vanaf 2003 geldt dat zij ook verantwoordelijk zijn voor reïntegratie buiten het eigen bedrijf, en hiertoe dienen zij eventueel een reïntegratiebedrijf in te schakelen. Dit biedt, zeker doordat een meer individuele aanpak verwacht kan worden dan bij UWV en gemeenten, meer kansen voor reïntegratie in ondernemerschap. De PRB (wet REA) zal waarschijnlijk nog steeds ingezet kunnen worden voor dit doel.

Literatuurlijst

Bosch, L.H.M. en K.M.P. Brouwers (1997), *Ondernemende chronisch zieken; een verkenning van mogelijkheden voor een eigen bedrijf*, EIM, Zoetermeer.

Brander, M.H., H. Grotenhuis en R. Hoffius (1998), *Bijstand en zelfstandig ondernemerschap: evaluatie van bijstandsverlening aan zelfstandigen*, Den Haag.

Dolmans, G. (2002), *De zelfstandige zonder personeel in de bouw in 2001*, EIB, Amsterdam.

Engelen, Ewald (2000), *Burger, onderdaan, marktpartij: Wat is de ideale gedaante van de werknemer?* Paper TVA-WESWA congres, 12 oktober 2000.

Evers, G.E. e.a. (2001), *Een onbetrouwbaar lijf; zelfstandig ondernemen met een arbeidshandicap*, TNO, Hoofddorp.

Evers, G.E. (2000), *Eigen baas zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*, TNO Arbeid, Hoofddorp.

Evers, G.E., H.F. de Haan en P.G.W. Smulders (1998), *Zelfstandigen in de Europese Unie en de Verenigde Staten*, NAI TNO, Hoofddorp.

Evers, George, Jorine de Muijnck en Maarten Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*, EIM, Zoetermeer.

Flash Eurobarometer 38 (2000) *Entrepreneurship, Survey conducted on behalf of the European Commission*, Directorate-General Enterprise by EOS Gallup Europe.

Folkeringa, M. en P.J.M. Vroonhof (2002), *Vrijheid, gelijkheid en ondernemerschap*, EIM, Zoetermeer.

FNV (2001), *Dynamische driehoek op de arbeidsmarkt. Knelpunten bij de overgang van werknemer of uitkeringsgerechtigde naar 'zelfstandige zonder personeel' en vice versa*.

FNV Zelfstandige Bondgenoten (2002), *De Zelfstandige werkelijkheid. Werk en beleidsplan*.

FNV Zelfstandige Bondgenoten (2000), *Zelfstandig én bondgenoot, beleidsplan*.

Kuiper, C. en M. Engelen (2001), *Reïntegratie in ondernemerschap. Evaluatie van het besluit starterskrediet arbeidsgehandicapten*. Research voor Beleid, Leiden.

Ministerie van Economische Zaken (1999), *De ondernemende samenleving: meer kansen, minder belemmeringen voor ondernemerschap*, Den Haag.

Ministerie van Economische Zaken (2002), *Ondernemerschapsmonitor; herfst 2002*, Den Haag.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2001), *Eindrapport. Programma zelfstandigen zonder personeel*, Den Haag.

Meager, N. (1992), Does unemployment lead to self-unemployment? in: *Small Business Economics*, 4, 1992.

Meijer, P.C.A. (2001), *Concurrentie op wetgeving tussen werknemers en ondernemers met en zonder personeel. Advies en vergelijkend onderzoek*, RZO en EIM, Den Haag.

Meijer, P.C.A. (2001), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?*, RZO, Den Haag.

Meijer, P.C.A., C.A.C. de Waard en P.J.M. Vroonhof (1999), *ZZP'er: ondernemer of werknemer. Discussienota over het ondernemerschap*, RZO, Economisch Bureau ING en EIM, Diemen.

Meijer, P.C.A. en P.J.M. Vroonhof (2001), *ZZP'ers onder het vergrootglas. Kenngetallen, spelers en behoefte aan dienstverlening*, RZO en EIM, Den Haag.

Ministerie van Economische Zaken (1999), *De ondernemende samenleving: meer kansen, minder belemmeringen voor ondernemerschap*, Den Haag.

Stichting Werkplan Adviesgroep en TNO Arbeid (2002), *Starten van een bedrijf door mensen met een arbeidshandicap: voorstellen voor een gerichte aanpak*.

Thurik, A.R. (1998), *MKB, groei en ondernemerschap. Handboek ondernemers en adviseurs in het MKB*, EIM, Zoetermeer.

Vossen, Marieke en Jaap Bouwmeester (2001), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren. Eindrapport. Een onderzoek in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*, Research voor Beleid, Leiden.

Vroonhof, P.J.M., H.C. van den Berg, P. Brouwer, M. Overweel en W.S. Zwinkels (1999), *Harmonisatie ondernemers- en zelfstandigenbegrip*, EIM, Zoetermeer.

Vroonhof, P.J.M., M.J. Overweel en J.A. de Muijnck (2000), *Zelfstandigen Zonder Personeel: Waarheden en Mythes*, EIM, Zoetermeer.

Vroonhof, P.J.M., P.C.A. Meijer en C.A.C. de Waard (2001), *Ondernemer of niet?*, in: *ESB*, 26 januari 2001.

Warmerdam, J.G.S. (1999), *De zelfstandige zonder personeel*, MKB-Nederland, Delft.

Zwinkels, W.S. (2000), *Tussenvormen op het spectrum werknemerschap-ondernemerschap*, Paper TVA-WESWA congres, 12 oktober 2000.

Internet

'Toespraak van minister A.J. de Geus van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bij het Platform Zelfstandige ondernemers op 24 september 2002 in Den Haag',
Persbericht nr. 02/121 van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
(<http://www.home.szw.nl>).

CBS, Statline. (<http://statline.cbs.nl>).

Ministerie van Financiën, Beleidsregels voor de beoordeling en vaststelling van een dienstbetrekking, (<http://www.minfin.nl>).

Bijlage I Kring van verzekerden WAZ

Wet van 24 april 1997, houdende verzekering tegen geldelijke gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid en een uitkeringsregeling in verband met bevalling voor zelfstandigen, beroepsbeoefenaren en meewerkende echtgenoten
(Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen)

(Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen
[Versie geldig vanaf: 01-01-2002])

Geschiedenis: Staatsblad 1996, 478; Staatsblad 1997, 176; Staatsblad 1997, 465; Staatsblad 1997, 660; Staatsblad 1997, 773; Staatsblad 1997, 789; Staatsblad 1997, 794; Staatsblad 1998, 267; Staatsblad 1998, 278; Staatsblad 1998, 290; Staatsblad 1998, 742; Staatsblad 1999, 185; Staatsblad 1999, 250; Staatsblad 1999, 564; Staatsblad 1999, 594; Staatsblad 1999, 595; Staatsblad 2000, 496; Staatsblad 2000, 571; Staatsblad 2000, 627; Staatsblad 2001, 481; Staatsblad 2001, 568; Staatsblad 2001, 625; Staatsblad 2001, 628; Staatsblad 2001, 695

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is om in verband met de intrekking van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet een regeling te treffen met betrekking tot een arbeidsongeschiktheidsverzekering alsmede om een regeling te treffen ter zake van een uitkering in verband met bevalling voor personen die als zelfstandige werkzaam zijn, voor beroepsbeoefenaren en voor meewerkende echtgenoten;

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal:

Kamerstukken II 1995/96, 1996/97, 24 758.

Handelingen II 1996/97, blz. 1658-1708; 1757-1784; 1931-1974; 2184-2185; 2187.

Kamerstukken I 1996/97, 24 758 (95a, 95b, 95c, 95d, 95e, 96).

Handelingen I 1996/97, zie vergadering d.d. 15 en 22 april 1997.

HOOFDSTUK 1. ALGEMENE BEPALINGEN

Artikel 1. Algemene begrippen

1. In deze wet en de daarop berustende bepalingen wordt verstaan onder:
  - a. Onze Minister: de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
  - b. Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen: het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen, genoemd in hoofdstuk 5 van de Wet structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen;
  - c. Arbeidsongeschiktheidsfonds zelfstandigen: het Arbeidsongeschiktheidsfonds zelfstandigen, bedoeld in artikel 78;
  - d. verzekerde: de persoon, bedoeld in artikel 3;
  - e. arbeidsongeschiktheidsuitkering: een arbeidsongeschiktheidsuitkering op grond van deze wet;
  - f. dienstbetrekking: een dienstbetrekking in de zin van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering;
  - g. winst uit onderneming: de belastbare winst uit onderneming, bedoeld in paragraaf 3.2.1 van de Wet inkomstenbelasting 2001, vermeerderd met de ondernemersaftrek, bedoeld in paragraaf 3.2.4 van die wet;
  - h. winst uit Nederlandse onderneming: de belastbare winst uit Nederlandse onderneming, bedoeld in afdeling 7.2 van de Wet inkomstenbelasting 2001, vermeerderd met de ondernemersaftrek, bedoeld in paragraaf 3.2.4 van die wet;
  - i. aanmerkelijk belang: aanmerkelijk belang als bedoeld in hoofdstuk 4 van de Wet inkomstenbelasting 2001;
  - j. inkomsten uit tegenwoordige arbeid: het gezamenlijke bedrag van:
    - 1°. het belastbaar loon uit tegenwoordige arbeid, bedoeld in afdeling 3.3 van de Wet inkomstenbelasting 2001;
    - 2°. het belastbaar loon ter zake van het in Nederland verrichten van arbeid, bedoeld in afdeling 7.2 van de Wet inkomstenbelasting 2001;
    - 3°. het belastbaar resultaat uit overige werkzaamheden, bedoeld in afdeling 3.4 van de Wet inkomstenbelasting 2001, behoudens voorzover het een werkzaamheid betreft als bedoeld in de artikelen 3.91, eerste lid, onderdelen a en b, en 3.92 van de Wet inkomstenbelasting 2001, en
    - 4°. het belastbaar resultaat uit overige werkzaamheden in Nederland, bedoeld in afdeling 7.2 van de Wet inkomstenbelasting 2001, behoudens voorzover het een werkzaamheid betreft als bedoeld in de artikelen 3.91, eerste lid, onderdelen a en b, en 3.92 van de Wet inkomstenbelasting 2001.
  - k. vreemdeling: hetgeen daaronder wordt verstaan in de Vreemdelingenwet 2000;
  - l. rechtens zijn vrijheid is ontnomen: rechtens zijn vrijheid is ontnomen, behoudens de gevallen, bedoeld in de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen en in artikel 37, eerste lid, van het Wetboek van Strafrecht;
  - m. justitiële inrichting: een penitentiaire inrichting, een inrichting voor verpleging van ter beschikking gestelden, of een inrichting voor justitiële jeugdbescherming zijnde een landelijke voorziening als bedoeld in artikel 65 van de Wet op de jeugdhulpverlening.

2. In deze wet en de daarop berustende bepalingen wordt gelijkgesteld met:
  - a. echtgenoot: geregistreeerde partner;
  - b. echtgenoten: geregistreeerde partners;
  - c. gehuwd: als partner geregistreeerd.
3. In deze wet en de daarop berustende bepalingen wordt:
  - a. als gehuwd of als echtgenoot mede aangemerkt de ongehuwde meerderjarige die met een andere ongehuwde meerderjarige een gezamenlijke huishouding voert, tenzij het betreft een bloedverwant in de eerste graad;
  - b. als ongehuwd mede aangemerkt degene die duurzaam gescheiden leeft van de persoon met wie hij gehuwd is.
4. Van een gezamenlijke huishouding is sprake indien twee personen hun hoofdverblijf in dezelfde woning hebben en zij blijk geven zorg te dragen voor elkaar door middel van het leveren van een bijdrage in de kosten van de huishouding dan wel anderszins.
5. Een gezamenlijke huishouding wordt in ieder geval aanwezig geacht indien de betrokkenen hun hoofdverblijf hebben in dezelfde woning en:
  - a. zij met elkaar gehuwd zijn geweest of eerder voor de toepassing van deze wet daarmee gelijk zijn gesteld;
  - b. uit hun relatie een kind is geboren of erkenning heeft plaatsgevonden van een kind van de een door de ander;
  - c. zij zich wederzijds verplicht hebben tot een bijdrage aan de huishouding krachtens een geldend samenlevingscontract; of
  - d. zij op grond van een registratie worden aangemerkt als een gezamenlijke huishouding die naar aard en strekking overeenkomt met de gezamenlijke huishouding, bedoeld in het vierde lid.
6. Bij algemene maatregel van bestuur wordt vastgesteld welke registraties, en gedurende welk tijdvak, in aanmerking worden genomen voor de toepassing van het vijfde lid, onderdeel d.
7. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen regels worden gesteld ten aanzien van hetgeen wordt verstaan onder het blijk geven zorg te dragen voor een ander, zoals bedoeld in het vierde lid.

Artikel 2. Begrip arbeidsongeschiktheid

1. Arbeidsongeschikt, geheel of gedeeltelijk, is de verzekerde die als rechtstreeks en objectief medisch vast te stellen gevolg van ziekte, gebreken, zwangerschap of bevalling geheel of gedeeltelijk niet in staat is om met arbeid te verdienen, hetgeen gezonde personen, met soortgelijke opleiding en ervaring, ter plaatse waar hij arbeid verricht of het laatst heeft verricht, of in de omgeving daarvan, met arbeid gewoonlijk verdienen.
2. De verzekerde die op en sedert het tijdstip dat zijn verzekering een aanvang neemt, reeds gedeeltelijk arbeidsongeschikt is in de zin van het eerste lid, wordt voor wat de door hem aan deze wet te ontleen aanspraken betreft als geheel of gedeeltelijk arbeidsongeschikt aangemerkt, indien hij als rechtstreeks en objectief medisch vast te stellen gevolg van ziekte, gebreken, zwangerschap of bevalling geheel of gedeeltelijk niet in staat is om met arbeid te verdienen, hetgeen soortgelijke personen, die

in dezelfde mate arbeidsongeschikt zijn in de zin van het eerste lid, ter plaatse waar hij arbeid verricht of het laatst heeft verricht, of in de omgeving daarvan, met arbeid gewoonlijk verdienen.

3. Indien de bij de aanvang van de verzekering aanwezige arbeidsongeschiktheid in de zin van het eerste lid naderhand is afgenomen vindt het tweede lid vervolgens overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat voor de aanvang van de verzekering in de plaats treedt het tijdstip waarop de arbeidsongeschiktheid in de zin van het eerste lid is afgenomen.
4. Onder de in het eerste en tweede lid eerstgenoemde arbeid wordt verstaan alle algemeen geaccepteerde arbeid waartoe de verzekerde met zijn krachten en bekwaamheden in staat is.
5. Bij de vaststelling van de mate van arbeidsongeschiktheid wordt buiten beschouwing gelaten of de verzekerde de arbeid feitelijk kan verkrijgen.
6. Bij de toepassing van dit artikel wordt buiten beschouwing gelaten, hetgeen wordt of kan worden ontvangen voor arbeid verricht bij wijze van sociale werkvoorziening.
7. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen met betrekking tot het eerste tot en met zesde lid nadere en zonodig afwijkende regels worden gesteld.
8. Van een ontwerp van een besluit tot vaststelling, wijziging of intrekking van:
  - a. een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in het zevende lid;
  - b. een krachtens de in onderdeel a bedoelde algemene maatregel van bestuur getroffen ministeriële regeling, wordt mededeling gedaan in de Staatscourant. Een voordracht tot vaststelling, wijziging of intrekking van een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in onderdeel a, wordt niet gedaan en de vaststelling, wijziging of intrekking van een regeling als bedoeld in onderdeel b, geschiedt niet eerder dan nadat tien weken na die mededeling zijn verstreken.
9. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen regels worden gesteld omtrent een afwijkende wijze van vaststelling van de mate van arbeidsongeschiktheid in gevallen waarin recht bestaat op een arbeidsongeschiktheidsuitkering en een arbeidsongeschiktheidsuitkering op grond van een andere wettelijke regeling ter verzekering tegen geldelijke gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid.

HOOFDSTUK 2. KRING VAN VERZEKERDEN

Artikel 3. De verzekerde

1. Verzekerd op grond van deze wet is:
  - a. de zelfstandige;
  - b. de beroepsbeoefenaar; en
  - c. de meewerkende echtgenoot.
2. Tevens is verzekerd de persoon:
  - a. die aanspraak maakt op een arbeidsongeschiktheidsuitkering, doch uitsluitend omdat de wachttijd, bedoeld in artikel 7, tweede lid, op hem van toepassing is, geen recht op arbeidsongeschiktheidsuitkering heeft;
  - b. die na afloop van de wachttijd, bedoeld in artikel 7, tweede lid, niet arbeidsongeschikt is, doch ten aanzien van wie dit wel het geval is binnen vier weken na afloop van dat tijdvak;
  - c. die recht heeft op arbeidsongeschiktheidsuitkering dan wel die door de toepassing van artikel 7a, eerste lid, of 7b, eerste lid, geen recht heeft op arbeidsongeschiktheidsuitkering doch met toepassing van artikel 7a, tweede of derde lid, of 7b, tweede of vierde lid, in aanmerking komt voor toekenning van arbeidsongeschiktheidsuitkering;
  - d. wiens recht op arbeidsongeschiktheidsuitkering is geëindigd op grond van artikel 19, eerste lid, onderdeel b, of vierde lid, of 19a doch met toepassing van artikel 20, 21, 21a of 21b in aanmerking komt voor toekenning of heropening van zijn arbeidsongeschiktheidsuitkering;
  - e. die aan het einde van de wachttijd, bedoeld in artikel 7, tweede lid, ongeschikt is tot het verrichten van zijn arbeid wegens ziekte, gebreken, zwangerschap of bevalling, en met toepassing van artikel 20 in aanmerking komt voor toekenning van arbeidsongeschiktheidsuitkering;
  - f. die recht heeft op een uitkering op grond van hoofdstuk 3, afdeling 2, paragraaf 2, van de Wet arbeid en zorg.
  - g. die recht heeft op een toelage als bedoeld in artikel 28 van de Wet op de (re)integratie arbeidsgehandicapten.
3. Niet verzekerd is de vreemdeling die niet rechtmatig in Nederland verblijf houdt in de zin van artikel 8, onder a tot en met e en l, van de Vreemdelingenwet 2000.
4. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kan, in afwijking van het eerste en derde lid, uitbreiding dan wel beperking worden gegeven aan de kring van verzekerden.
5. Bij een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in het vierde lid, kan worden afgeweken van het derde lid ten aanzien van:
  - a. vreemdelingen die rechtmatig in Nederland arbeid verrichten, dan wel hebben verricht;
  - b. vreemdelingen die, na rechtmatig verblijf te hebben gehouden in de zin van artikel 8, onder a tot en met e en l, van de Vreemdelingenwet 2000, rechtmatig in Nederland verblijf hebben als bedoeld in artikel 8, onder g of h, van de Vreemdelingenwet 2000.

Artikel 3a. Afwijking kring verzekerden

Zo nodig in afwijking van artikel 3 en de daarop berustende bepalingen:

- a. wordt als verzekerde aangemerkt de persoon van wie de verzekering op grond van deze wet voortvloeit uit de toepassing van bepalingen van een verdrag of van een besluit van een volkenrechtelijke organisatie;

- b. wordt niet als verzekerde aangemerkt de persoon op wie op grond van een verdrag of een besluit van een volkenrechtelijke organisatie de wetgeving van een andere mogendheid van toepassing is.

Artikel 4. Zelfstandige

Zelfstandige is de persoon, jonger dan 65 jaar:

- a. die in Nederland woont en die winst uit onderneming geniet, tenzij hij de onderneming niet voor eigen rekening feitelijk drijft;
- b. die niet in Nederland woont en die winst uit Nederlandse onderneming geniet, tenzij hij de onderneming niet voor eigen rekening feitelijk drijft.

Artikel 4a. Zelfstandigheidsverklaring

- 1. De beschikking, bedoeld in artikel 3.156 van de Wet inkomstenbelasting 2001, waarin de voordelen, die de belastingplichtige geniet of zal gaan genieten uit een arbeidsrelatie of uit arbeidsrelaties waarin sprake is van hetzelfde soort van werkzaamheden die onder overeenkomstige condities worden verricht, worden aangemerkt als winst uit een onderneming, heeft voor de termijn waarvoor deze beschikking geldt als gevolg dat de belastingplichtige, met betrekking tot die arbeidsrelaties, wordt aangemerkt als zelfstandige als bedoeld in artikel 4.
- 2. Indien de beschikking, bedoeld in het eerste lid, wordt herzien, laat dat het in het eerste lid bedoelde gevolg onverlet, voor de termijn waarvoor die beschikking gold.

Artikel 5. Beroepsbeoefenaar

Beroepsbeoefenaar is de persoon, jonger dan 65 jaar, die:

- a. anders dan uit dienstbetrekking inkomsten uit tegenwoordige arbeid geniet;
- b. anders dan in dienstbetrekking arbeid verricht ten behoeve van een lichaam waarin hij een aanmerkelijk belang heeft.

Artikel 6. Meewerkende echtgenoot

Meewerkende echtgenoot is de persoon jonger dan 65 jaar die anders dan in dienstbetrekking, als zelfstandige of als beroepsbeoefenaar, meewerkt in de onderneming van zijn echtgenoot.

Bijlage II Beschrijving belangrijkste bronnen literatuur

Inleiding

Voor dit onderzoek is geput uit diverse bronnen. De definitie van zzp'ers in deze bronnen komt niet altijd overeen met de definitie die in dit rapport gehanteerd wordt. Om een beeld te krijgen van de kwaliteit en bruikbaarheid van deze bronnen volgt per bron een overzicht van definities en methoden die gebruikt worden. Een overzicht van de belangrijkste kwantitatieve resultaten wordt gegeven in Bijlage III.

Bronnen, definities, methoden en implicaties

Eigen Baas Zijn. Zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf. TNO Arbeid.¹

Definitie

Er wordt in dit rapport niet expliciet een definitie van zzp'ers aangegeven. Het 'geen personeel in dienst hebben' geldt als selectie criterium.

Methode

In het onderzoek wordt de volgende methode gehanteerd. In het najaar van 1999 zijn 1.024 zelfstandigen telefonisch ondervraagd. Hiertoe werd een steekproef getrokken uit bestanden van het NIPO. Deze bestanden zijn gebaseerd op inschrijvingen in de registers van de KvK. Aangezien voor bepaalde beroepsgroepen geen inschrijvingsplicht bestaat bij de KvK, bijvoorbeeld voor agrariërs en voor vrije beroepen, is tevens gebruikgemaakt van bestanden waarin deze groepen wel voorkomen. Op basis hiervan zijn 3.686 zelfstandigen benaderd voor deelname aan het onderzoek. Van dit aantal konden 1.148 zelfstandigen niet worden bereikt, zodat een subtotaal van 2.538 overbleef. Uiteindelijk zijn hiervan 1.024 telefonisch geïnterviewd, hetgeen een respons betekent van 40%.

Implicaties

In het rapport van TNO Arbeid zijn zelfstandigen die geen personeel hebben ondervraagd. Deze zelfstandigen zijn niet noodzakelijk zzp'ers in de zin van de in dit onderzoek gehanteerde definitie.

Verder geldt dat er een aantal zelfstandigen zijn meegenomen uit sectoren waarin ondernemers doorgaans niet onder de definitie vallen. Zo is het kenmerk 'bezit geen of in zeer beperkte vorm eigen bedrijfsruimte' veelal niet van toepassing op de groot- en detailhandel en horeca.

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

Uit dit onderzoek blijkt dat veel van deze zelfstandigen meerdere opdrachtgevers hebben. Ruim 70 procent van de respondenten gaf aan meer dan 10 klanten of opdrachtgevers te hebben gehad in de afgelopen 12 maanden, ongeveer 10 procent had tussen de 6 en 10 klanten, 8 procent 3 tot 5 klanten, en slechts 5 procent had 1 of 2 klanten. Deze laatste groep betrof relatief veel zelfstandigen uit de transportbranche en uit de agrarische sector. Uit deze cijfers blijkt dat een groot deel van de in het onderzoek van TNO betrokken ondernemers niet onder de in dit onderzoek gehanteerde definitie valt. Over het belang van de 'grootste' opdrachtgever en de mate waarin steeds voor één opdrachtgever tegelijk gewerkt wordt zijn overigens geen gegevens verzameld.

ZZP'ers in de tijd gevolgd. EIM en TNO Arbeid.¹

Definitie

Bij dit rapport geldt eveneens dat geen expliciete definitie van zzp'ers wordt vermeld.

Methode

In 2001 is dezelfde groep zelfstandigen als in het onderzoek van TNO Arbeid uit 2000 nogmaals ondervraagd, met deels overeenkomstige en deels aanvullende vragen. Deze tweede meting heeft data van 599 ondernemers opgeleverd. Er zijn geen nieuwe respondenten bijgezoekt, er is voor gekozen om deze groep door de tijd te volgen.

Implicaties

In dit rapport vormt het criterium 'heeft geen werknemers in dienst' geen uitgangspunt. Het blijkt dat een aantal van de in 2000 ondervraagde zelfstandigen (14%) inmiddels personeel heeft aangenomen. Deze groep valt dus buiten de definitie die in dit onderzoek gehanteerd wordt.

In dit onderzoek zijn wel gegevens verzameld over het belang van de 'grootste' opdrachtgever. Meer dan de helft van de ondernemers geeft aan vaak voor een en dezelfde opdrachtgever te werken.

De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst? RZO.²

Definitie

De gehanteerde definitie komt overeen met de definitie die in dit onderzoek gehanteerd wordt.

Operationalisering van de definitie vond plaats aan de hand van de volgende kenmerken:

- Zzp'ers hebben geen personeel in dienst.
- Zzp'ers zijn niet werkzaam in de detailhandel.
- Zzp'ers hebben geen eigen bedrijfsruimte.

¹ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

² P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO-rapport.

Methode

Het onderzoek richt zich op het in kaart brengen van de omvang, samenstelling en ontwikkeling van nieuwe ondernemers/starters. Hiertoe wordt gebruikgemaakt van een statistische analyse op basis van een groep van 2000 startende ondernemers die zijn samengesteld uit een bestaand databestand (EIM-Starterspanel).

In dit onderzoek wordt het aandeel zzp'ers, op basis van de operationalisering van de definitie, binnen het totaal aan starters uit 1994 bekeken en worden verschillen in kenmerken bij diverse te onderscheiden soorten starters geïnventariseerd. Daarnaast worden ontwikkelingen in de tijd op meetmomenten 1996 en 1998 in beeld gebracht.

Implicaties

Van alle (kwantitatieve) onderzoeken waaruit voor het voorliggende rapport geput is, komt de hier gehanteerde definitie het best overeen met die van dit onderzoek. Men dient zich er wel terdege van bewust te zijn dat dit onderzoek alleen betrekking heeft op starters die zich in het eerste kwartaal van 1994 ingeschreven hebben bij de KvK. Dit is, met de definitie, sterk richtinggevend voor een deel van de resultaten.

Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Research voor Beleid.¹

Definitie

In het rapport 'Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen' wordt de volgende definitie van een zzp'er gehanteerd: Een zzp'er is een natuurlijke persoon die volgens de Belastingdienst winst uit onderneming geniet en geen personeel in dienst heeft. Voor dit onderzoek wordt de directeur-groootaandeelhouder die enig personeelslid is, ook als zzp'er beschouwd.

Methode

Research voor Beleid baseert het kwantitatieve gedeelte van hun onderzoek op een steekproef in vijf verschillende sectoren (bouw, zakelijke dienstverlening, zorg, industrie, detailhandel). Op basis daarvan zijn 5.000 zelfstandigen benaderd voor een schriftelijke enquête. Er zijn ook beroepsbeoefenaren en directeur-groootaandeelhouders geënquêteerd. De effectieve enquêterespons bedroeg een aantal van 1.094, oftewel zo'n 20%.

Implicaties

In het onderzoek van Research voor Beleid is de detailhandel als sector meegenomen, terwijl zelfstandigen in deze sector niet onder de in dit onderzoek gehanteerde definitie vallen. Voor de vier andere sectoren zijn de resultaten bruikbaar, omdat in deze sectoren veel zelfstandigen zullen voldoen aan de zzp-definitie die in dit onderzoek als uitgangspunt dient. Omdat het onderzoek gericht is op een aantal sectoren, zijn de resultaten in veel mindere mate representatief voor alle zzp'ers (los van de definitie).

¹ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid. (p. 26).

Programma Zelfstandigen Zonder Personeel. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.¹

Definitie

Op basis van de typologie van het programma zelfstandigen zonder personeel (programma zzp) is een zzp'er iemand:

die persoonlijk arbeid verricht
op basis van een commercieel contract
zonder inschakeling van werknemers.

Methode

Het programma zzp, waarin medewerkers van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de FNV en het Ministerie van EZ hebben geparticipeerd, heeft de zzp'er onder de loep genomen. Het gaat om een kwalitatieve analyse, onder meer gebaseerd op interviews en literatuurstudie.

Implicaties

De definitie is sterk vergelijkbaar met de definitie die in dit onderzoek wordt gehanteerd. Het betreft hier echter voornamelijk (deskundige) opinies.

Zelfstandigen Zonder Personeel: Waarheden en Mythes. EIM.²

Definitie

In dit onderzoek wordt geen specifieke definitie gehanteerd. Wel worden verschillende definities van zzp'ers besproken, zoals die in de literatuur te vinden zijn, en is er gezocht naar overeenkomsten in bestaande definities. Impliciet hanteren de auteurs wel een definitie die vergelijkbaar is met de definitie van het voorliggende rapport.

Methode

Het onderzoek heeft tot doel een bijdrage te leveren aan het in kaart brengen van het verschijnsel zzp'er door meer helderheid te brengen in de discussie zoals die wordt gevoerd. In eerste instantie is geprobeerd een aantal uitspraken te toetsen aan de hand van beschikbare data of door de bewijsvoering in de literatuur te beoordelen.

In aanvulling hierop is in het tweede deel van het project de expertise van deskundigen in het veld benut. Hiertoe is door EIM een discussie georganiseerd tussen verschillende betrokkenen. Voor de discussie zijn verschillende partijen uitgenodigd, waaronder zzp'ers, Ministerie van Economische Zaken, Ministerie van Financiën, vakbonden, brancheorganisaties, wetenschappers, MKB-Nederland, RZO, belangenvertegenwoordigers van zzp'ers en de voormalige uvi's. Niet al deze partijen waren uiteindelijk aanwezig.

¹ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), *Eindrapport. Programma Zelfstandigen Zonder Personeel* (p. 8).

² P.J.M. Vroonhof, M.J. Overweel en J.A. de Muijnck (2001), *Zelfstandigen Zonder Personeel: Waarheden en Mythes*. EIM.

Implicaties

De resultaten van deze studie zijn wel bruikbaar, maar zijn voornamelijk kwalitatief van aard.

De zelfstandige zonder personeel in de bouw in 2001. EIB.¹

Definitie

Zelfstandigen zonder personeel worden ruim gedefinieerd in dit rapport in de zin dat elke ondernemer zonder personeel als zzp'er wordt beschouwd.

Methode

De gegevens voor deze studie zijn ontleend aan een enquête onder bij de KvK ingeschreven zelfstandigen zonder personeel in de bouw. Uit deze groep is een steekproef van ruim 8.000 zelfstandigen zonder personeel getrokken. De uiteindelijke respons bestond uit 1263 bedrijven (ca. 16%).

Implicaties

Doordat een ruime definitie gehanteerd wordt, zijn de zelfstandigen in dit rapport niet noodzakelijk zzp'ers op basis van de definitie die in het voorliggende rapport als uitgangspunt dient.

De Zelfstandige Werkelijkheid. FNV.²

Definitie

De FNV gaat ervan uit dat een zelfstandige zonder personeel een ondernemer is, of dat ambieert te worden en dat hij of zij:

- de regie over het werk in eigen hand heeft;
- zelf arbeid en kapitaal organiseert;
- deelneemt aan het economisch en maatschappelijk verkeer;
- streeft naar winst;
- uitzicht heeft op winst;
- debiteuren- en financieel risico loopt;
- meerdere opdrachtgevers of klanten heeft;
- marketinginitiatieven neemt.

Dit zijn ook globaal de criteria die de Belastingdienst hanteert om een belastingplichtige als ondernemer te erkennen. De FNV onderschrijft het uren criterium van 1.225 uur per jaar echter niet, omdat dit het parttime-ondernemerschap mogelijk blokkeert.

¹ G. Dolmans (2001), *De zelfstandige zonder personeel in de bouw in 2001*. EIB.

² FNV (2002), *De Zelfstandige Werkelijkheid. Werk en beleidsplan*.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen de traditionele en 'nieuwe' zzp'ers. Voor deze nieuwe zzp'ers gelden de volgende kenmerken. De nieuwe zzp'er:

- heeft geen werknemers in dienst;
- concentreert zich op het inbrengen van kennis en vaardigheden op eigen vakgebied;
- is hoger dan gemiddeld opgeleid;
- is met name in de dienstensector werkzaam, daarna volgen de industrie en de groothandel;
- investeert minder dan de gemiddelde starter;
- werkt minder uren dan de gemiddelde starter in het bedrijf;
- heeft vaker dan de gemiddelde starter andere bronnen van inkomsten;
- heeft een lagere omzet dan de gemiddelde starter en is minder gericht op omzetvergroting.

Methode

Dit rapport is voornamelijk opiniërend. Ten dele is ook materiaal overgenomen uit andere bronnen.

Implicaties

De notitie moet geïnterpreteerd worden met in het achterhoofd dat deze door een belangenhartiger geschreven is.

ZZP'ers onder het vergrootglas. Kengetallen, spelers en behoefte aan dienstverlening. RZO en EIM.¹

Definitie

In dit onderzoek worden twee definities van zzp'ers gebruikt. Bij het behandelen van kenmerken van zzp'ers en hun ondernemingen wordt de volgende definitie gehanteerd: alle ondernemers die

- geen personeel in dienst hebben (inclusief meewerkende gezinsleden, d.w.z. dat zij niet vakmatig ongeveer dezelfde activiteiten uitvoeren);
- niet werkzaam zijn in de detailhandel of de landbouw.

Bij de indeling van zzp'ers naar verschillende sectoren en bij de vraag naar de gewenste dienstverlening worden zzp'ers gedefinieerd op basis van de volgende voorwaarden:

- Een zzp'er heeft geen personeel in dienst.
- Een zzp'er heeft niet de intentie om dit jaar personeel aan te nemen.
- Een zzp'er heeft geen gezinsleden die structureel meewerken in het bedrijf, in die zin dat zij vakmatig ongeveer dezelfde activiteiten uitvoeren, mogelijk ook in contact met klanten.
- Een zzp'er is niet werkzaam in de detailhandel of landbouw.

¹ P.C.A. Meijer en P.J.M. Vroonhof (2002), *ZZP'ers onder het vergrootglas. Kengetallen, spelers en behoefte aan dienstverlening*. RZO en EIM. (p. 7).

Methode

Het rapport gaat in op kenmerken van zzp'ers en hun ondernemingen en geeft een overzicht van zzp'ers vertegenwoordigende organisaties. De gepresenteerde kenmerken van zzp'ers hebben betrekking op de starters uit 1994 uit het rapport 'De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst'¹ (beschreven in paragraaf 3.2.3).

Het rapport bevat ook een overzicht van het aantal zzp'ers per sector en er is onderzocht of en zo ja aan welke dienstverlening door een vertegenwoordigende organisatie zzp'ers behoefte hebben. Hiertoe is op basis van bovenstaande definitie een schatting opgesteld van het aantal zzp'ers in Nederland in 2001 per sector. Daarbij is het adresbestand van Marktselect BV als uitgangspunt gehanteerd. Dit bestand is voornamelijk gebaseerd op bestanden van de KvK en maakt een onderverdeling in bedrijfssectoren.

Op basis van dit bestand is een telefonische enquête naar de gewenste dienstverlening door zzp'ers uitgevoerd. In overleg met de opdrachtgever zijn hiervoor zes sectoren geselecteerd. Tijdens het telefoongesprek is gecontroleerd of de onderneming aan de beschreven definitie voldeed. Op basis daarvan is het aantal ondernemingen in het Marktselectbestand gecorrigeerd om tot een goede inschatting van het aantal zzp'ers per sector te komen.

Implicaties

Beroepsbeoefenaren zijn amper meegenomen. Het aantal zzp'ers wordt derhalve onderschat. De definitie is verder redelijk vergelijkbaar. Met name het aantal opdrachtgevers ontbreekt als kenmerk.

¹ P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO-rapport.

Bijlage III Kwantitatieve resultaten

Eigen Baas Zijn. Zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf. TNO Arbeid¹

	Totaal in %
Sector	
industrie	16
bouw	14
groothandel	4
detailhandel	12
horeca	7
transport	8
dienstverlening	18
vrije beroepen	13
agrariërs	8
Geslacht	
man	67
vrouw	33
Leeftijd	
<30	7
31-40	29
41-50	35
51-60	23
>60	6
opleidingsniveau	
Burgerlijke staat	
samenwonend/getrouwd	81
alleenstaand	14
overig	5
Huishoudinkomen	
baan in loondienst	13
partner in loondienst	45
meewerkende partner	52
Activiteit voor start	
loondienst	72
student	10
zorgtaken	7
WW, bijstand, AO	5
was zelfstandig	3
anders	3

¹ G.E. Evers (2000), *Eigen Baas Zijn. Onderzoek naar zelfstandig ondernemers zonder personeel en hun bedrijf*. TNO Arbeid.

	<i>Totaal in %</i>
Startdatum	
voor 1980	21
1981-1990	31
1991-1999	47
weet niet	1
Ondersteuning bij opzet/uitbouw bedrijf	
Kamer van Koophandel	13
accountant of boekhouder	6
de bank	5
beroeps- of brancheorganisatie	4
collega-zelfstandige	3
uvi of Sociale dienst	3
familie of vrienden	2
anders, Belastingdienst, startersinitiat., IMK	7
geen steun gehad	33
geen antwoord	24
Juridische vorm onderneming	
eenmanszaak	67
VOF	20
maatschap	6
BV	5
CV/NV	1
geen antwoord	1
Aantal klanten/opdrachtgevers	
meer dan 10	71
6 t/m 10	10
3 t/m 5	8
1 t/m 2	5
weet niet	6
Type klanten	
bedrijven	46
particulieren	40
mix (van bedrijven/particulieren/overheden)	11
overheden	1
geen antwoord	2
Klantenwerving	
via mond-tot-mondreclame	55
plaatsen advertenties	12
zelf brieven versturen	8
vaste klantenkring	5
deur openzetten van winkel	3
via derden (agent, hoofdaannemer)	3
via een expositie	2
anders	10
geen antwoord	2

	<i>Totaal in %</i>
Van plan om personeel aan te nemen	
wel van plan personeel aan te nemen	16
niet van plan personeel aan te nemen	80
Omzet 1998	
< fl.100.000	24
fl.100.000-250.000	24
> fl. 250.000	19
weet niet	33
Winst 1998	
winst	77
verlies	12
geen winst of verlies	8
weet niet	3
Winstverwachting 1999	
winst	81
verlies	8
geen winst of verlies	8
Aansluiting bij organisaties	43
beroeps- of belangenorganisatie	36
vakbond	13
Werktijden	
40 uur of meer	65
32-40 uur	14
24-32 uur	10
16-24 uur	4
15 uur of minder	5
weet niet	2
Aantal uren in loondienst	
40 uur of meer	4
32-40 uur	20
24-32 uur	10
16-24 uur	26
15 uur of minder	38
weet niet	2
Redenen om in loondienst te werken	
niet voldoende inkomen eigen bedrijf	24
meer zekerheid wat betreft inkomen	24
baan is leuk	24
verzekerd zijn voor WAO en ZW	17
anders	9
weet niet/geen reden	2
Aanvullend verzekerd voor ziekte en arbeidsongeschiktheid	52

	<i>Totaal in %</i>
Instantie bij wie zelfstandigen zich aanvullend verzekeren	
particuliere verzekeraar	87
uvi	10
geen antwoord	3
Pensioenvoorziening	62
Vormgeving pensioenvoorziening	
zelf voorziening getroffen(koopsompolis, lijfrente, beleggingen)	44
verzekering afgesloten	21
pensioen via baan in loondienst (vroeger of nu)	13
bezittingen zoals onroerend goed	10
verkoop bedrijf tegen die tijd	2
via partner	2
anders	2
weet niet	6

ZZP'ers in de tijd gevolgd. EIM en TNO Arbeid.¹

	Totaal in %
Sector	
industrie	17
bouw	12
groothandel	4
detailhandel	13
horeca	8
transport	6
zakelijke dienstverlening	22
vrije beroepen medisch	4
niet-medische vrije beroepen	8
agrariërs	7
Huishoudinkomen	
baan in loondienst	10
Ondernemingsvorm	
eenmanszaak	67
Vof	20
BV	5
maatschap	5
overig	3
Aantal klanten of opdrachtgevers	
minder dan vijf	13
Personeel in dienst genomen	
wel personeel aangenomen	14
één werknemer aangenomen	60
twee werknemers aangenomen	22
drie werknemers aangenomen	8
Lid van organisaties	46
product- of bedrijfsschap	52
MKB-Nederland	3
FNV Bondgenoten	2
Metaalunie	2
FNV Zelfstandige Bondgenoten	1
Vereniging ZZP	0
VNO-NCW	0
EVO	0
De Unie	0
CNV	0
anders	39

¹ G.E. Evers, J. de Muijnck en M.J. Overweel (2002), *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. EIM en TNO Arbeid.

	<i>Totaal in %</i>
Vestigingslocatie	
in woonhuis	35
bij woonhuis	39
bedrijventerrein	9
winkel	6
overig	11
Winst in 2000	
winst behaald in 2000	86
verlies geleden in 2000	6
winst noch verlies in 2000	6
Omzetverwachting 2002	
omzet gelijk of omhoog	80
voorziet daling	16
Wijze van opdrachtverwerving	
mond-tot-mondreclame	59
advertenties	8
vaste klantenkring	16
bellen of brieven versturen	3
deur openzetten	10
Gouden Gids	7
via derden, zoals agent, doorverwijzing, hoofdaannemer	6
internet	4
vakbladen	2
Werktijden	
80 of meer	10
70 tot 80	11
60 tot 70	22
50 tot 60	17
40 tot 50	15
minder dan 40	25
Knelpunten in arbeidsomstandigheden	
regelmatige werkdruk	64
zwaar lichamelijk werk	42
gezondheidsrisico's	32
emotioneel zwaar	26
werk met chemische stoffen	9
agressief gedrag	7
eentonig/saai	6
Verzekeringen voor arbeidsongeschiktheid	
sinds 1999 gebruikgemaakt van WAZ uitkering	4
aanvullend verzekerd	46
van wie particulier	87
van wie vrijwillig bij uvi	13

	<i>Totaal in %</i>
Motief om niet aanvullend te verzekeren bij arbeidsongeval	
te duur	63
kan terugvallen op partner met inkomen	10
heeft voldoende reserve	7
is niet afhankelijk van dit inkomen	7
via baan in loondienst geregeld	7
nooit bij stilgestaan/nog niet van gekomen	6

De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?RZO.¹

	<i>zzp'ers</i>	<i>alle starters</i>
Gemiddelde leeftijd	36,3	36
Geslacht		
man	74,1%	71,6%
vrouw	25,9%	28,4%
Opleiding		
HBO/Universiteit	33,6%	29%
Huishoudkenmerken		
levenspartner	81,6% %	80,3%
Juridische vorm		
eenmanszaak	85,4%	74,4%

¹ P.C.A. Meijer (2000), *De ZZP'er: de ondernemer van de toekomst?* RZO-rapport.

Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Research voor Beleid.¹

	<i>Totaal</i>	<i>bouw</i>	<i>zak. dienst.</i>	<i>zorg</i>	<i>industrie</i>	<i>detailh.</i>
Aantal	100%					
Geslacht						
man	78%	99%	85%	44%	73%	65%
vrouw	22%	1%	15%	56%	27%	35%
Leeftijd						
jonger dan 35 jaar		17%	6%	7%	16%	14%
35 t/m 44 jaar		32%	19%	2%	28%	20%
45 t/m 54 jaar		35%	37%	46%	33%	31%
55 t/m 64 jaar		13%	29%	18%	17%	30%
65 jaar of ouder		2%	9%	2%	5%	5%
Opleidingsniveau						
lager		65%	24%	9%	44%	50%
midden		27%	29%	9%	32%	26%
hoger		7%	45%	82%	24%	24%
anders						
Inbreng in huishoudinkomen						
meer dan 80%		48%	51%	33%	34%	36%
60% t/m 80%		20%	17%	12%	15%	11%
40% t/m 60%		13%	15%	16%	17%	9%
minder dan 40%		11%	10%	33%	29%	33%
weet niet		8%	6%	6%	5%	10%
Inbreng in huishoudinkomen van niet verzekerde en niet in loondienst zijnde zzp'ers						
meer dan 80%	40%	41%	48%	26%	30%	35%
60% t/m 80%	11%	16%	13%	7%	6%	9%
minder dan 60%	15%	18%	18%	46%	42%	39%
weet niet/geen mening	7%	8%	4%	7%	8%	9%
Netto-huishoudinkomen						
minder dan 18.151 euro		25%	18%	24%	30%	44%
18.151-27.228 euro		44%	22%	20%	32%	28%
27.228-45.378 euro		23%	33%	30%	23%	21%
meer dan 45.378 euro		4%	23%	22%	9%	2%
weet niet		5%	5%	4%	6%	6%

¹ M. Vossen en J. Bouwmeester (2002), *Zelfstandigen zonder personeel en sociaal-economische voorzieningen. Onderzoek naar zzp'ers in vijf sectoren*. Research voor Beleid. (p. 26).

	<i>Totaal</i>	<i>bouw</i>	<i>zak. dienst.</i>	<i>zorg</i>	<i>industrie</i>	<i>detailh.</i>
Tijd als zzp'er werkzaam						
2 jaar of korter		16%	12%	21%	8%	10%
3 t/m 5 jaar		29%	24%	37%	20%	18%
6 t/m 8 jaar		14%	10%	16%	18%	16%
9 t/m 10 jaar		9%	6%	7%	15%	5%
langer dan 10 jaar		33%	48%	19%	39%	52%
Aantal klanten/opdrgevers						
geen		2%	6%	19%	9%	nvt
1		2%	5%	4%	1%	nvt
2 t/m 5		19%	26%	22%	21%	nvt
6 t/m 10		19%	11%	12%	11%	nvt
meer dan 10 opdrachtverwerving		58%	52%	44%	58%	nvt
Verwachte omzet 2001						
minder dan 18.151 euro		15%	28%	58%	39%	28%
18.151-27.228 euro		13%	10%	9%	14%	9%
27.228-45.378 euro		26%	17%	11%	11%	14%
45.378-68.076 euro		38%	34%	15%	26%	32%
meer dan 68.076 euro		7%	10%	6%	10%	16%
Werktijden						
minder dan 12 uur		1%	9%	8%	3%	4%
12 t/m 23 uur		5%	7%	15%	9%	4%
24 t/m 35 uur		16%	15%	30%	24%	18%
36 uur of meer		79%	70%	47%	63%	74%
Aant. uren werkzaam als zzp'er						
minder dan 12 uur		3%	17%	17%	7%	10%
12 t/m 23 uur		5%	10%	20%	12%	6%
24 t/m 35 uur		16%	16%	31%	27%	18%
36 uur of meer		76%	57%	31%	55%	66%
Aanvullend verzekerd voor ziekte		52%	31%	26%	30%	18%
Aanvullend verzekerd voor arbeidsongeschiktheid		55%	34%	28%	32%	22%
Aanvulling pensioen		67%	60%	55%	53%	38%

ZZP'ers onder het vergrootglas. Kengetallen, spelers en behoefte aan dienstverlening. RZO en EIM.¹

<i>Lid van organisatie voor zelfstandigen</i>	<i>Totaal</i>	<i>Bouw</i>	<i>Horeca</i>	<i>Vervoer</i>	<i>Recl. diensten</i>	<i>Gezondheidszorg</i>	<i>Ovr. dienstverl.</i>
ja	20%	5%	6%	10%	4%	6%	22%
nee	80%	40%	34%	31%	38%	35%	38%
totaal	100%	45%	40%	41%	42%	41%	60%

¹ P.C.A. Meijer en P.J.M. Vroonhof (2002), *ZZP'ers onder het vergrootglas. Kengetallen, spelers en behoefte aan dienstverlening. RZO en EIM* (p. 7).